



มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๘๖ ตอนที่ ๑๘๕๑ – ๑๘๖๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์



แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๘๕๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๓๑



ถ. ไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า เป็นอนัตตา ใช่ไหม

ส. เป็นนามธรรม เป็นรูปธรรม ก็ปฏิเสธอยู่แล้วว่า ไม่ใช่ตัวตน

ถ. เราบอกว่าตาเห็นรูป เราเห็นวิณณรูปจริง ๆ หรือ เห็นไม่ได้หรอก เราไม่เคยเห็นเนื้อวัตถุจริง ๆ สิ่งที่เราเห็นคือคลื่นแสงเท่านั้น คลื่นแสงไม่ใช่เนื้อของวัตถุ คลื่นแสงวิ่งไปแล้วสะท้อนเข้าตาเราจึงเห็นรูป เราเห็นคลื่นแสง เราไม่เห็นรูป เนื้อของวัตถุเราไม่เคยเห็น อาจารย์ลองดับไฟให้หมด ไม่มีคลื่นแสงเลย เราจะเห็นวัตถุไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่มีวิณณรูปปรากฏอยู่ คลื่นแสงให้ความแตกต่างของสีและขอบเขตของรูปร่าง ... เพราะฉะนั้น เมื่อเราเห็นแต่คลื่นแสง เราไม่เคยเห็นวัตถุรูปที่เป็นวิณณรูปจริง ๆ จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะเห็นรูปเกิดดับ

ส. ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นคำตรัสของพระผู้มีพระภาค หรือเป็นคำของใคร

ถ. นายสุชาติพูดอยู่

ส. เป็นความจริงในด้านไหน วิชาการไหน

ถ. ไม่ได้เกี่ยวกับวิชาการไหนเลย ถ้าเป็นความจริง ตาเห็นรูป คลื่นแสง ก็ไปสู่สายตาและขึ้นสู่คลื่นสมอง เราไม่ได้เห็นอะไรหรอก แต่ความจริงเราเห็น

ความจริงเรื่องเกิดดับ ผมเชื่อในพระสัมพันธูปัญญาของพระพุทธเจ้า และก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เพียงแต่กำลังทำความเข้าใจเท่านั้นว่า เราเข้าใจพระพุทธเจ้ากันอย่างไร

ส. ขณะนี้คุณสุชาติเห็นอะไร

ถ. เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา



ส. ก็ตอบถูก ไม่ได้อ้างวิชาการเมื่อก็เลยว่าคุณเห็นแสงอะไรมาจากไหน วิชาการไหน เพียงแต่ตอบอย่างที่คุณทุกคนสามารถจะเข้าใจได้ว่า คุณสุชาติกำลังเห็น สิ่งปรากฏทางตา และรู้ชัดในลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาหรือยัง หรือต้องไปเอา คลื่นแสงมาอีก หรืออย่างไร

ถ. และรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั่น คือ ความแตกต่างที่วัฒนธรรมรูปแสดง ปรากฏผ่านทางคลื่นแสง

ส. นี่เป็นความคิด ความเข้าใจของคุณสุชาติในขณะที่พูดเรื่องสิ่งที่ปรากฏ แต่เมื่อถามสั้น ๆ ว่า คุณสุชาติเห็นอะไร ก็ตอบว่า เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนหรือเปล่า

ถ. ไม่เป็น

ส. เป็นอะไร

ถ. เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา

ส. เป็นเพียงรูปธาตุชนิดหนึ่งซึ่งกระทบกับจักขุปสาท หาความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลใด ๆ ไม่ได้เลย นี่คือนั่นที่ปัญญาจะต้องประจักษ์แจ้ง เพราะว่าการเห็น เกิดแล้วดับ สิ่งปรากฏทางตาเกิดขึ้นจึงปรากฏและต้องดับ เพียงแต่ปัญญายังไม่ ประจักษ์แจ้ง และยังไม่ได้พิจารณาหนทางที่จะประจักษ์แจ้งด้วยว่า หนทางจริง ๆ ที่จะประจักษ์แจ้งนั้นคือความรู้ได้อย่างไร

ที่คุณสุชาติบอกว่า เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่เวลาที่หลงลืมสติ คุณสุชาติจะไม่พูดอย่างนี้ ใช่ไหม เวลาที่หลงลืมสติ คุณสุชาติจะตอบว่าอะไร ตามความเป็นจริง

ถ. เห็นอาจารย์เป็นอาจารย์อยู่

ส. ขณะที่หลงลืมสติ เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เพราะฉะนั้น คุณสุชาติ จะต้องรู้ว่า ขณะที่เห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตานั่น ไม่ใช่ขณะเดียวกับที่นึกถึงรูปร่าง สันฐานที่จะรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตานั่นเป็นอะไร

ถ. ผ่านมามากมาย



ส. เห็นด้วยไหม

ถ. เห็นด้วย

ส. ถ้าเป็นปัญญาจริง ๆ จะสามารถรู้ชัดในความต่างกันของขณะที่เพียงเห็น และเวลาที่เห็นแล้วรู้ว่าสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นอะไร คุณสุชาติจะต้องพิจารณาว่า เพราะอะไรจึงได้เห็นเป็นสิ่งที่นั่นสิ่งนี้ หรือเป็นบุคคลนั้นบุคคลนี้

ถ. เพราะว่ายังมีกิเลส ตอนนั้นหลงลืมสติ และสัญญาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดมโนภาพและจินตนาภาพต่าง ๆ มากมาย

ส. พระอรหันต์ท่านเห็นเป็นคนนั้นคนนี้ไหม

ถ. ความจริงท่านก็เห็นเป็นคนนั้นคนนี้ แต่มีสติรู้ว่า ที่เห็นนั้นเป็นสมมติ ไม่ใช่ปรมาต্ম ผมกล่าวถึงอาจารย์ ผมก็รู้ว่าอาจารย์เป็นสมมติทั้งนั้น

ส. เพราะฉะนั้น ความต่างกันระหว่างคนที่เห็นและรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร หรือเป็นใคร ย่อมมี ใช่ไหม คือ คนที่เห็นและยึดถือสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นบุคคลนั้นที่เที่ยงไม่เกิดดับ กับพระอรหันต์ที่รู้ว่า ขณะที่เห็นนั้นเป็นขณะหนึ่ง และขณะที่รู้ว่าสิ่งที่ปรากฏเป็นอะไรนั้นก็อีกขณะหนึ่ง และไม่มีกิเลสที่จะยึดถือว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นเที่ยง นี่คือความต่างกันของปัญญาของผู้ที่เห็นและรู้ชัดว่าสิ่งที่นั่นเกิดดับจนกระทั่งหมดกิเลส ซึ่งจะต้องอบรม

ถ. ความจริงที่ผมถามนั้น ผมไม่ได้มีความเห็นอย่างนั้น ผมเพียงแต่พูดให้คิดเท่านั้นเอง นี่เป็นหลักการที่จะค้นเอาความจริงออกมาให้ได้ ในเมื่อเขาคำนขึ้นมาอย่างนี้ เราก็ต้องอธิบายให้เขาโดยปรมาตม์ได้ เรามีสัจจะ เรามีปัญญาแล้วต้องอธิบายให้ได้ อย่างตามแนวที่อาจารย์อธิบาย ผมเห็นด้วยทุกประการ เพียงแต่ว่าเราจะอธิบายสิ่งเหล่านี้กันได้อย่างไร แต่ผมไม่ได้มีความเห็นอย่างนั้น ผมเข้าใจและที่อาจารย์ถามมา ผมก็ตอบได้ตามที่ผมเข้าใจนั่นแหละ ถ้าผมตอบไม่ได้ผมก็บอกว่าไม่ได้ อย่างถามว่าเห็นไตรลักษณ์ไหม ผมก็บอกว่าไม่เห็น แต่ผมเข้าใจว่าอนัตตาเป็นอย่างไร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งที่ปรากฏเฉย ๆ มีเหตุปัจจัยพร้อมก็เกิด ห้ามไม่ได้ ไม่มีใครไปกำหนดกฎเกณฑ์ได้ว่า ฉันเห็น ฉันรู้ ฉันเข้าใจ



แต่ถ้าคิดและสรุปได้ โดยเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ผมคิดว่าผู้นั้นสมบูรณ์แล้ว
วันนี้ผมไม่ได้มาขัดแย้งอาจารย์ ผมเห็นด้วย ขอยืนยันว่าเกิดดับ และเกิดดับจริง ๆ
เสียด้วย แต่ถ้าจะอธิบายเกิดดับอย่างที่ผมคิดนั้น ไม่มีทางเป็นไปได้ แต่สิ่งเหล่านั้น
เกิดดับจริง ๆ

ส. เพราะฉะนั้น ควรสนใจในเรื่องของการอบรมเจริญปัญญาที่สามารถ
ทำให้ประจักษ์แจ้งการเกิดดับ ซึ่งในขณะนี้ผู้ที่เป็นผู้ตรงก็จะต้องรู้ว่า ยังเห็นเป็นคน
อยู่นั้นแหละ ไม่ว่าจะฟังมานานสักเท่าไร เห็นทีไรก็ยังเป็นคนทุกที เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ทุกที
แต่นี้เป็นเครื่องทดสอบปัญญาจากการฟังว่า เท่าที่ได้ฟังมาแล้วในชาตินี้หรือ
ในชาติก่อน ๆ ปัญญาอบรมมาพอที่สติจะระลึกรู้และเริ่มค่อย ๆ รู้ขึ้นบ้างไหมว่า
สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งแล้วคิด เพื่อที่จะได้
เห็นว่า ความคิดนี้เองที่ทำให้เกิดสัญญา ความจำต่าง ๆ ในเรื่องของรูปร่างสีสันฐาน
ทางตาที่เห็น ในเรื่องของคำ ความหมายต่าง ๆ ของเสียงทางหูที่ได้ยิน และจะรู้ว่า
ความคิดนั้นเองที่ทำให้ปิดบังลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ
เพราะว่าในขณะนี้สภาพธรรมเกิดและดับทั้งทางตา ทางหู แต่เพราะคิดเกิดขึ้น
แทรกคั่นจึงไม่ประจักษ์สักทีว่า ทางตา สภาพธรรมเกิดแล้วก็ดับ ทางหูขณะนี้ก็เป็น
สภาพธรรมที่เกิดและดับ เพราะเหตุว่าความคิดต่อกันตลอด

ค่อย ๆ ฟังไป ศึกษาไป พิจารณาไป เพื่อให้สติปัญญาเกิดระลึกตรงลักษณะ
ของสภาพธรรม เป็นแนวทางที่จะทำให้ปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น และเป็นผู้ตรงที่จะรู้ว่า
ปัญญาขั้นฟังมีมาก เรื่องการเกิดดับของนามธรรมก็รู้ เรื่องจิตก็รู้ เรื่องเจตสิกก็รู้
แต่ปัญญาขั้นพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมและค่อย ๆ รู้ขึ้น ยังจะต้องอบรมเจริญ
ต่อไปอีก

ในคราวก่อนมีท่านผู้ฟังถามเรื่องโยนิโสมนสิการว่าคืออะไร เพราะว่าท่านได้ยิน
ได้ฟังบ่อย ๆ

โยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาอารมณ์ที่ปรากฏโดยแยกกาย โดยฉลาด
ซึ่งเป็นกุศล โยนิโสมนสิการเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร แต่เกิด



จากการได้ยินได้ฟังธรรมที่ถูกต้อง และเป็นผู้ที่สะสมการอบรมเจริญสติปัฏฐาน
แม้ในชาติที่สติปัฏฐานไม่เกิด เพราะว่าในชาตินั้นอาจจะไม่ได้ยินได้ฟังพระธรรมเลย
เช่น บางท่านแม้จะเป็นผู้ที่เคยฟังพระธรรมและเคยเจริญสติปัฏฐาน แต่ถ้าเกิดใน
ประเทศที่ไม่สมควร คือ ไม่มีการศึกษา ไม่มีการฟังพระธรรม สติปัฏฐานก็ไม่เกิด
ในชาตินั้นก็ผ่านไป หรืออาจจะเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานในบ้านที่มีการฟังพระธรรม หรือ
ในวัดวาอารามต่าง ๆ ชาตินั้นสติปัฏฐานก็ไม่เกิด แต่ผลของการฟังพระธรรม
การเจริญสติปัฏฐานไม่สูญหาย ยังคงสะสมสืบต่อ แม้ว่าสัจขั้นสติปัฏฐานไม่เกิด
ในชีวิตประจำวัน แต่บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่ละเอียดในการพิจารณาธรรม และในการ
เข้าใจพระธรรม เช่น คำสอนต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ในชาติต่าง ๆ ผู้นั้นก็จะ
เห็นคุณค่า และรู้ว่าเป็นคำสอนที่ละเอียดจริง ๆ แม้ว่าจะเป็นเพียงคำสอน
แนวจริยธรรมในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ และรู้ความละเอียดของ
ธรรมนั้น ก็แสดงว่า ผู้ที่พิจารณาธรรมที่ละเอียดนั้น เป็นผู้ที่เคยสะสมสติอย่างละเอียด
ขั้นสติปัฏฐานมาด้วย เพราะฉะนั้น นี่คือโยนิโสมนสิการจากการฟัง และการพิจารณา
เหตุการณ์ในชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้น

สำหรับผู้ศึกษาพระอภิธรรมก็คงคิดว่า โยนิโสมนสิการ ได้แก่ จิตขณะไหน
ในวิถิจิตวาระหนึ่ง ๆ จะเป็นในขณะที่เป็นกุศล หรือขณะที่เป็นมโนทวาราวชชนะ
เพราะว่ามโนทวาราวชชนะจิตเกิดก่อนชวนวิถิจิต เป็นชวนปฏิบัติทกมนสิการ ซึ่งคำว่า
ปฏิบัติ แปลว่า เฉพาะ ปาทกะ แปลว่า เป็นบาท เพราะฉะนั้น ชวนปฏิบัติทกมนสิการ
จึงเป็นมนสิการที่เป็นบาทโดยเฉพาะให้เกิดชวนจิต นี่คือมโนทวาราวชชนะจิตตามกิจ
ซึ่งเกิดสืบต่อเมื่อเป็นวิถิจิตแต่ละวาระโดยอนันตรปัจจัย

เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาว่า มโนทวาราวชชนะเป็นโยนิโสมนสิการ หรือ
กุศลจิต กิริยาจิตที่เป็นโสภณ เป็นโยนิโสมนสิการ

ในวิถิจิตวาระหนึ่ง ๆ พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ก็พอที่จะทำให้พิจารณาได้ว่า
มโนทวาราวชชนะจิตเป็นอเหตุกจิต ไม่มีโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น
มโนทวาราวชชนะจิตโดยประเภทแล้วเป็นอโสภณจิต และมโนทวาราวชชนะจิตทำ



อวิชชาทางมโนทวาร ทำไวญฐัพพนิกิจทางปัญจทวาร จึงเกิดก่อนชวนจิตทุกครั้ง แต่มโนทวารวิชชาจิตก็เกิดขึ้นเพียงขณะเดียวเท่านั้นตามปกติ หลังจากนั้นชวนจิตก็เกิดขึ้นเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล และสำหรับผู้เป็นพระอรหันต์จะไม่มีกุศลจิต หรืออกุศลจิตเกิดต่อจากทางมโนทวารวิชชาจิต แต่จะเป็นกิริยาจิต ซึ่งไม่ใช่กุศล และไม่ใช่อกุศล

เพราะฉะนั้น จะเห็นการสืบต่อจริง ๆ จากจิตแต่ละวาระที่รู้อารมณ์จนกระทั่งถึงชวณะว่า ต้องกระทำกิจโดยอนันตรปัจจัย และเมื่อกระทำกิจนั้นแล้วแม้ว่าผู้นั้นจะเป็นพระอรหันต์ มโนทวารวิชชาจิตก็ยังทำกิจของมโนทวารวิชชณะ คือ ทำไวญฐัพพนิกิจทางปัญจทวารและทำอวิชชาทางมโนทวาร เท่านั้นเอง ส่วนสภาพธรรมที่สะสมสืบต่อจนกระทั่งดับกิเลสเป็นสมุจเฉทนั้นเปลี่ยนแปลงจากกุศล และอกุศลเป็นกิริยาจิต แสดงให้เห็นว่า โยนิโสมนสิการจริง ๆ ควรจะเป็นในขณะที่เป็นกุศล

ถ. ช่วยขยายความคำว่า อนันตรปัจจัย ด้วย

ส. จิต เจตสิก ที่เกิดก่อนและดับไปเป็นปัจจัยให้จิตเจตสิกต่อไปเกิดขึ้นตลอดไปในสังสารวัฏฏ์ จนกว่าจะถึงจุดจิตของพระอรหันต์ จึงจะไม่มีปัจจัยใด ๆ เลย เพราะฉะนั้น เมื่อพระอรหันต์สิ้นชีวิตจึงเป็นปรินิพพาน หมายความว่าไม่มีสภาพธรรมเกิดสืบต่อจากนั้น

ยังมีข้อสงสัยในเรื่องของโยนิโสมนสิการไหม

ตามปกติธรรมดาเวลาทีกระทบอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ อกุศลจิตย่อมเกิดเป็นประเภทของโทสมูลจิต และถ้ากระทบกับอารมณ์ที่น่ายินดี น่าพอใจ โลกมูลจิตก็เกิด เพราะฉะนั้น เวลาเป็นอารมณ์ที่น่าพอใจ แต่โลกะไม่เกิดก็ได้ ตามการสะสมที่สะสมมาที่สติปัฏฐานจะเกิดหรืออกุศลจิตจะเกิด หรือเวลาที่ประสพกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ ซึ่งตามปกติโทสมูลจิตจะเกิดต่อ แต่กุศลจิตเกิดแทนโทสมูลจิตก็ได้ ตามการสะสม สภาพธรรมที่เป็นโสภณจะทำให้จิตเปลี่ยนแปลงสภาพจากที่เคยเป็นอกุศลให้เป็นกุศลได้



แต่บางท่านก็คิดว่า ขณะที่มีมโนทวารวชิชฌิตทำวิภูฏัพพนิกิจทางปัญจทวาร กระทบกับอารมณ์ที่ไม่น่าพอใจ และกุศลจิตเกิดแทนอกุศล ก็น่าจะเป็นเพราะว่า มโนทวารวชิชฌิตที่ทำวิภูฏัพพนิกิจ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วต้องเป็นเพราะ การสะสมกุศลในอดีต เป็นปัจจัยทำให้กุศลจิตเกิดหลังจากนั้น

ถ. ถ้าอย่างนั้น โยนิโสมนสิการ องค์ธรรมก็ไม่ใช่มนสิการเจตสิก

ส. มนสิการเจตสิก เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ต้องเกิดกับจิตทุกดวง

ถ. อย่างผมฟังอาจารย์บรรยาย โยนิโสมนสิการดูเหมือนจะเป็นปัญญา ไม่ใช่มนสิการเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตทุกดวง โยนิโสมนสิการเกิดกับจิตที่เป็นมหากุศล เท่านั้น

ส. มนสิการมี ๓ คือ

มนสิการเจตสิก มนสิการอารมณ์ที่ปรากฏ

ปัญจทวารวชิชฌิต เป็นวิธีปฏิบัติทกมนสิการ เพราะว่าเป็นบาทหรือเป็น วิธีจิตแรกที่ทำให้จิตต่อไปเกิดขึ้น

มโนทวารวชิชฌิต เป็นชวนปฏิบัติทกมนสิการ เป็นจิตที่ทำกิจก่อนที่ ชวนจิตจะเกิด

เพราะฉะนั้น จะเห็นการสะสมทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลที่จะทำให้ เมื่อมโนทวารวชิชฌิตดับไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางปัญจทวารหรือทางมโนทวาร กุศลจิตหรืออกุศลจิตก็เกิด

ท่านที่กระทำกุศลกรรมและคิดถึงเรื่องนั้น เพราะได้ทำแล้ว เพราะฉะนั้น การกระทำนั้นเอง เจตนาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นปัจจัยทำให้นึกถึง เรื่องนั้น แต่ก่อนที่กุศลจิตหรืออกุศลจิตจะคิดถึงอดีตกรรมที่ได้ทำแล้ว จะเกิดกุศลจิต และอกุศลจิตทันทีทางใจไม่ได้ เพราะว่าในขณะนั้นเป็นภวังคจิต ก็จะต้องมีจิต หนึ่งซึ่งทำอวิชฌนิกิจนึกถึงอดีตกรรมที่ได้ทำแล้ว เพราะฉะนั้น การที่จะนึกถึง ก็ต้องเพราะได้ทำกรรมนั้นแล้ว เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม และที่จะนึกถึงด้วยกุศลหรือ อกุศลก็ตาม ก็ต้องแล้วแต่การสะสม แต่โดยสภาพการเกิดดับสืบต่อซึ่งเป็นจิตตนิยาม



ชวนวิถิจิตจะเกิดขึ้นทันทีไม่ได้ ต้องมีโนทวาราวชชนจิตเกิดก่อน และถ้าจะกล่าวโดยชัดเจน ก็ต้องหมายความว่าชวนวิถีที่เป็นโยนิโสมนสิการหรืออโยนิโสมนสิการแต่มีโนทวาราวชชนจิต เพียงแต่ทำกิจก่อนที่กุศลจิตหรืออกุศลจิตจะเกิด





๑๘๕๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๑



มโนทวารวัชชนจิต เป็นจิตที่พิเศษจริง ๆ เพราะว่าสามารถรู้อารมณ์ได้ทุกอย่าง แต่โดยสภาพตัวจิตเองเป็นเหตุกจิต ไม่ประกอบด้วยโสภณเจตสิกเลย ไม่มีสติเกิดกับมโนทวารวัชชนจิตที่จะพิจารณาให้เป็นกุศล เพียงแต่เกิดก่อนชวนวิถิจิตเท่านั้น แต่การสะสมสืบต่อจะเห็นความเป็นอนันตรปัจจัยและสมันตรปัจจัยว่า ไม่ว่ากุศลใด ๆ ก็ตาม อกุศลใด ๆ ก็ตาม ก็ยังคงสะสมสืบต่อเป็นพืชเชื้อ โดยเป็นอุปนิสัยปัจจัย และอาศัยจิตตนิยาม เมื่อถึงกาลที่จะเกิดเมื่อไรก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น เพราะถ้ายังไม่ใช่กาลที่กุศลจิตจะเกิด จิตที่เกิดก่อนจะเป็นกุศลไม่ได้ ต้องเป็นมโนทวารวัชชนะซึ่งทำอวัชชนกิจ ในขณะนั้นก็เป็นชวนปฏิบัติทกะ เพราะว่าเกิดก่อนชวนะ หรือเมื่อทำโวฏฐัพพะทางปัญจทวาร ก็เป็นชวนปฏิบัติทกะเช่นเดียวกัน เพราะว่าเกิดก่อนชวนะ

ถ. สรุปลแล้ว ถ้าจะเป็นโยนิโสมนสิการจริง ๆ ต้องเป็นตอนชวนจิต

สุ. ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนจริง ๆ จะต้องพิจารณาสภาพของจิต เพราะว่ามโนทวารวัชชนจิตเป็นเหตุกจิต ทำกิจอวัชชนะ หรือทำกิจโวฏฐัพพะ

ถ. จะเป็นตัวกำหนดว่าเป็นกุศลอกุศลได้หรือเปล่า

สุ. ยากที่จะกล่าว เพราะว่าโดยศัพท์ โวฏฐัพพะ ที่ดิฉันได้เรียนถามท่านผู้รู้ ท่านอาจารย์สมพร ท่านบอกว่า โวฏฐัพพนจิตหมายความว่าถึงจิตตัดสินแต่อวัชชนจิต เป็นจิตที่นึกถึงอารมณ์ที่จะเกิดต่อซึ่งเป็นอารมณ์ของชวนจิต ซึ่งกุศลจิตและอกุศลจิตจะเกิดขึ้นทันทีไม่ได้ ต้องมีมโนทวารวัชชนะนึก และเมื่อนึกแล้ว จิตที่เกิดต่อก็เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล



ข้อความใน **อัฐุสาลินี อรรถกถากัณฑ์ ข้อ ๑๔๒๙** แสดงว่า

แม้ในทวาราวชชนะจะมีอารมณ์ได้ทุกอย่าง คือ แม้มรรคจิต ผลจิต นิพพานก็เป็นอารมณ์ของมโนทวาราวชชนจิตได้ แต่เพราะมโนทวาราวชชนจิตเป็น อเหตุกจิต เป็นอโสภณจิต จึงเปรียบเหมือนเด็กกำพร้าไร้พ่อแม่ เตี้ย เชื้อ ไม่ฉลาด แม้รับใช้พระราชาก็มิได้เคารพพระราชายังยิ่งเหมือนผู้ที่เป็นบัณฑิตทั้งหลาย

คือ ไม่สามารถรู้คุณของพระราชามีความเคารพได้เช่นบัณฑิต เพราะ ความไม่รู้ของตน

ถ. โยนิโสมนสิการเป็นขณะที่พิจารณาเห็นว่า สิ่งใดเป็นกุศล สิ่งใดดี สิ่งใดถูก ต้องเป็นขณะที่ชวนจิตเป็นมหากุศล

สุ. ถ้าพูดถึงอวชชนกิจ หรือกิจอื่น ๆ หมายถึงในวาระหนึ่ง ๆ ซึ่ง วิถีจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ จะต้องเป็นไปตามจิตที่สืบต่อกัน คือ ถ้าเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เริ่มตั้งแต่ปัญจทวาราวชชนจิตต้องเกิดก่อน และเมื่อปัญจทวาราวชชนจิต ดับไปแล้ว จิตอื่นจะเกิดไม่ได้นอกจาก ถ้าเป็นทางตา จักขุวิญญาณต้องเกิดเห็น ถ้าเป็นทางหู โสตวิญญาณต้องเกิดขึ้นได้ยิน ถ้าเป็นทางจมูก ฆานวิญญาณต้อง เกิดขึ้นรู้กลิ่น ถ้าเป็นทางลิ้น ชิวหาวิญญาณต้องเกิดขึ้นลิ้มรส ถ้าเป็นทางกาย กายวิญญาณต้องเกิดขึ้นรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เมื่อจิตดวงหนึ่งดวงใดใน ๑๐ ดวงนี้ ที่เป็นกุศลวิบากหรือเป็นอกุศลวิบากดับไปแล้ว สัมปฏิจฉันนจิตต้องเกิดขึ้นทำกิจ

ถ้าจะไม่เรียกชื่อเหล่านี้ก็ได้ ไม่เรียกเลย ขณะนี้ก็กำลังเป็นสภาพของจิตแต่ละ ประเภทซึ่งทำกิจนั้น ๆ แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสภาพที่เป็นอนัตตาของธรรม ทั้งหมดเพื่อไม่ให้ยึดถือว่าเป็นตัวตน จึงได้ทรงแสดงเรื่องกิจการงานของจิตแต่ละขณะ โดยละเอียดว่า จิตที่เกิดขึ้นทำกิจนั้นเป็นจิตประเภทใด เป็นโสภณหรือเป็น อโสภณ หรือต่างกันอย่างไร เพราะฉะนั้น ก็แสดงให้เห็นถึงวิถีจิตซึ่งเกิดดับ อย่างรวดเร็วว่า มโนทวาราวชชนจิตโดยปกติจะเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวเมื่อชวนจิต เกิดสืบต่อ แต่ถ้าขณะใดที่ชวนจิตไม่ได้เกิดสืบต่อ รูปทางปัญจทวารวไกล้จะดับ



มโนทวารารวชชนจิตก็ทำวิภูฏัพพณิก ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ขณะได้ แต่ไม่ถึง ๕ ไม่ถึง ๗ ขณะ รูปก็ดับ

นี่เป็นเรื่องความละเอียดที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ใช่ตัวตน เพราะฉะนั้น การพิจารณาธรรม โดยความรวดเร็วจะเห็นว่าสืบทอดกันทันที คือ เมื่อเห็นก็เป็นกุศล หรือเป็นอกุศลแล้ว แต่ถ้าขยายออกไปจะรู้ว่า ที่จะเป็นกุศลจริง ๆ ที่จะกล่าวว่าเป็นโยนิโสมนสิการ คือ ขณะที่รู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งใดเป็นบุญ สิ่งใดเป็นบาป สิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดเป็นโทษ

ถ. โยนิโสมนสิการ เมื่อเป็นโสมณ ผมว่าต้องเข้าได้กับปัญญาเจตสิก

สุ. แต่โสมณ ไม่จำเป็นต้องมีปัญญาเกิดร่วมด้วย เพราะว่า ...

ถ. ในขณะที่มีโยนิโสมนสิการ จะต้องมียุติปัญญาเจตสิก

สุ. เป็นกุศลก็พอ เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ กุศลจะเกิดก็ยาก คือ ไม่จำเป็นต้องถึงกุศลขั้นญาณสัมปยุตต์ กุศลมีถึง ๑๐ ประการ ที่เป็นบุญญกิริยาวัตถุ ๑๐ แต่วันหนึ่ง ๆ มีกุศลเกิดขึ้นมากไหม

การสะสมความเข้าใจพระธรรม ไม่ต้องหวังที่จะให้มหากุศลญาณสัมปยุตต์ เท่านั้นเกิด เพราะว่าการสะสมกุศลทั้งหลายไม่ว่าจะศรัทธา สติ หิริ โอตตัปปะ และโสมณธรรมอื่น ๆ ก็จะเป็นปัจจัยทำให้จิตที่เป็นกุศลสามารถเกิดได้ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นสติปัฏฐาน หรือเป็นกุศลที่เกิดร่วมกับปัญญา ก็ได้ และบังคับไม่ได้ด้วย

วันนี้กุศลที่ไม่เกิดร่วมกับปัญญาอาจจะเกิดหลายขณะ อย่างท่านที่ต้อนรับผู้อื่น ด้วยการเอาน้ำมาให้ หรือช่วยเหลือบุคคลอื่น ในขณะนั้นท่านก็ย่อมพิจารณารู้ได้ว่า มีปัญญาเกิดร่วมด้วยหรือไม่

ถ. เรื่องโยนิโสมนสิการ ตอนที่ผมมาฟังใหม่ ๆ ถ้ามบอຍที่สุด และกว่าจะเข้าใจคำนี้ก็นานหลายปี และจากการสรุปเรื่องโยนิโสมนสิการแล้วก็ทราบว่า ขณะที่เกิดโยนิโสมนสิการนั้น ไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ได้



ส. โยนิโสมนสิการ หมายความว่า เป็นไปในทางฝ่ายโสภณ จะมีปัญญาเกิดร่วมด้วยหรือไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วยก็แล้วแต่ปัจจัยในขณะนั้น

จิตทุกดวงที่สะสมกุศล มีปัจจัยที่จะทำให้กุศลจิตเกิดตามกิจว่าจะเกิดเมื่อไร ในขณะไหน ถ้าเป็นในขณะที่เป็นมโนทวารารัชชนะ ยังไม่เป็นโสภณจิต แต่ไม่ใช่ว่าจะไม่มีการสะสมทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล

ถ. โดยสรุปแล้ว บางขณะก็ประกอบด้วยปัญญา บางขณะก็ไม่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งผู้นั้นจะมีสติรู้ขึ้นมาเองว่า ในขณะนั้นประกอบด้วยปัญญาหรือไม่ประกอบด้วยปัญญา

ส. ถ้ากุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการไหม

ถ. เป็น

ส. ถ้ากุศลจิตเกิดพร้อมกับปัญญา ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการไหม

ถ. เป็น

ส. เพราะฉะนั้น ที่แน่ ๆ คือ ขณะที่เป็นกุศล ไม่ว่าจะประกอบด้วยหรือไม่ประกอบด้วยปัญญา แต่ไม่ใช่ว่าก่อนนั้นจะไม่มีการสะสม มีการสะสมของปัญญาของสติ ของhiri ของโอตตปปะ ของสภาพธรรม แต่จิตที่เป็นวิถิจิตที่เกิดดับสืบทอดกัน ยังไม่ถึงกาลที่โสภณเจตสิกจะเกิด เช่น ขณะที่เป็นมโนทวารารัชชนะที่ทำอวิชชนกิจ หรือทำวิภูฏัพพนกิจ ขณะนั้นยังไม่มีโสภณเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ. ขณะที่ฟังธรรมแล้วเกิดความเข้าใจ ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ

ส. แน่นนอน

ถ. และการที่ใช้คำว่า ปัญญา เป็นไปในทางธรรม ไซ้ใหม่ ขณะที่ฟังธรรมและเข้าใจ ถือว่าเป็นปัญญาชั้นเล็ก ๆ น้อย ๆ ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. เวลาที่กุศลจิตเกิด เราจะเรียกมนสิการเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตว่า โยนิโสมนสิการได้ไหม

ส. ได้



ถ. เพราะฉะนั้น โยนิโสมนสิการ หมายถึงมนสิการที่เกิดกับกุศลจิตก็ได้
ใช่ไหม

ส. ใช่ แล้วแต่ระดับชั้น

ถ. หนูยังไม่ทราบ กุศลที่ประกอบด้วยปัญญาและไม่ประกอบด้วยปัญญา

ส. เข้าใจพระธรรมไหม รู้ไหมว่าที่กำลังยืนอยู่นี้ไม่ใช่เรา เป็นจิต เจตสิก
รูป ทราบไหม

ถ. ทราบขณะนี้

ส. ถ้าทราบ ขณะนั้นเป็นปัญญา

ถ. ถ้าให้ทานแล้วเรารู้ว่า เราให้กับบุคคลนั้น บุคคลนี้ อย่างนี้เรียกว่า
มีปัญญาหรือไม่

ส. ธรรมดาชอบให้ทาน หรือว่าวันหนึ่ง ๆ ไม่ค่อยอยากจะให้

ถ. ไม่ค่อยให้

ส. เพราะฉะนั้น ในขณะที่ให้ ดีไหม

ถ. ดี

ส. เป็นกุศล แต่ถ้าขณะนั้นไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ขณะนั้นก็
เป็นกุศลญาณวิปัสยุดต์ คือ ไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ถ. รู้นี่ หมายความว่า รู้เป็นรูป เป็นนามหรือ

ส. รู้เหตุ รู้ผล รู้บาป รู้บุญ รู้กรรม รู้วิบาก รู้สิ่งที่ควร ไม่ควร

ถ. อย่างนี้ประกอบด้วยปัญญา ใช่ไหม

ส. ตามระดับชั้น ปัญญาก็มีอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ และค่อย ๆ สะสมไป
จนกระทั่งเป็นความรู้ที่เพิ่มขึ้น

ผู้ฟัง โยนิโสมนสิการนี้ ในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค มีหลายสูตรที่พูดถึง
อินทรีย์ ๕ และการที่จะมีอินทรีย์ ๕ เป็นพละได้ คือ ไปถึงรู้แจ้งอริยสัจธรรม
หลาย ๆ สูตรได้พูดถึงว่า เหตุให้เกิดสตินทรีย์ก็ดี สมาธิทรีย์ก็ดี มี ๒ ข้อ คือ



โยนิโสมนสิการ และกัลยาณมิตร คือ คบกัลยาณมิตร พังธรรมของกัลยาณมิตร และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ในที่นี้มองดูแล้วโยนิโสมนสิการมีหลายชั้น

ส. การศึกษาพระธรรม ถ้าพิจารณาแล้วจะทำให้เข้าใจละเอียดขึ้น อย่างใช้คำว่า โยนิโสมนสิการ ก็เพื่อส่งไปถึงสภาพที่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่การจะทำ โยนิโส แต่เป็นการพิจารณาโดยแยบคาย ไม่ใช่ว่าไปสั่งให้ทำโยนิโสมนสิการ จะได้เป็นเหตุให้เกิดอย่างนั้นอย่างนี้ แต่หมายความว่า ขณะใดที่มีความฉลาด มีการพิจารณาโดยถูกต้องตามคลองของธรรม ขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะต้องอาศัย การสะสมกุศลและปัญญา จึงจะเป็นโยนิโสมนสิการได้

ถ. อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้เกิดโยนิโสมนสิการ

ส. ถ้าจะพูดถึงกุศลทุกประเภท เหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดก็ได้แก่ จักร ๔ คือ การเกิดในประเทศที่สมควร และมีการฟังธรรม มีการพิจารณาธรรม

ถ. ทำบุญไว้แต่ปางก่อนด้วย

ส. ใช่

ถ. ถ้าเราพิจารณาชั้น ๕ โดยเน้นไปที่ปสาทรูป เราจะมองให้เห็น วัณณรูปของปสาทรูป จะเห็นเกิดดับได้อย่างไร

ส. ทำไมจงใจที่ปสาทรูป

ถ. ก็เลือกขึ้นมา ไม่อยากจะพูดทุกเรื่อง

ส. รูปทุกรูปเป็นรูปขันธ์ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นรูป ๆ หนึ่งที่มีจริง ซึ่งความจริงแล้วก็น่าสนใจมากที่จะพูดถึงรูปที่ปรากฏทางตา เข้าใจแล้ว ใช่ไหม

ถ. เข้าใจแล้ว

ส. ถ้าอย่างนั้นขอพูดถึงวัณณรูปซึ่งรวมอยู่ในมหาภูตรูป ก็เป็นที่สงสัยว่า ในขณะที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ทางตา เห็นอะไร เพราะโดยมากจะใช้คำว่า เห็นสี หรือเห็นวัณณะ หรือเห็นรูปารมณฺ์ แต่ถ้าจะไม่คิดถึงคำ คิดถึงแต่สภาพลักษณะ เดี่ยวนี้ของสิ่งที่กำลังปรากฏ และรู้ว่าเป็นแต่เพียงธรรมชนิดหนึ่งซึ่งมีจริง และกำลังปรากฏทางตา อย่างนี้จะถูกต้องตรงที่สุด เพราะถึงแม้จะไม่มีแสงสว่างเลย



แต่วิณณรูป คือ รูป ๆ หนึ่งที่รวมอยู่กับมหาภูตรูปต้องมี แต่เมื่อไม่มีแสงสว่าง วิณณรูปนั้นก็ปรากฏ ฤๅใหม่

ถ. ฤๅต้อง

ส. และเมื่อมีแสงสว่างแล้วก็ไม่จำเป็นต้องนึกถึงว่า เห็นเป็นสีเขียว หรือ เห็นเป็นสีเหลือง หรือเห็นเป็นสีน้ำตาล เพราะอาจจะมีคลื่นแสงอื่น ๆ ที่ทำให้สีนั้น ปรากฏเปลี่ยนไปได้ เช่น เวลาที่เปิดไฟสีต่าง ๆ และสีเดิมที่มองเห็นอยู่ก็เปลี่ยนเป็น สีอื่นได้

ถ้าเราจะไม่คิดว่า เป็นสีแดง หรือเป็นสีเขียว หรือเป็นสีอะไรก็ตามแต่ แต่หมายความว่า ที่กลุ่มของมหาภูตรูปจะต้องมีรูป ๆ หนึ่งซึ่งสามารถกระทบกับ จักขุปสาท ถ้าไม่มีรูปนั้นจะไม่มีการปรากฏสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มีอยู่ที่มหาภูตรูปเลย แต่เพราะมีรูป ๆ หนึ่งซึ่งรวมอยู่กับมหาภูตรูป เป็นรูปที่กระทบกับจักขุปสาท โดยที่ไม่ได้บอกว่าเป็นสีเขียว หรือสีแดง หรือสีน้ำตาล เพียงแต่ว่าเป็นรูป ๆ หนึ่ง ซึ่งกระทบกับจักขุปสาทรูปได้ เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการเห็นก็สามารถรู้ได้ว่า มีสี หรือวิณณะ จะใช้คำว่า รูปารมณก็ได้ สีก็ได้ วิณณะก็ได้ ที่รวมอยู่กับมหาภูตรูปนี้ ตัดคำว่า เขียว แดง น้ำตาล เหลืองออกทั้งหมด เหลือแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งเป็นรูปที่รวมอยู่กับมหาภูตรูปจริง ๆ เพราะถ้าไม่รวมอยู่ จะไม่มีการเห็นสิ่งที่รวมอยู่ กับธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่เป็นหนังสือ หรือที่เป็นอาหาร หรือที่เป็นดอกไม้ ได้เลย

เพราะฉะนั้น เรื่องของรูปารมณหรือวิณณะ ก็คือรูป ๆ หนึ่งซึ่งรวมอยู่กับ มหาภูตรูป กระทบกับจักขุปสาทแล้วเห็นรูปนั้น นี่เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ถ้าคิดเป็นปริยัติ ในขณะที่เองปริยัติ คือ กำลังพูดเรื่องของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา และก็มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตากำลังปรากฏจริง ๆ หมายความว่า จะเป็นวิณณรูป ที่รวมอยู่ในมหาภูตรูปใด ๆ ทั้งสิ้นก็ตาม แต่ขณะนี้ เป็นสภาพที่กำลังปรากฏทางตา เป็นรูป ๆ หนึ่ง คือ เป็นรูปลักษณะหนึ่ง

ถ. อย่างไรก็ตาม มีสิ่งที่ปรากฏทางตาก็คงแล้วกัน



สุ. เท่านั้น และในมหาภูตรูปก็ต้องมีรูปนี้ โดยที่ไม่ต้องไปคิดว่า รูปนั้นคืออะไร ไม่ต้องคิดเลย เพียงแต่ว่าเป็นรูปที่มีลักษณะกระทบกับจักขุปสาทได้และปรากฏ และเป็นความจริง เพราะว่ามีมหาภูตรูปทุกกลุ่มปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงว่าเป็นสีอะไร

นี่คือเรื่องของวณณะ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งจะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏและดับไปอย่างรวดเร็วดีกว่าที่จะไปนึกถึงจักขุปสาทซึ่งกำลังเกิดดับในขณะนี้ ในเมื่อจักขุปสาทรูปไม่ได้ปรากฏ และเมื่อลักษณะไม่ปรากฏจะไปประจักษ์การเกิดดับของรูปนี้ไม่ได้ ต่อเมื่อใดรูปนี้ปรากฏกับบุคคลใด ลักษณะที่เกิดดับของรูปนั้นก็ปรากฏกับบุคคลนั้น

แต่ไม่ใช่หมายความว่า การอบรมเจริญปัญญาจะต้องพยายามไปรู้รูปที่ไม่ปรากฏและไม่รู้รูปที่ปรากฏ เช่น ในขณะนี้ สิ่งที่กำลังปรากฏทางตากำลังปรากฏ การอบรมเจริญปัญญาก็เพื่อที่จะรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้นเมื่อมีสิ่งที่ปรากฏทางตาแล้วคิด จึงเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสภาพปรมาณธรรม มีจริง ๆ เพื่อให้รู้ว่าเกิดดับ แต่เมื่อยังไม่ละคลายการยึดถือสิ่งที่ปรากฏทางตาว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จะประจักษ์การเกิดดับของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาไม่ได้ จนกว่าจะละคลายการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาและเพิ่มความรู้ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ปรากฏสั้นแค่ไหน เพราะในขณะที่เสียงปรากฏ สิ่งที่ปรากฏทางตาต้องไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องอบรมเจริญจนกระทั่งถ้ายถอนว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นเพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่การคิดนึกว่า เป็นคน เป็นสัตว์ และมีเสียงปรากฏให้รู้ว่าในขณะที่เสียงปรากฏ สิ่งที่ปรากฏทางตาต้องดับไปแล้ว ฉะนั้น การเกิดดับของสิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นจริง

ปัญญาต้องเจริญขึ้นจนกระทั่งถ้ายถอนความที่เคยเข้าใจว่า เห็นคน เห็นสัตว์ เห็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ และมีความรู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ





๑๘๕๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๓๑



ถ. ถ้าความเขียว ความเหลือง ความแดงไม่มี หรือมี แต่ความจริงคงจะมี
វណฺณรูปที่มีความแตกต่างของเขา แสดงว่าវណฺณรูปมีหลายลักษณะ ใช่ไหม

ส. វណฺณรูป คือ รูปที่ปรากฏได้เมื่อกระทบกับจักขุปสาท ไม่ได้กล่าวว่า
สีอะไร สีอะไรไม่สำคัญ จะเป็นสีเขียว สีแดง ถ้าไฟสว่างมากก็เป็นสีหนึ่ง ถ้าไฟ
อ่อนลงก็เป็นอีกสีหนึ่ง แต่ตัวវណฺณรูปซึ่งรวมอยู่กับมหาภูตรูปมีจริง ๆ จึงกระทบและ
ปรากฏ เป็นสีอะไรก็ได้

ถ. ไม่ได้หมายความว่าถึงแดง เขียว ที่เป็นบัญญัติ แต่หมายถึงว่า คงจะ
มีลักษณะของវណฺณรูปที่แตกต่างกันออกไปของเขาเอง

ส. แน่นอน ถูกต้อง

ถ. ถ้าอย่างนั้น เราจะพิจารณาเห็นវណฺณรูปของปสาทรูปคงไม่ได้ ใช่ไหม
ต้องรู้ทางใจ ก็แปลก ทั้ง ๆ ที่វណฺณรูปต้องเห็นด้วยตา แต่ปสาทรูป กลับให้รู้ด้วยใจ

ส. เพราะว่าปสาทรูปไม่ใช่វណฺณรูป វណฺณรูปเป็นรูป ๆ หนึ่งซึ่งปรากฏเมื่อ
กระทบกับจักขุปสาทรูป ขณะที่เห็นវណฺณรูป ขณะนั้นไม่ใช่เห็นปสาทรูป เห็นธาตุดิน
ได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. เห็นปสาทรูปได้ไหม

ถ. ไม่ได้

ส. ใช่ เห็นธาตุน้ำไม่ได้ เห็นธาตุไฟไม่ได้ เห็นธาตุลมไม่ได้ เห็นกลิ่นไม่ได้
เห็นรสไม่ได้ เห็นได้แต่เฉพาะវណฺณรูป คือ รูปที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น เป็นของแน่นอน เมื่อธาตุดินก็ยังเห็นไม่ได้ จักขุปสาทรูป
ก็เห็นไม่ได้ เพราะว่าเมื่อใดที่เห็น เมื่อนั้นเป็นវណฺณรูป ไม่ใช่ปสาทรูป แม้ว่า



ปสาทรูปรวมอยู่ในที่นั่น แต่สิ่งที่ปรากฏทางตา เฉพาะวัตถุนั้นที่กระทบกับ จักขุปสาท

ถ. ถ้าเราจะเห็นจักขุปสาทรูปเกิดดับ เราจะเจริญอย่างไร

ส. รูปที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ ต้องรู้ ไม่ใช่ไปรู้รูปที่ไม่ปรากฏ ไม่มีทาง ขณะนี้ทางตาที่กำลังเห็น ไม่รู้ จะไปรู้จักขุปสาทรูปว่าเกิดดับ เป็นไปไม่ได้

สิ่งใดกำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ วัตถุนั้น รูปารมณ์กำลังปรากฏ ต้องรู้ชัด ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนของรูปที่กำลังปรากฏ และละคลายการยึดถือรูปที่ปรากฏทางตา โดยรู้ชัดจริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ไม่ใช่คน ไม่ใช่วัตถุ ไม่ใช่สิ่งใดเลย ถ้ายกอนการที่เคยยึดถือติดแน่นว่าสิ่งที่เห็นเป็นคนโดยรู้ ว่า เห็นเพียงรูปารมณ์ เห็นเพียงวัตถุนั้น เห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏได้ทางตาเท่านั้น

ถ. ผมเรียนถามว่า เราจะเห็นขั้น ๕ คือ จักขุปสาทรูปนั้น ไม่เพียง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาอย่างไร

ส. ต้องเข้าใจว่า วัตถุนั้นก็เป็นรูปขั้น ๗ แสงก็เป็นรูปขั้น ๗ กลิ่นก็เป็น รูปขั้น ๗ รสก็เป็นรูปขั้น ๗ เสียงก็เป็นรูปขั้น ๗ และ ๗ รูปขั้นนี้เป็นรูปขั้นที่ปรากฏ ให้รู้ได้ คือ ทางตามีรูปขั้นหนึ่งที่กำลังปรากฏแล้ว ทางหูในขณะที่ได้ยินก็มี รูปขั้นหนึ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ว่าไม่รู้การเกิดดับของรูปขั้น แต่จะรู้การเกิดดับของ รูปขั้นที่ปรากฏ ไม่ใช่ไปพยายามรู้ความเกิดดับของรูปขั้นที่ไม่ปรากฏ

ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มีรูป ๗ รูป ที่ปรากฏให้รู้ เพราะฉะนั้น ต้องรู้ ๗ รูป ที่ปรากฏ

ถ. ถ้าเราไม่รู้จักขุปสาทรูปจริง ๆ จะทราบอย่างไรว่าไม่เที่ยง

ส. นอกจากจักขุปสาทรูป ก็ยังมีรูปอื่นอีกมิใช่หรือ ซึ่งไม่สามารถจะรู้ได้ เพราะไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ก็รู้รูปที่ปรากฏก่อน รูปใดปรากฏ ก็รู้รูปนั้น

ถ. หมายความว่า ถ้าตาเห็นรูปปรากฏก็ใช้ได้ ตาเห็นจักขุปสาทรูปไม่ได้ แต่ตาเห็นรูปทั่ว ๆ ไปได้

ส. จักขุปสาทรูปขณะนี้ปรากฏหรือเปล่า หรือวัตถุนั้นปรากฏ



ถ. วัณณรูปปรากฏ

ส. วัณณรูปปรากฏ รูปารมณฺเฏปรากฏ ก็รู้ชัดตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงสภาพที่ปรากฏทางตาเท่านั้นเอง

ถ. ตาเห็นรูปได้

ส. ตาเป็นจักขุปสาทรูป ไม่ใช่สภาพรู้ แต่เป็นรูปที่กระทบกับวัณณรูป ทำให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็น

ถ. คำที่กล่าวว่า ตาเห็นรูป ใช้ได้หรือไม่ได้

ส. ถ้าพูดอย่างเข้าใจกันแล้ว จะใช้คำอะไรก็เข้าใจได้ แต่ถ้าจะให้ถูกต้องคือ รูปไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังเห็นนี้ ไม่ใช่รูป แต่เป็นสภาพรู้เป็นนามธาตุชนิดหนึ่ง คือ จักขุวิญญาณธาตุซึ่งเป็นสภาพที่เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างเดียว ต้องรู้ว่าในขณะที่เห็นนี้ไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพรู้ และที่รู้ว่าไม่ใช่ตัวตนเป็นสภาพรู้ นั่นคือปัญญา

ถ. ปัญญาเห็น ไม่ใช่ตาเห็น

ผู้ฟัง ตอนที่ผมฟังธรรมใหม่ ๆ ได้ยินคำว่า เกิดดับ ผมคิดว่า การเกิดดับมองเห็นด้วยตา ต่อมาได้ยินอาจารย์ที่อื่นบอกว่า ที่เห็นสีเกิดดับนั้น ไม่ใช่เห็นด้วยตาต้องเห็นด้วยใจ เห็นทางมโนทวาร และได้ยินเสียงเกิดดับ ไม่ใช่เสียงเจียบแล้วคือเสียงดับ เสียงเกิดดับไม่ใช่ได้ยินด้วยหู ต้องได้ยินด้วยใจ สีเกิดดับต้องเห็นทางมโนทวาร เห็นทางใจ

ผมก็คิดว่า เห็นทางใจ คือ เห็นด้วยการคิดนึกหรือเปล่า ผมคิดว่า มีหลายคน que เพิ่งมาฟังธรรม เมื่อได้ยินว่าสีเกิดดับ คงจะต้องเห็นด้วยตา เห็นตึก มองแล้วต้องเห็นตึกหายไป และเป็นตึกขึ้นมาอีก เกิดดับ ๆ อย่างนี้ ผมคิดว่า คนที่ฟังใหม่ ๆ คงเข้าใจว่า เกิดดับคงจะเห็นด้วยตาอย่างนี้

เกี่ยวกับเรื่องสี เมื่อก่อนผมแยกรูปแยกนาม แยกสีกับนามเห็น แยกอย่างไรก็แยกไม่ออก ผมคิดเป็นปี คิดแล้วคิดอีก ต่อมาก็คิดว่าแยกออก แต่ก็ยังสงสัยว่า แยกถูกหรือเปล่า



สมมติว่า เราเอาดอกไม้สีแดงดอกหนึ่งวางไว้หน้ากระจกเงา เรามองเห็นว่ามีดอกไม้ ๒ ดอก ดอกไม้ที่เราเห็น ๒ ดอกนี้เป็นนามธรรม นามธรรมเห็น ๒ ดอก แต่รูปธรรม เป็นดอกไม้ดอกเดียว นามธรรมเห็นเป็น ๒ ดอก นี่รูปกับนาม ผสมแยกอย่างนี้

หรือเราดูหนังสือ ถ้าเป็นคนสายตาสั้น หรือสายตายาว และไม่ใส่แว่น ก็เห็นมัว ๆ เห็นมัว ๆ นี่เป็นนาม แต่ตัวหนังสือจริง ๆ จะมัวหรือชัดอย่างไรนั่นเป็นรูป ตอนไม่ใส่แว่น เห็นมัว ๆ ดูไม่ชัด ดูไม่ออกว่าเป็นตัวหนังสืออะไร แต่ใส่แว่นแล้ว บัจจัยมันเปลี่ยนแปลง เห็นชัดขึ้น เห็นชัดก็เป็นนาม เห็นมัวนั่นก็เป็นนาม แต่ตัวหนังสือจริง ๆ ที่อยู่บนกระดาษนั่นเป็นรูป

และถ้าไปมองทะเล เห็นทะเลนั้นกว้างเป็นสีน้ำเงิน ตักน้ำทะเลขึ้นมาดู น้ำทะเลก็ใส ไม่มีสี เหมือนกับน้ำประปา จึงรู้ได้ว่า ที่เราเห็น ไม่ใช่มีสีอย่างเดียว ต้องมีปัจจัยอื่น ๆ มาผสมด้วยจึงทำให้นามเห็นเกิดขึ้นได้ มีแต่สีอย่างเดียว ก็ไม่เห็น ซึ่งทางปริยัติก็ว่าต้องมีแสง ปรากฏตาต้องดี เป็นต้น

น้ำทะเลอย่างเดียวกัน ตอนเที่ยงเห็นอย่างหนึ่ง พอใกล้ค่ำก็อย่างหนึ่ง น้ำทะเล ภายใต้แสงดวงจันทร์สีอย่างหนึ่ง เวลาพายุจะมา เมฆฝนดำ น้ำทะเลก็สีดำ เพราะว่ามีปัจจัยต่างกัน นามเห็นก็ต่างกัน น้ำทะเลเป็นรูป เห็นนี้เป็นนาม นามก็เปลี่ยนแปลงได้แล้วแต่ปัจจัย ผมคิดว่าอย่างนี้

สุ. ก็เป็นความคิดของท่านผู้ฟังที่ช่างคิด และพยายามที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม แต่ไม่ว่าจะคิดอย่างไรถึงน้ำทะเลตอนเช้า ตอนค่ำ หรือกลางแสงจันทร์ หรืออะไรก็แล้วแต่ ก็มีสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้นที่จะต้องรู้จริง ๆ และละทิ้งความคิดอื่น ๆ ว่า เป็นตอนกลางคืน ยามค่ำ หรือตอนเช้า หรือตอนเย็นพระอาทิตย์ตก หรืออะไรก็ตามแต่ ซึ่งจริง ๆ แล้ว ไม่มีอะไรเลย นอกจากสิ่งใดก็ตามที่กระทบกับจักขุปสาทแล้วปรากฏ สภาพนั้นเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นของจริงอย่างหนึ่ง จะเป็นดอกกุหลาบในกระจกเงา ๖ ด้าน มี ๖ ดอก หรือกระจกเงา ๑ บาน และเพิ่มขึ้นจากของที่วางอยู่รวมเป็น ๒ ดอก หรือ



อะไรก็ตามแต่ ก็ไม่ใช่การที่เราจะนึกถึงรูปร่างสัณฐาน แต่ปัญญาจะต้องพิจารณารู้ว่า ขณะที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดกำลังปรากฏทางตา ขณะนั้นต้องมีธาตุรู้ซึ่งกำลังเห็นสิ่งนั้น และ สิ่งนั้นก็แม้แต่เพียงธาตุชนิดหนึ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น ไม่ใช่ดอกกุหลาบ ไม่ใช่คน ไม่ใช่ทะเลตอนเช้า ไม่ใช่ทะเลตอนค่ำ เพราะว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ถ้ายังเป็นทะเล เป็นดอกไม้ เป็นกระเจองาก็เหมือนกับว่า เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ยังไม่เข้าถึงลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อกระทบกับ จักขุปสาทตั้งแต่เกิดจนตาย โดยที่ธาตุชนิดนี้จะไม่กระทบกับปสาทอื่นเลย แต่จะ กระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น

ตอนกลางคืน กลางวัน จะใส่ว่านตา ไม่ใส่ว่านตา ไฟสว่าง ไฟจะมืดอย่างไร ก็ตามแต่ ถ้ามีสิ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท สิ่งนั้นเป็นธาตุหรือเป็นธรรม อย่างหนึ่ง แต่เกิดดับเร็วมาก และต่อกันสนิททำให้เป็นรูปร่างสัณฐาน มีความทรงจำ และยังคงจำไว้มั่นคงว่า เป็นคน เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ จนกว่าเมื่อไรปัญญาเจริญขึ้น นี่คือการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามความเป็นจริง คือ ในขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเท่านั้น เป็นเพียงธาตุ ชนิดหนึ่งซึ่งปรากฏได้

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมก็เพื่อเข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ และต้องฟังและพิจารณา ที่ใช้คำว่า โยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาด้วยความฉลาด ด้วยความแยบคาย ด้วยความเข้าใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งบอกว่า ท่านฟังธรรมและเข้าใจว่า ปัญญาเป็นสภาพธรรม ที่มีจริง แต่ท่านมีความสงสัยในลักษณะของปัญญาว่า ปัญญามีลักษณะอย่างไร ท่านก็ฟังธรรมไปเรื่อย ๆ และในขณะที่ฟังก็พิจารณาตาม ขณะที่พิจารณาและเข้าใจ ในขณะนั้นท่านจึงได้รู้ว่า นั่นคือลักษณะของปัญญา



ถ้าฟังครั้งแรกมีใครบ้างที่จะบอกว่า เข้าใจแล้ว แต่เมื่อฟังหลาย ๆ ครั้ง และแต่ละครั้งพยายามพิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกระทั่งเข้าใจในขณะไหน ขณะนั้นจึงได้รู้ว่า ปัญญา คือ สภาพที่เข้าใจ

การศึกษาทางโลกก็เหมือนกัน ไม่ว่าจะเรียนวิชาใดในโรงเรียนตั้งแต่เด็ก ก็ฟังครูพูดเรื่องต่าง ๆ และเมื่อไรที่เข้าใจ เมื่อนั้นก็จะรู้ได้ว่าเป็นความเข้าใจ นั่นคือเรื่องของโลก แต่เรื่องของธรรม คือ แทนที่จะฟังเรื่องวิชาการทางโลก ก็ฟังเรื่องของสิ่งที่มีจริง ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จนกระทั่งเมื่อไรเข้าใจ แม้แต่คำว่า สภาพรู้ หรือธาตุรู้ ซึ่งมีจริง ๆ ไม่ใช่ไม่มี กำลังเห็นผู้ฟังที่เริ่มฟังกับบอกว่า รู้ว่าเห็นมี แต่ที่จะให้เห็นเป็นแต่เพียงธาตุรู้ชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา ก็จะต้องฟังอย่างมาก และขณะใดที่เห็นขณะนั้นก็รู้ว่า มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่สภาพรู้อยู่ที่ไหน

แต่ถ้าฟังอีกว่า เพราะว่ามีธาตุรู้หรือสภาพรู้ที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาก็คพอที่จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้นถึงลักษณะของสภาพรู้ว่ามีรูปร่างสัณฐานเลยเป็นแต่เพียงอาการเห็น เพราะฉะนั้น สภาพรู้ ธาตุรู้ ที่กำลังเห็นในขณะนี้ก็มีจริงเป็นจริง แต่กว่าปัญญาจะเจริญขึ้นจนกระทั่งรู้ว่า กำลังเห็นไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็ต้องฟังพระธรรมไปอีก จนกว่าสติปัญญาจะเกิดและระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม และเข้าใจขึ้น ๆ

ขณะนี้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นร่วมกันทำกิจการงานต่าง ๆ พร้อมกับจิตที่เป็นประธานในขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นสภาพที่รู้ยาก ต้องอาศัยการศึกษาและการพิจารณาพระธรรมที่ทรงแสดงไว้อย่างละเอียดจึงจะเข้าใจได้ เช่น ขอกล่าวถึงมนสิการเจตสิก ซึ่งเป็นสังขารขันธ์ เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่งจิต ขันธ์มี ๕ ได้แก่

๑. รูปขันธ์ ได้แก่ รูปทุกรูป ไม่เว้นเลย เป็นสภาพที่ไม่ใช่สภาพรู้

๒. เวทนาขันธ์ คือ เวทนาเจตสิก เป็นเจตสิก ๑ ใน ๕๒ เจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่รู้สึก ความรู้สึกมีทุกขณะจิต แล้วแต่ว่าจะเป็นความรู้สึกเฉย ๆ หรือความรู้สึกดีใจ หรือความรู้สึกเสียใจ หรือความรู้สึกเจ็บปวดทางกาย หรือความรู้สึกสบายทางกาย



๓. สัญญาขันธ ได้แก่ สัญญาเจตสิก ซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง เป็นเจตสิก ๑ ใน ๕๒ เจตสิก

๔. สังขารขันธ ได้แก่ เจตสิกที่เหลือทั้งหมด เพราะฉะนั้น มนสิการเป็นสังขารขันธ เป็นเจตสิกที่เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก เกิดร่วมกับจิตทุกดวง

สังขารขันธ หมายความว่าถึงสภาพธรรมที่ปรุงแต่งให้เป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้ หรือถ้าปรุงแต่งจนกระทั่งกุศลจิตเกิด ดับกิเลสเป็นสมุจเฉท สังขารขันธก็ปรุงแต่งจิตเป็นกิริยา หมายความว่าไม่มีกุศลและอกุศลอีกเลย

เพราะฉะนั้น ขึ้นกับสังขารขันธ คือ เจตสิก ๕๐ ประเภท ที่ปรุงแต่งจิตอยู่ทุกขณะ แม้แต่มนสิการเจตสิกซึ่งเกิดกับจิตทุกดวง และทุกท่านก็มีความสนใจกับเจตสิกนี้ เพราะว่าได้ยินคำว่า โยนิโสมนสิการ อโยนิโสมนสิการ บ่อย ๆ

แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน แต่เป็นสภาพธรรมที่ปรุงแต่งจิต เพราะฉะนั้น ควรจะได้ทราบลักษณะของมนสิการเจตสิกว่า ไม่ใช่ปัญญาเจตสิก เพราะปัญญาเจตสิกไม่เกิดกับอกุศลจิต แต่มนสิการเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตก็ได้ เกิดกับกุศลจิตก็ได้ เกิดกับวิบากจิตก็ได้ เกิดกับกิริยาจิตก็ได้ สำหรับปัญญาเจตสิกเกิดกับอกุศลจิตไม่ได้เลย เกิดกับกุศลจิตได้ เกิดกับวิบากจิตได้ เกิดกับกิริยาจิตได้

นี่เป็นลักษณะของเจตสิกที่ต่างกัน

ถ้าไม่ศึกษาพระธรรม อาจจะเข้าใจอโยนิโสมนสิการว่าเป็นปัญญา เช่น ความรู้ต่าง ๆ ทางโลก วิชาการแพทย์ ทางวิทยาศาสตร์ ความรู้เรื่องเครื่องยนต์กลไก ความรู้ความสามารถในการสร้างเครื่องอุปโภคบริโภค การประดิษฐ์อุปกรณ์ ความสะดวกสบายต่าง ๆ เป็นมนสิการเจตสิก ไม่ใช่ปัญญาเจตสิก เพราะว่า มนสิการเจตสิกเป็นสภาพที่สนใจ ใส่ใจ ท่านผู้ฟังก็คงจะเห็นความสนใจ ความใส่ใจของแต่ละคนในทางด้านต่าง ๆ กัน

บางท่านไม่สนใจในเรื่องการทำอาหารเลย บางท่านก็ไม่สนใจในเรื่องการจัดดอกไม้ หรือในวิชาการเย็บปักถักร้อยหลาย ๆ อย่าง แต่บางท่านสนใจและทำได้ แม้แต่อาหารก็ปรุงได้อย่างอร่อย การประดิษฐ์ดอกไม้ก็ทำได้สวยงาม วิชาการต่าง ๆ



แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่ใส่ใจ ไม่สนใจ จะทำอย่างนั้นได้ไหม เพราะฉะนั้น ในขณะที่กำลังใส่ใจ หรือสนใจวิชาการอย่างหนึ่งอย่างใด แม้แต่ในการทำกรรม การปลูกต้นไม้ต่าง ๆ ก็เห็นได้ว่า ผู้ที่จะทำได้ดี ต้องเป็นผู้ที่มนสิการ คือ ใส่ใจ สนใจ พิจารณาในปัจจัยต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดผลที่ต้องการ แต่ขณะนั้นไม่ใช่กุศลจิต เป็นอกุศลจิตทั้งหมด

เพราะฉะนั้น การใส่ใจในวิชาการทางโลกที่เป็นความสามารถต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการประดิษฐ์ ในเครื่องยนต์กลไก ทั้งหมดต้องเป็นอโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ปัญญา นี่เป็นความต่างกัน





๑๘๕๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ มกราคม ๒๕๓๒



ขอให้ดูความใส่ใจของมนสิการเจตสิกในทางโลกว่า สามารถที่จะประติษฐ์
ทุกอย่างที่น่าอัศจรรย์ ซึ่งสมัยนี้ก็มีอัศจรรย์ต่าง ๆ ที่เห็นได้จากการประติษฐ์
ที่เกิดจากมนสิการในทางวิชาการ ในทางอกุศล

เพราะฉะนั้น ถ้ามนสิการเจตสิกเป็นกุศล คือ พิจารณาใส่ใจในลักษณะของ
สภาพธรรมที่ปรากฏ จนเป็นปัจจัยให้ปัญญาค่อย ๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม
ที่กำลังปรากฏเพิ่มขึ้น ๆ จะนำอัศจรรย์ยิ่งกว่ามนสิการที่เกิดกับอกุศลจิตที่สามารถ
ประติษฐ์เครื่องยนต์กลไกต่าง ๆ ทางโลก

ทางธรรม มนสิการที่ใส่ใจในลักษณะของสภาพธรรม และปัญญาเจริญขึ้น
เพราะโยนิโสมนสิการนั้น จะทำให้ปัญญาถึงความสมบูรณ์ถึงขั้นที่น่าอัศจรรย์กว่านั้น
เพราะว่าสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท

ถ้าไม่มีโยนิโสมนสิการ ปัญญาไม่เจริญขึ้น มีใครคิดว่าจะดับกิเลสได้บ้างไหม
ทุกคนก็ยอมรับว่า ดับยากจริง ๆ กิเลสมีมาก ทั้งโลภะ ทั้งโทสะ ทั้งโมหะ
อิสสา มัจฉริยะ อกุฏกจะ สารพัดอย่าง ดูไม่มีทางที่จะดับกิเลสได้เลย แต่สามารถ
ที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ ถ้าพิจารณาเข้าใจการสะสมของกุศลธรรมแม้แต่โยนิโสมนสิการ
ซึ่งเป็นบาทที่จะให้ปัญญาเจริญขึ้น

สำหรับโยนิโสมนสิการในทางกุศลก็ต่างกันไป บางท่านมีอุปนิสัยในการให้ทาน
บางท่านมีอุปนิสัยในการรักษาศีล บางท่านมีอุปนิสัยในการอบรมเจริญปัญญา

โยนิโสมนสิการก็ต่างกันไป เช่น บางคนสะสมมากทางโลภะ ทางโทสะ
ในวิชาการต่าง ๆ

ถ. เรื่องปัญญาเป็นสิ่งที่ผมสนใจมาก ที่ท่านอาจารย์กล่าวถึงท่านผู้หนึ่งว่า
ท่านอยากรู้จักปัญญา และเมื่อทราบว่าปัญญามีลักษณะอย่างไร ท่านจึงเข้าใจว่า



ปัญญาเป็นอย่างไร หมายความว่าปัญญาเห็นปัญญา ใช่ไหม ขณะที่ปัญญาเกิด เรารู้ว่า ลักษณะของปัญญาเป็นอย่างไร ใช่ไหม

ส. เวลาโลกะเกิด รู้ใหม่ว่าเป็นโลกะ

ถ. รู้

ส. เวลาโทสะเกิดก็รู้ว่า นี่ไม่ใช่โลกะ เป็นโทสะ เพราะฉะนั้น เวลาที่ฟังธรรมแล้วเข้าใจ ขณะที่เข้าใจ สภาพที่เข้าใจมีจริง ๆ นั่นคือลักษณะของปัญญา แต่ถ้าฟังแล้วยังไม่เข้าใจ ยังสงสัยว่าปัญญามีลักษณะอย่างไร ได้ยินคำว่า ปัญญา บ่อย ๆ แต่ไม่รู้ว่าลักษณะของปัญญานั้นคืออะไรและเข้าใจอะไร ต่อเมื่อความเข้าใจเกิดขึ้นก็รู้ว่า ที่กำลังเข้าใจนี้ไม่ใช่โลกะ ไม่ใช่โทสะ แต่เป็นความเข้าใจ เพราะฉะนั้น ก็เป็นปัญญาขั้นหนึ่ง

ถ. แต่ผมหมายถึงปัญญาในขั้นวิปัสสนา ขณะที่ปัญญาเกิด ปัญญาก็รู้ว่า ปัญญานั้นมีลักษณะไม่เที่ยง

ส. ยังไม่ถึงการไม่เที่ยง ยังไม่ถึงการไม่ใช่เรา เพียงแต่รู้ว่าลักษณะนี้ ไม่ใช่โลกะ ไม่ใช่โทสะ แต่เป็นสภาพที่กำลังเข้าใจสิ่งที่ได้ยินได้ฟังตามความเป็นจริง พอที่จะรู้ว่า ชาติรู้ ลักษณะรู้ สภาพรู้มี และไม่ใช่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา นี่ก็เป็นความเข้าใจ

ถ. อวิชชาเกิดอยู่ ปัญญาทราบไหม เรารู้ว่าอวิชชาไม่เที่ยง เป็นกิเลส

ส. กำลังคิดเรื่องอวิชชา หรือว่ากำลังรู้ลักษณะของอวิชชา

ถ. หมายความว่าขณะที่อวิชชาเกิด ปัญญาก็เกิดไม่ได้

ส. ปัญญาทุกอย่างตามความเป็นจริง ขณะที่หลงลืมสติ ปัญญาก็รู้ ขณะที่สติเกิด ปัญญาก็รู้ ขณะที่กำลังยินดีพอใจขณะนั้นก็รู้ว่า ไม่ใช่ปัญญา

จากประสบการณ์ของท่านที่เข้าใจลักษณะของปัญญา หลังจากที่ท่านฟัง ท่านก็รู้ว่า ขณะที่ฟังแล้วยังไม่เข้าใจก็มี แต่เมื่อฟังอีก ๆ ฟังไป ๆ ความเข้าใจก็เกิดขึ้น ขณะนั้นเป็นปัญญา ท่านก็มีโยนิโสมนสิการที่จะแนะนำผู้อื่นที่เข้าใจว่าตนเองไม่มีเวลา ฟังพระธรรมเพราะมีกิจธุระมาก หรือว่าป่วยไข้ได้เจ็บซึ่งขณะนั้นมีทุกขเวทนาเกินกว่า



ที่จะฟังพระธรรมได้ โดยบอกกับท่านผู้หนึ่งว่า วันหนึ่ง ๆ ทุกคนต้องได้ยินเสียง ไม่มีใครห้ามได้เลย และเสียงที่ได้ยิน ก็มีเสียงรยยนต์บ้าง เสียงสัตว์ต่าง ๆ บ้าง เสียงพัดลม เสียงวิทยุ หลาย ๆ เสียง เสียงน้ำประปา เสียงอะไรต่าง ๆ เสียงซ็อน เสียงล้อม มีเสียงในวันหนึ่ง ๆ มากทีเดียว ยับยั้งไม่ได้ที่จะให้การได้ยินเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น เวลาที่มีผู้แสดงธรรม หรือเทศธรรม ก็เป็นเสียงเหมือนกัน ทำไมไม่ฟังเหมือนเสียงอื่นที่อย่างไร ๆ ก็ต้องได้ยินอยู่แล้ว แต่เสียงอื่นนั้นไม่ทำให้มนสิการ ใส่ใจ พิจารณาที่จะเข้าใจลักษณะของธรรม

เพราะฉะนั้น การฟังเทศธรรม ไม่จำเป็นต้องคิดว่า ต้องตั้งอกตั้งใจฟังให้เข้าใจ เพราะบางทีแม้จะตั้งอกตั้งใจฟังให้เข้าใจ ก็กลับไม่เข้าใจ เพราะว่าขณะนั้นไม่มีปัจจัยพอที่จะเข้าใจ แต่เมื่อฟังไปเรื่อย ๆ ก็เกิดความเข้าใจขึ้น เมื่อถึงกาลที่ปัญญาจะเกิด เพราะว่าโยนิโสมนสิการ ค่อย ๆ พิจารณาจากการที่ฟังไปบ้างมาก่อน ทำให้สามารถเข้าใจได้

นี่ก็เป็นความแยบคาย หรือเป็นโยนิโสมนสิการที่เห็นคุณประโยชน์ของการฟังพระธรรม และแนะนำให้ผู้อื่นเห็นว่า ในเมื่อไหน ๆ ก็ต้องได้ยินเสียงกันอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น ฟังเสียงของธรรมก็ยิ่งดีกว่าการฟังเสียงอื่นซึ่งไม่เป็นปัจจัยให้ปัญญาเกิดขึ้น

ไม่ทราบมีท่านผู้ฟังมีประสบการณ์อย่างนี้บ้างหรือเปล่า

ตั้งใจจะฟังให้เข้าใจ กลับไม่เข้าใจ แต่ขณะที่ฟังไป ๆ เกิดเข้าใจได้ เพราะว่าเคยฟัง เคยพิจารณามาก่อน

ผู้ฟัง ผมฟังรายการธรรมตั้งแต่ ๖ โมงเช้า ฟังทุกรายการที่เป็นธรรม ก็เหมือนกับท่านที่อาจารย์ยกตัวอย่างมาว่า ไหน ๆ จะต้องได้ยินอะไร ๆ อยู่แล้ว ก็ได้ยินสักหน่อยไม่ได้หรือ แต่เสียงของอาจารย์ตอนเช้ากับตอนกลางคืน ขาดไม่ได้ มีความรู้สึกที่น่าสนใจ แต่ไม่ได้อยากจะฟังให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ได้คิด ไม่ได้หวังอย่างนั้นเลย เพียงแต่คิดว่า พุดเรื่องที่น่าสนใจ เรื่องของชีวิตประจำวัน ตรงกับสิ่งที่อยู่ในใจหลาย ๆ อย่าง ฟังไปเรื่อย ๆ เหมือนอย่างที่ว่า ก็ได้ยินสักหน่อยไม่ได้หรือ



ก็ได้ยินไปเรื่อย ๆ และสิ่งที่ได้ฟังจากท่านอาจารย์ จากเดือนเป็นปี จากปีเป็น ๑๐ ปี ก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มีปัญญาขึ้น คือ ความเข้าใจ สังเกตดูเวลานี้จะถามอาจารย์ น้อยลงไป ๆ ก็เพราะสิ่งนี้เคยเข้าหูรามาแล้ว ก็เหมือนอย่างที่ท่านอาจารย์พูดว่า ก็ฟัง สักหน่อยไม่ได้หรือ ไหน ๆ จะได้ยินอะไรอยู่แล้ว เพราะวันหนึ่ง ๆ เราก็ฟังทั้งวัน ตั้งแต่เช้า ฟังไปฟังมารายการอื่น ๆ ก็ตัดออกไป ๆ จนเวลานี้เหลืออยู่ ๒ - ๓ รายการ เท่านั้นเองที่น่าสนใจ นี่ก็เป็นตัวอย่างของการฟังเหมือนอย่างที่ท่านอาจารย์พูด

ส. เรื่องของโยนิโสมนสิการเป็นเรื่องละเอียด ทุกสถานการณ์จริง ๆ มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่า ท่านพยายามทำกุศลทุกอย่าง เพราะท่านได้ฟังมาว่า ควรเจริญกุศลทุกประการ และท่านเจริญกุศลเพื่อหวังรอว่าจะเป็นปัจจัยให้สติปัญญา เกิด แต่สติปัญญาก็ไม่เกิด

นี่เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาอย่างแยบคาย อย่างละเอียดจริง ๆ ในการฟังธรรม เมื่อท่านผู้นั้นมาสนทนากับดิฉันเรื่องนี้ ดิฉันก็ถามว่า ขณะนี้มีแข่งไหม

เพียงเท่านั้น ท่านก็ระลึกได้ว่า สติปัญญา คือ ขณะที่ระลึกทันที่ลักษณะของ สิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่หวังให้สติปัญญาเกิดมาก ๆ และก็คิดว่าจะไปรีบเร่งทำกุศล ทุกอย่าง แต่ทำไมสติปัญญาไม่เกิดทั้ง ๆ ที่ทำกุศลทุกอย่างแล้ว นั่นคือการหวังรอ ซึ่งไม่ใช่เหตุปัจจัยที่จะให้สติปัญญาเกิด แต่โยนิโสมนสิการ การพิจารณา การเข้าใจ ธรรมไปเรื่อย ๆ และสติปัญญาก็เป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น เพียงคำถามที่ว่า ขณะนี้ มีแข่งไหม จากการที่ท่านได้ฟังธรรมมาแล้ว ท่านก็ระลึกได้ว่า ไม่ต้องไปรอโดยการ ไปทำกุศลและก็นั่ง แต่ความเข้าใจว่าสติปัญญาคือการระลึกรู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เมื่อมีความเข้าใจอย่างนี้ จึงจะเป็นปัจจัยให้สติปัญญา ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที

และดิฉันได้เล่าเรื่องนี้กับท่านผู้ฟังอีกท่านหนึ่ง ท่านผู้นั้นก็สงสัยว่า เมื่อเป็น อย่างนี้แล้ว ทำไมบอกให้เจริญกุศลทุกประการ เพราะถ้าบอกให้เจริญกุศลทุกประการ คนอื่นก็ต้องหวังว่าเมื่อเจริญกุศลทุกประการแล้ว สติปัญญาก็จะเกิด



เพราะฉะนั้น โยนิโสมนสิการ ต้องพิจารณาให้ถูกต้องว่า ควรเจริญกุศลทุกประการ แต่ไม่ใช่ด้วยความหวังว่าสติปัญญาจะเกิด ไม่ต้องหวังรอ แล้วแต่ว่ากุศลที่เจริญไปนั้นจะเป็นปัจจัยเป็นสังขารขั้นปฐมปรุงแต่งให้สติเกิดขณะไหน เพราะถ้ารอก็ไม่เกิดเพราะรอ แต่ขณะใดระลึกได้ว่า ขณะนี้แข็งไหม ขณะนี้เห็นไหม ได้ยินไหม จึงจะเป็นปัจจัยทำให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมได้

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก นิทานกถา มีข้อความที่แสดงภาวนา ๔

ภาวนา คือ การสะสมอบรมกุศลที่เป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งความประพฤตินี้ในแต่ละชาติที่เป็นไป เป็นการบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อการรู้แจ้งอริยสัจธรรมทั้งหมด เป็นโพธิสมภารทั้งสิ้น

ท่านผู้ฟังคงเคยได้ยินคำว่า โพธิ หรือ โพธิสมภาร บ่อย ๆ โพธิสมภาร คือ การประพฤติเป็นไปในกุศล ซึ่งเป็นบารมีที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรม

โพธิสมภาร หรือโพธิจริยา อัครยาน บารมี โดยอรรถเป็นอันเดียวกัน พยัญชนะเท่านั้นที่ต่างกัน

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นถึงความหมายของภาวนา ซึ่งกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ไม่ใช่เร่งรีบทำกุศลชาติเดียวก็จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ข้อความใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา จริยาปิฎก** มีว่า

ภาวนาในโพธิสมภารมี ๔ อย่าง คือ สัพพสัมภารภาวนา ๑ นิรันตรภาวนา ๑ จิรกาลภาวนา ๑ สักกัจจภาวนา ๑

เป็นการแสดงลักษณะของการอบรมเจริญภาวนา คือ การสะสมเหตุที่จะให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมทุก ๆ ชาตินั่นเอง

คำอธิบายมีว่า

จิรกาลภาวนา คือ การบำเพ็ญตลอดกาลนาน



สำหรับพระผู้มีพระภาค คือ ถึง ๔ อสงไขยแสนกัป ไม่ใช่ชาติเดียว เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังโยนิโสมนสิการ ฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรม เข้าใจพระธรรม เป็นสังขารขั้นนี้ เป็นจิรกาลยาวนานที่จะต้องอบรมไปเป็นเวลานานกว่าปัญญาจะเพิ่มขึ้นแต่ละขั้น จากขั้นเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมจนถึงขั้นที่สติปัญญาเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม และศึกษาจนกระทั่งเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจนรู้ชัดประจักษ์แจ้งในสภาพที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมโดยไม่ใช่วัตถุ ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้วิปัสสนาญาณแต่ละขั้นเกิด แต่ต้องเป็นจิรกาลยาวนาน

นิรันตรภาวนา คือ การบำเพ็ญติดต่อกันไป

แล้วแต่ว่าชาติไหนจะสะสมบารมีได้มากน้อย ถ้าในชาติที่เป็นมนุษย์และมีโอกาสได้ฟังพระธรรม เข้าใจเรื่องการเจริญสติปัญญา ชาตินั้นก็เป็นการที่สะสมการเจริญสติปัญญาไป และเมื่อเกิดอีกในชาติต่อไป ในสุคติภูมิ ก็มีโอกาสดังที่ได้ฟังพระธรรมต่อ อบรมเจริญสติปัญญาต่อ เป็นนิรันตรภาวนา แต่ชาติไหนที่ไม่ได้เกิดเป็นมนุษย์ หรือไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ชาตินั้นก็ขาดการติดต่อในการบำเพ็ญไป

เพราะฉะนั้น นิรันตรภาวนา คือ การบำเพ็ญติดต่อกันไป แล้วแต่ชาติใดจะสะสมบารมีได้มากน้อย แม้แต่ชาติที่ไม่ได้ฟังพระธรรม พระโพธิสัตว์ก็ยังสะสมบารมีอื่น เช่น สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี ขันติบารมี เป็นต้น ซึ่งแต่ละชีวิตในแต่ละชาติ ถ้าศึกษาตัวเองก็จะได้ว่าพบว่า นอกจากการฟังพระธรรม ซึ่งกำลังสะสมปัญญาบารมี ท่านผู้ฟังสะสมบารมีอื่นบ้างไหม เช่น เมตตาบารมี มีการเมตตาคนในบ้านเพิ่มขึ้นบ้างไหม และมีความอดกลั้นอดทนที่จะไม่โกรธบ้างหรือเปล่า

ถ้าไม่ได้ศึกษาขาดกต่าง ๆ หรือจริยา คือ ความประพฤติของพระผู้มีพระภาค ก่อนที่พระบารมีจะเต็ม จะไม่รู้เลยว่า แม้ในชาติก่อน ๆ ของพระผู้มีพระภาคก็เป็นคติที่ทำให้ผู้ที่กำลังอบรมภาวนาในขณะนี้ได้เห็น ว่า ควรที่จะต้องคิดอย่างไร โยนิโสมนสิการอย่างไรในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้บารมีเจริญขึ้น มันคงขึ้นโดยไม่ใช่ว่าเฉพาะปัญญาบารมี



สัพพสัมภารภาวนา คือ การบำเพ็ญกุศลทุกประการ

เมื่อใดที่ยังไม่เป็นผู้ชำนาญในมรรคมืองค์ ๘ ก็จะต้องขวนขวายในการสะสมบุญไปเพียงนั้น เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังประมาทไม่ได้เลย การที่จะเป็นผู้ชำนาญในการเจริญมรรคมืองค์ ๘ ปัญญาจะต้องเข้าใจจริง ๆ และมีเหตุมีปัจจัยที่จะทำให้สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏบ่อย ๆ และโยนิโสมนสิการจากการเพียรฟัง เพียรระลึก เพียรพิจารณาให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อกูลให้เมื่อสติระลึกลักษณะของสภาพธรรม ก็สามารถที่จะรู้ตรงลักษณะของสภาพที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมได้

เพราะฉะนั้น ตราบใดที่ยังไม่เป็นผู้ชำนาญในมรรคมืองค์ ๘ ก็จะต้องขวนขวายในการสะสมบุญไปเพียงนั้น

สักกัจจภาวนา คือ การบำเพ็ญบุญด้วยความเคารพ

ซึ่งจะต้องเป็นไปทุกกาล โดยเห็นประโยชน์ว่า เป็นทางที่จะทำให้ดับกิเลสได้ การเจริญกุศลทุกประการด้วยความเคารพ คือ เมื่อเคารพความดีงามของสภาพธรรมที่เป็นกุศล ก็ยอมสละอกุศล

ถ้าเป็นผู้ที่เคารพในกุศลธรรมจริง ๆ ก็จะยอมสละอกุศลธรรมได้ ท่านผู้ฟังที่โกรธเคयरะลึกได้บ้างใหม่ว่า ควรจะอดกลั้น ไม่ควรจะโกรธ แต่ถ้ายังบำเพ็ญกุศลไม่พอ การคิดนึกอย่างนี้หรือโยนิโสมนสิการอย่างนี้ก็ไม่มี

ถ้าศึกษาในจริยาปิฎก คือ ความประพฤติของพระผู้มีพระภาคเมื่อครั้งที่บำเพ็ญพระบารมี จะเห็นได้ว่า แม้มีผู้ที่กระทำการที่เลวร้ายในขณะที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ด้วยประการต่าง ๆ กำลังจะโกรธก็ระลึกได้ว่า ไม่ควรจะโกรธ เพราะว่าความโกรธนั้นจะไม่ทำให้ถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน

นี่คือเป็นผู้ที่บำเพ็ญบุญด้วยความเคารพ

เพราะฉะนั้น กว่าทุกท่านจะมีโยนิโสมนสิการในการฟัง ในการพิจารณาธรรม ในการอบรมเจริญปัญญา ในการเจริญกุศลเพื่อขัดเกลาจริง ๆ ต้องเป็นพหุสูตร คือ ฟังและพิจารณา และต้องประพฤติปฏิบัติตามด้วย



ข้อความใน ขุททกนิกาย จริยาปิฎก มีว่า

เพียงความเลื่อมใสในผู้ที่มีคุณความดี เช่น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เลิศ
ก็ยังเป็นเหตุให้ไปสู่สุคติได้ เพราะฉะนั้น ถ้าประพฤติปฏิบัติตาม ก็ย่อมจะต้องให้ผล
มากกว่าเพียงเลื่อมใสแล้วก็ไม่ประพฤติปฏิบัติตาม





๑๘๕๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๘ มกราคม ๒๕๓๒



มิลินทปัญหา ปฐมวรรค มนสิการปัญหาที่ ๗ มีข้อความว่า

พระราชฯ คือ พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามท่านพระนาคเสนว่า การที่บุคคล
ไม่เกิดใหม่นั้น ด้วยโยนิโสมนสิการใช่หรือไม่

ท่านพระนาคเสนถวายพระพรว่า บุคคลไม่ปฏิสนธิเกิดใหม่นั้น ด้วย
โยนิโสมนสิการ และกุศลธรรมอื่นที่บำเพ็ญไว้ก่อนมีบาปมีเต็มจนบรรลुพระนิพพาน
และปัญญา รวม ๓ ประการนี้ จึงมิได้เกิดใหม่

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามต่อไปว่า โยนิโสมนสิการนั้น มิใช่ปัญญาหรือไฉน

ท่านพระนาคเสนแก้ว่า โยนิโสมนสิการมิใช่ปัญญา และโยนิโสมนสิการ
มีลักษณะอย่างหนึ่ง ปัญญามีลักษณะอย่างหนึ่ง และโยนิโสมนสิการนั้น
สัตว์ดิรัจฉานก็มีได้ แต่ปัญญานั้นมีไม่ได้

ซึ่งข้อความใน **มนสิการลักษณปัญหาที่ ๘** อุปมาลักษณะของมนสิการ
เหมือนมือซ้ายที่จับรวงข้าว ส่วนลักษณะของปัญญาอุปมาเหมือนมือขวาที่ถือเคียว
เกี่ยวรวงข้าวให้ขาดฉะนั้น

นี่คือลักษณะที่ต่างกัน เพราะฉะนั้น เรื่องของโยนิโสมนสิการเป็นเรื่องสำคัญ
เรื่องหนึ่ง ที่จะเป็นปัจจัยเกื้อกูลทุกสถานการณ์ให้กุศลเจริญขึ้น

ถ. ขณะที่โยนิโสมนสิการเกิดขึ้น ก็มีทั้งมนสิการเจตสิกและปัญญาเจตสิก
ด้วย องค์ธรรมทั้งหมดในขณะนั้นเรากล่าวว่า เป็นโยนิโสมนสิการทั้งหมด ใช่ไหม

ส. โยนิโสมนสิการ คือ มนสิการที่เป็นกุศล ไม่จำเป็นต้องมีปัญญาเจตสิก
เกิดร่วมด้วย เพราะว่าเหตุที่จะให้เกิดกุศล ก็โยนิโสมนสิการ การพิจารณาโดย
แบบคายน



ถ. ก่อนที่ปัญญาจะเกิดขึ้น มนสิการที่เป็นกุศลจิตก็ได้สั่งสมเป็นบาทจนกว่าปัญญาสามารถจะเกิดขึ้นได้

สุ. เพราะว่ามนสิการเจตสิกเป็นสภาพที่ใสใจ สนใจ ถ้าเป็นโยนิโส คือใสใจ สนใจ พิจารณาด้วยความเข้าใจ เป็นแนวทางที่จะให้ปัญญาเจริญขึ้นเป็นทางที่จะให้ปัญญาเกิด เพราะว่าปัญญาเจตสิกซึ่งตามความเป็นจริงใช้คำว่าปัญญาธิริย หมายความว่า เป็นสภาพธรรมที่เป็นใหญ่จริง ๆ เป็นสภาพที่รู้ ไม่ใช่เป็นสภาพที่ต้องไปพิจารณาหรือไปตระเตรียม หรือไปทำอย่างอื่นเลย แต่โยนิโสมนสิการใสใจก่อน เป็นเหตุให้ปัญญาสามารถรู้ เหมือนกับมือซ้ายที่จับรวงข้าวคือโยนิโสมนสิการ แต่ปัญญาคือมือขวาที่จับเกี่ยวเกี่ยวรวงข้าวขาด เพราะฉะนั้นลักษณะของปัญญาเป็นสภาพที่ประจักษ์แจ้งรู้ชัด แต่ก่อนที่ปัญญาจะเกิด จะต้องอาศัยการอบรมเจริญโสภณธรรมอื่น ๆ จนกว่าจะค่อย ๆ เข้าใจขึ้น และมนสิการก็เจริญขึ้นตามลำดับขั้นด้วย เพราะว่าเจตสิกทั้งหมดที่เป็นโสภณเจตสิกที่จะเกิดกับโลกุตตรจิต ขณะนั้นแม้ผัสสะก็กระทบกับพระนิพพาน เวลาที่มรรคจิตเกิดผลจิตเกิดเวทนาก็มีนิพพานเป็นอารมณ์ สัญญาก็จำลักษณะของนิพพาน มนสิการและเจตสิกอื่น ๆ ทั้งหมดก็มีนิพพานเป็นอารมณ์ และกระทำกิจของเจตสิกนั้น ๆ ตามสมควร แต่ว่ามนสิการไม่ใช่ปัญญา

มีจดหมายของท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง

เลขที่ ๗๗/๑๑ จักรพงษ์ บางลำพู

๑๕ ต.ค. ๒๕๓๑

กราบเรียน ท่านอาจารย์สุจินต์ บริหารวนเขตต์ ที่เคารพอย่างสูงยิ่ง

ก่อนอื่นผมขอแสดงความรู้สึกในใจก่อนว่า ถ้าไม่มีโสภณธรรมอันได้แก่โสภณเจตสิกที่ประกอบร่วมกับจิตอันมีชื่อว่าโสภณจิต ตามลักษณะของโสภณเจตสิกที่เข้าประกอบพร้อมซึ่งอาศัยเกิดในรูปขันธ์ อันกำหนดเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าท่านอาจารย์ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการกระทำทางกายและวาจาที่กำหนดว่า เป็นการแสดงธรรมที่โสภณธรรมอันยิ่งใหญ่ว่า ซึ่งอาศัยเกิดในรูปขันธ์อันเพียบพร้อมด้วย



คุณลักษณะทุกประการ ซึ่งกำหนดเรียกขานพระนามกันว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบนั้น ก็คงไม่มีโสภณธรรมอันอาศัยเกิดในรูปขันธ์ที่กำหนดกันว่าเป็นตัวผมนี้เช่นกัน

ดังนั้น โสภณธรรมอันเป็นไปในทางอุปายนกุศล จึงขอแสดงความคารวะโสภณธรรมที่อาศัยเกิดในรูปขันธ์อันกำหนดเรียกกันว่าท่านอาจารย์นี้ด้วยเถิด

ท่านอาจารย์ผ่านตาข้อความข้างต้นนั้นแล้ว จะเกิดความรู้สึกอย่างไรไม่อาจมีใครกำหนดบังคับได้ เพราะสิ่งทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ดังนั้นหากการกระทำนี้เป็นปัจจัยให้สภาพธรรมคือความขัดเคืองขุ่นข้องเกิดขึ้นปรากฏแก่ท่านอาจารย์ ผมก็ต้องขอกราบประทานอภัยด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

สิ่งที่ผมทำนี้มีใช้ไม่มีจุดหมาย และจุดหมายนี้ผมก็หวังว่าคงจะเป็นประโยชน์ต่อพุทธบริษัททั้งหลาย ซึ่งจะเป็นไปตามที่มุ่งหวังหรือไม่ นั่นก็อยู่ที่โยนิโสมนสิการของแต่ละบุคคล มิอาจมีใครจะบังคับบัญชาให้เป็นไปดังใจหวังได้

ข้อความข้างต้น หวังว่าท่านอาจารย์คงเข้าใจดีว่า หมายถึงถ้าท่านอาจารย์ไม่แสดงธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบ ผมก็คงไม่มีโอกาสที่จะเข้าใจได้ แต่การพูดในทำนองนั้น แม้จะพูดตามปรมาตถสภาวะ ก็ดูยุ่งยากต่อการเข้าใจ หรือสื่อความหมายตามสำนวนภาษาทั่วไป ดังนั้น การใช้สำนวนภาษาที่ชาวโลกใช้กันอยู่ ย่อมมีประโยชน์เกื้อกูลมิใช่น้อย แม้พระอรหันตบุคคลผู้ประจักษ์ในความจริงของโลก ก็ยังคงใช้ภาษาที่ชาวโลกใช้กันอยู่ตามปกติ

โลกะ สมยัง กุสโล วิทิตวา โวหารัมมะ เตนโส โวทะเรยยัง (สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สันติวรรค อรหันตสูตร)

การจะพูดถึงสิ่งใดก็ตามก็ต้องมีถ้อยคำสำหรับกล่าวถึงสิ่งนั้นเพื่อให้เห็นที่เข้าใจ (แม้ตามความเป็นจริงปรมาตถกับบัญญัติจะเป็นคนละอย่างก็ตาม) เพราะถ้าไม่มีการใช้นามบัญญัติ ก็ไม่อาจสื่อความหมายระหว่างกันให้เข้าใจได้ ดังนั้นจึงไม่มีอะไรที่จะพ้นหรืออยู่นอกเหนือคำกล่าวเรียก เพราะชื่อหรือคำกล่าวเรียก ย่อมครอบคลุมทุกสิ่งนามัง สัพพัง อัตถ ... (สังยุตตนิกาย สคาถวรรค นามสูตร)



การใช้ถ้อยคำย่อมมีความยืดหยุ่นได้อยู่ในตัว ดังนั้น เมื่อคนทั่วไปเรียกดินว่า ปฐวี พระพุทธองค์เมื่อจะทรงชี้ถึงสภาพที่มีลักษณะแข็งหรืออ่อน อันเป็นลักษณะของ แผ่นดินที่มีลักษณะเช่นนั้นเป็นสำคัญ พระพุทธองค์ก็ทรงนำเอาคำนั้นมาเรียกขาน ธาตุที่มีสภาพเช่นนั้นว่า ปฐวี และทรงชี้แจงให้เข้าใจในความหมายของคำนี้ในแง่ของ ปริมาณที่ครอบคลุมกว่าปฐวีที่หมายถึงเฉพาะแผ่นดินในภาษาทั่วไป นี่เป็น ปกติธรรมดาของการใช้คำ โดยเอาคำเก่ามานิยาม หรือกำหนดความหมายใหม่ ในเมื่อจะพูดถึงเรื่องนั้น ๆ ให้เข้าใจอย่างถูกต้องตามที่ควรจะเป็น

แม้คำว่า ยัญ และพราหมณ์ เป็นต้น ก็เช่นกัน เดิมทีก็เข้าใจกันว่า ยัญ คือ การฆ่าสัตว์เช่นสังเวย แต่พระพุทธองค์ทรงชี้ทางที่ถูกต้องของยัญว่า คือ ทาน หรือ การให้ ส่วนคำว่า พราหมณ์ ก็เช่นกัน พบได้มากมายที่พระพุทธองค์ทรงเรียก พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระอัครสาวกเป็นต้นว่าเป็นพราหมณ์ แล้วพระองค์ก็ทรงนิยาม ความหมายให้ทราบว่า ที่ทรงเรียกว่าพราหมณ์นั้นเพราะเหตุอะไร หรือมีความหมาย อย่างไร เช่น ในธัมมปทฎฐกถา พราหมณวรรค และในอุทาน เกรสุตฺร เป็นต้น

ผมเข้าใจดีว่า ท่านอาจารย์มีจุดประสงค์อย่างไรในการไม่ประสงค์ให้ใช้คำว่า “ทำ” เป็นต้น ในเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่หากมีคนนำเอาข้อความ ในพระไตรปิฎกมาเทียบเคียงกับคำพูดของท่านอาจารย์ อาจจะเห็นว่า ท่านอาจารย์ กล่าวค้านกับพระไตรปิฎกได้ โดยเฉพาะที่ท่านอาจารย์กล่าวทำนองว่า “ถ้าคิดว่าทำวิปัสสนาหรือทำการเจริญสติปัฏฐานได้ นั้นเป็นความเข้าใจผิด” (คำกล่าวทำนองนี้ออกอากาศติด ๆ กันหลายครั้ง ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๓๑ ที่ผ่านมา)

เหตุไฉนจึงว่าถ้าเอาข้อความในพระไตรปิฎกมาเทียบอาจจะเห็นว่า ท่านอาจารย์ กล่าวค้านกับพระไตรปิฎก นั้นเพราะในพระไตรปิฎกจะพบคำว่า “ทำ” อยู่มากมาย แม้ท่านอาจารย์ก็เคยนำข้อความที่มีคำว่า “ทำ” มาอ่านอยู่เสมอ เช่น เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว เป็นต้น



นี่เป็นแค่คำ การบัญญัติใช้ทางภาษาเพื่อความเข้าใจเท่านั้น เมื่อทั่วไปใช้สื่อความหมายกันอย่างนี้ พอเขาเหล่านั้นมาถามปัญหาของท่านอาจารย์ แล้วใช้คำนี้ออกมาตามปกติธรรมดาของการสื่อความหมายกัน ท่านอาจารย์ก็เพียงแต่อธิบายให้เขาเข้าใจแนวทางที่ถูกต้อง และชี้ถึงความหมายที่ควรจะเป็นของคำว่า “ทำ” ตามสภาวะที่เป็นจริงด้วย ก็เกิดประโยชน์แก่ผู้ถามและผู้รับฟังมีขึ้นน้อย เพราะบางทีที่สังเกตเห็น ผู้ถามเพียงแต่ใช้คำตามที่ใช้กันอยู่เท่านั้น แต่พอถูกอาจารย์กล่าวแย้งแค่เรื่องของคำว่า “ทำ” เท่านั้น ทำให้ผู้ถามนั้นรู้สึกผิด ไม่กล้าถามต่อไป หรือสำหรับบางคนก็ถอยห่างออกไปจากธรรมที่ควรจะเข้าใจให้ยิ่งขึ้นต่อไปด้วย

เรื่องทำนองนี้พระพุทธองค์ก็ทรงใช้เป็นปกติ เราด้วยกันดีว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของอนัตตา แต่เราก็จะพบคำว่า “อัตตา” หรือ “ตน” อยู่บ่อย ๆ เช่น อัตตาหิ อัตตโน นาโถ ที่ว่า จงมีตนเป็นเกาะเกิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นเกาะเลย คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ตนในที่นี้ คือ ธรรม ซึ่งได้แก่ กุศลธรรม

คราวนี้ผมขอกลับมาหาคำว่า “ทำ” ต่อ จุดประสงค์นั้นผมเข้าใจว่า เหตุใดท่านอาจารย์จึงไม่อยากให้ใช้ แต่ถ้าท่านอาจารย์กล่าวแย้งในเรื่องนี้ไปเรื่อย ๆ คนที่อ่านพระไตรปิฎกจะคิดว่า ท่านอาจารย์กล่าวดูพระพุทธพจน์เอาได้ ซึ่งจะทำให้ประสบกับสิ่งที่มีปัญญเป็นอันมากได้ การยึดติดในภาษาเป็นสิ่งที่ไม่ดีนัก พระพุทธองค์จึงทรงชี้แนะไว้ว่า ไม่เพียงยึดติดหรือปรักปรำภาษาที่ใช้กันอยู่ ซึ่งมีปรากฏในอรรถวิงคสุตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์

คำว่า “ทำ” เป็นเรื่องของบัญญัติ ขอให้เข้าใจสภาวะของปรมาตมเป็นใช้ได้ ถ้าเข้าใจคลาดเคลื่อน ก็ชี้ให้ผู้ถามเข้าใจตามความหมายที่ถูกต้อง ซึ่งท่านอาจารย์สามารถอธิบายชี้แจงธรรมได้ลึกซึ้งตรงตามสภาวะที่เป็นจริงอยู่ อาจจะบอกกับผู้ถามว่า วิปัสสนาเป็นเรื่องของการทำนั้นถูกต้อง แต่ต้องเป็นการทำให้มาก ๆ หรือทำบ่อย ๆ และทำนั้น คือ ทำด้วยสติระลึกรู้ พิจารณาสภาพธรรมที่กำลังเกิดปรากฏในทุกทาง ทุกขณะที่มีสติ ทำด้วยสติปัญญา คือ มีสติปัญญาเป็นตัวทำ



เหมือนคำพูดที่ว่า เห็นด้วยตา คือ มีตาเป็นตัวเห็น (ซึ่งสภาวะที่แท้จริงคือ จักขุวิญญาณ อาศัยจักขุปสาทรูปเกิดขึ้นทำหน้าที่เห็นรูปารมณ์ที่กำลังปรากฏ)

ถ้าท่านอาจารย์พิจารณาจากพยัญชนะ หรือคำพูดทั่วไปที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก จะพบว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการทำทั้งสี่ แต่เป็นการทำของเหตุปัจจัยนั่นเอง

คำต่อไปนี้ คือ คำที่มีความหมายเกี่ยวกับ “ทำ” ทั้งสี่ (บางคำเป็นไทย บางคำเป็นบาลี หวังว่าท่านอาจารย์คงผ่านมาทั้งหมดแล้ว)

ตุมเหติ กิจจัง อาตปปัง อัปเชวะ กิจจะมาตปปัง กะตะกัจโจ อะนาสโว สังขตธรรม สังขารธรรม พหุลีกะตะ (ทำให้มาก) อาวีกะตะ (ทำให้แจ้ง) สัจฉิกะตะ สัจฉิกาดัพพะ (ทำให้แจ้ง ให้ประจักษ์) กิจที่ควรทำ ได้ทำเสร็จแล้ว กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม (วิปัสสนาเป็นกุศลที่เกิดทางใจ มโนกรรม) มนสิการ โยนิโสมนสิการ ทิฏฐุชกรรม สัมมากัมมันตะ กัมมวาที กัมมัญญตา

ยังมีอีกมากมาย จึงสามารถกล่าวได้ว่า การปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกระดับชั้นเป็นเรื่องของการทำทั้งสี่ ปัญญา และสติเป็นเจตสิกซึ่งต้องเกิดร่วม ทำหน้าที่พร้อมกับจิต จิตต่าง ๆ ก็มีหน้าที่ต่างกันไป รวมได้ทั้งหมด ๑๔ กิจ คำว่า “กิจ” ก็มีความหมายเกี่ยวกับทำนั่นเอง

ทำ ทำเถิดนะ ท่านอาจารย์ เพราะไม่อย่างนั้นจะแย้งกับหลักฐาน ในพระไตรปิฎก นิรุติปฏิสัมภิทาเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาพระพุทธรธรรม คำสอนเหมือนกัน

ขอให้โสภณธรรมจงเกิดขึ้นและดำเนินไปด้วยการทำไว้ในใจโดยอุบายอัน แยกคายเกิดขอรับ ผิดพลาดประการใด กระผมกราบขอประทานอภัยมา ณ โอกาสนี้ ด้วย

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

ธัมมจักกัณทิกะ

สุ. ขอขอบพระคุณท่านเจ้าของจดหมายที่มีความหวังดี ที่ท่านคิดว่า คำบรรยายบางครั้งอาจจะทำให้ท่านผู้ฟังที่เพิ่งรับฟังทอดอຍ เพราะท่านผู้ฟังก็มักจะ



มาถามว่า จะทำอะไร และคำตอบก็คือว่า ไม่ใช่เรื่องจะทำ แต่เป็นเรื่องที่จะต้องฟัง จนกว่าจะเข้าใจ ซึ่งก็เป็นเรื่องของโยนิโสมนสิการ

ถ. ยังสงสัยเรื่องของโยนิโสมนสิการและปัญญาที่ว่า โยนิโสมนสิการ อุปมาเหมือนกับมือซ้ายที่ถือรวงข้าว ปัญญาเปรียบเหมือนมือขวาที่ถือเคียว ยังไม่เข้าใจอุปมานี้

ส. หมายความว่า ปัญญาเป็นสภาพรู้ชัด รู้ในลักษณะของสภาพธรรม ที่ปรากฏตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น เพราะว่าขณะนี้กำลังเห็น จักขุวิญญาณเป็นสภาพที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ไม่สามารถรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นจิตประเภทหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นทำกิจเห็นเท่านั้นแล้วดับ และในขณะที่จิตเห็นเกิดขึ้น มีมนสิการเจตสิกเกิดด้วย เพราะมนสิการเจตสิกเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกหนึ่งใน ๗ ดวง ซึ่งต้องเกิดกับจิตทุกประเภท

เพราะฉะนั้น ในขณะที่จักขุวิญญาณเกิด ก็มีผัสสเจตสิก เวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก เจตนาเจตสิก เอกัคคตาเจตสิก ชีvitินทริยเจตสิก และมนสิการเจตสิก เกิดร่วมด้วย

สำหรับลักษณะของมนสิการเจตสิก คือ เป็นสภาพที่ใส่ใจ สนใจในอารมณ์ที่ปรากฏ ในขณะที่ผัสสเจตสิกเป็นสภาพที่กระทบอารมณ์ เวทนาเจตสิกเป็นสภาพที่รู้สึกอารมณ์ สัญญาเป็นสภาพที่จำอารมณ์ เจตนาเจตสิกเป็นสภาพที่ตั้งใจ ชีvitินทริยเจตสิกก็เป็นสภาพที่เป็นนามธรรมที่ทำให้สภาพของนามธรรมดำรงอยู่ ยังไม่ดับไป อุปการะนามธรรมอื่นๆ ให้ตั้งอยู่ เอกัคคตาเจตสิกก็เป็นสภาพที่ตั้งมั่น ในอารมณ์เดียว คือ ในอารมณ์ที่จิตขณะนั้นเกิดขึ้นรู้อารมณ์นั้น





๑๘๕๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๓๒



มนสิการเจตสิกเป็นสภาพที่ใส่ใจในอารมณ์

ถ้าจะเทียบเคียงลักษณะของมนสิการก็จะเห็นได้ว่า ธรรมดาแต่ละคนที่มีความสามารถต่าง ๆ กัน เช่น ท่านที่สามารถประดิษฐ์สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นในทางวิชาการ แพทย์หรือในทางวิทยาศาสตร์ก็ตาม หรือในศิลปะต่าง ๆ ก็ตาม ผู้ที่ไม่สนใจ ไม่สามารถจะทำอย่างนั้นได้เลย บางคนสามารถที่จะรำ ร้อง วาดเขียนจิตรกรรมต่าง ๆ ได้สวยงาม แต่คนที่ไม่สนใจจะทำสักเท่าไรก็ไม่สามารถทำได้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่มีความสนใจในอารมณ์นั้น ขณะนั้น คือ มนสิการเจตสิก ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ใครสนใจอะไรในขณะนี้เทียบได้ บางคนชอบปลูกต้นไม้ ปลูกได้งดงาม แต่อีกคนหนึ่งต้นไม้ตายหมดเพราะว่าไม่ใส่ใจ คือ ไม่สนใจจริง ๆ ในเรื่องนั้น

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะของมนสิการเจตสิกสามารถที่จะใส่ใจ สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ แต่ไม่ใช่สภาพรู้ที่เป็นปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ

แม้ในการฟังพระธรรมก็จะเห็นได้ว่า คนที่ไม่ใส่ใจ ฟังก็ไม่เข้าใจ แต่ถ้าเป็นคนที่มีใส่ใจและพิจารณาเนื้อความโดยละเอียด จะสามารถพิจารณาไตร่ตรอง เป็นโยนิโสมนสิการ จนกระทั่งเกิดความเข้าใจขึ้น ซึ่งลักษณะที่เข้าใจ ลักษณะที่รู้ ลักษณะนั้นเป็นปัญญาเจตสิก

ในโสภณสาธารณเจตสิกทั้งหมด ศรัทธาเจตสิกเป็นโสภณสาธารณเจตสิกที่ ๑ ที่ทรงแสดง และโสภณสาธารณเจตสิกเกิดกับโสภณจิตทั้งหมด แต่ปัญญาเจตสิก ไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก เพราะฉะนั้น ปัญญาไม่ได้เกิดกับโสภณจิตทุกดวง

ลักษณะที่ต่างกันของมนสิการกับปัญญา คือ เป็นเจตสิกคนละประเภท มนสิการเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกเกิดกับจิตทุกดวง แต่ปัญญาเจตสิกเป็น



ปัญญินทรีย์ เป็นใหญ่ในการรู้ชัดลักษณะของอารมณ์ตามความเป็นจริง เป็น
โสภณเจตสิก แต่ไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก เพราะฉะนั้น จึงไม่เกิดกับกุศลจิตทุกดวง
จะเกิดเฉพาะกับกุศลจิตที่ประกอบด้วยปัญญาเจตสิกเท่านั้น

ในคราวก่อนมีจดหมายของท่านผู้ฟังที่ใช้ชื่อว่า ธัมมจักกนิทกะ ซึ่งสรุปได้ว่า

ประการที่ ๑ ท่านอยากให้ใช้คำว่า ทำ โดยให้อธิบายว่า ให้ทำด้วยสติ
และปัญญา คือ ระลึกรู้ พิจารณาสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทุกทางทุกขณะที่มีสติ
ท่านอยากให้อธิบายว่าอย่างไร

ประการที่ ๒ ท่านเกรงว่าถ้าไม่ใช่ภาษาตามชาวโลกว่า ทำ เกรงว่าจะเป็นการ
กล่าวดูพระพุทธรูป

ก่อนอื่นขอให้ทุกท่านย้อนพิจารณาจุดประสงค์ของการศึกษาและการฟัง
พระธรรมให้เข้าใจโดยถ่องแท้ว่า เพื่ออะไร เพราะว่าทุกท่านเป็นผู้ที่มีความสนใจ
สนใจที่จะฟังพระธรรม แต่ต้องเข้าใจจุดประสงค์จริง ๆ ว่าการฟังพระธรรมนั้น
เพื่ออะไร ถ้ายังไม่เข้าใจจุดประสงค์จริง ๆ จะไม่สามารถบรรลุผลที่ถูกต้องได้ โดยที่
ไม่ต้องเป็นห่วง หรือติดในคำ แต่ให้เข้าใจความหมายของพระพุทธรูปจริง ๆ ว่า
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมนั้น เพื่อที่จะให้ผู้ฟังผู้ศึกษาพระธรรมได้เข้าใจ
และรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติ ตามความเป็นจริงว่า
ไม่ใช่ตัวตน

นี่คือจุดประสงค์ของการฟัง ที่เมื่อเมื่อความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นจะเกิด
สัมมาสติ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้จริง ๆ ไม่ใช่เพียงแค่
ฟังเรื่องของเห็น เรื่องของได้ยิน เรื่องของโลภะ เรื่องของศรัทธา เรื่องของปัญญา
แต่สติจะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนี้ที่สภาพธรรมนั้น ๆ เกิดขึ้น จนกว่า
ปัญญาจะเจริญขึ้นรู้ชัดและประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา
ตามที่ได้ศึกษาในขั้นของปริยัติ

แสดงให้เห็นว่า ถ้าจุดประสงค์เป็นอย่างนี้ จะไม่ติด จะไม่สนใจในเรื่องการทำ
เพราะต้องเป็นเรื่องของการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ถ้าไม่รู้



ไม่เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เลย และถามว่าจะทำอย่างไร ก็แสดงว่า ไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม และไม่รู้หนทางเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้ง ลักษณะของสภาพธรรมด้วย เพราะฉะนั้น ถ้าเข้าใจ คำถามที่ว่า จะทำอย่างไร ก็จะไม่มี เพราะว่า เป็นเรื่องของความเข้าใจ เป็นเรื่องของ การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงหนทางปฏิบัติว่า มี ๒ ทาง คือ สัมมามรรคมืองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางที่ถูกต้อง และมิจฉามรรคมืองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางที่ผิด

เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะปฏิบัติอะไร หรืออยากจะทำปฏิบัติ ควรที่จะเข้าใจว่า ปฏิบัติอย่างไรหรืออบรมเจริญปัญญาอย่างไรจึงจะไม่ใช้มิจฉามรรคมืองค์ ๘ เพราะถ้า ปัญญาไม่เกิด ขณะที่ ไม่เข้าใจหนทาง ไม่ใช่ปัญญา ขณะนั้นถ้าปฏิบัติก็ต้องเป็น มิจฉามรรค

ไม่ใช่ว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดจะบอกให้ทำได้ แต่ต้องเป็นปัญญาของผู้ที่เจริญ สัมมามรรคมืองค์ ๘ เอง ที่จะสามารถอบรมเจริญปัญญาให้รู้ชัดในลักษณะของ สภาพธรรมได้

ขอให้ตรวจสอบดูในพระไตรปิฎกว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมให้คนฟัง เข้าใจ หรือไม่ทรงแสดงธรรม แต่บอกให้คนฟังทำ นี่ก็เป็นความต่างกัน

เพราะฉะนั้น โดยมากเวลาที่มีผู้ถามว่าจะทำอย่างไร หรือจะปฏิบัติอย่างไร ท่านผู้ถามคิดว่า จะมีวิธีอื่นที่จะทำให้ประจักษ์การเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรมได้ โดยที่ไม่เข้าใจว่า ถ้าขณะนี้สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่ศึกษา ไม่พิจารณา รู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้แล้ว ไม่มีการที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน และเมื่อไม่ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน จะประจักษ์การ เกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมไม่ได้เลย

นี่เป็นเหตุผลที่ทุกท่านจะพิจารณาได้ว่า การฟังพระธรรมก็เพื่อให้เกิด ความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาจริง ๆ จนกว่าปัญญาจะเกิดขึ้น เพราะสัมมาสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม แต่ไม่ใช่โดยวิธีอื่น



ขณะนี้กำลังเห็น อบรมเจริญปัญญาอย่างไรจึงจะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน แต่ไม่ใช่ว่ามีคนบอกให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งถ้าบอกให้ทำ จะทำได้ไหม หรือถ้าบอกให้ทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ผลจะเป็นปัญญาได้ไหม ถ้าทำอย่างอื่นในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน แต่สติไม่ระลึก ไม่พิจารณา ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ถ้าอยากจะทำอย่างอื่น ไม่ใช่โยนิโสมนสิการ

และพิจารณาจากท่านที่มาถามว่า ท่านมุ่งหวังที่จะให้ทำอย่างหนึ่งอย่างใด หรือเปล่า เพราะถ้าบอกให้ท่านระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ท่านจะบอกว่าทำไม่ได้ แต่ถ้าให้ท่านนั่ง หรือให้ทำอย่างอื่น ท่านทำได้ แต่ถ้าให้ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ทันที ท่านจะบอกว่า ท่านทำไม่ได้ โดยที่ท่านไม่ทราบ ว่า เพราะเหตุใดจึงทำไม่ได้ ก็เพราะเหตุว่าปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏไม่พอที่จะทำให้สติเกิด

เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยการฟังเรื่องสติปัฏฐาน เรื่องลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อเป็นปัจจัยให้สติระลึกได้ แม้ว่าขณะนี้สติยังไม่ระลึก หรือยังระลึกไม่ได้ แต่อาศัยความเข้าใจลักษณะของสติ และการรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่ปัญญาจะต้องรู้ชัด เมื่อฟังบ่อย ๆ เข้าก็เป็นปัจจัยทำให้สติปัฏฐานเกิดระลึกตามปกติ ตามความเป็นจริง และเมื่อไรที่สติปัฏฐานเกิดระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง เมื่อนั้นจะถามใหม่ว่า จะทำอย่างไร ยังจะต้องมีคำถามนี้ใหม่ว่า จะทำอย่างไร ในเมื่อรู้แล้วว่าสติมีลักษณะอย่างไร และสติปัฏฐานก็คือขณะที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏนั่นเอง

ถ้าเป็นความเข้าใจจริง ๆ แล้ว ไม่ต้องถามเลย เพราะว่าเข้าใจแล้ว แต่ขณะที่ถาม แสดงว่าไม่เข้าใจหนทางข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง

ไม่ทราบที่ท่านผู้ฟังมีความคิดเห็นอย่างไรบ้างไหมในเรื่องนี้



ถ. ผมขอเพิ่มเติมเรื่องคำว่า ทำ ผมมีความเห็นว่า เกิดจากการติดในคำพูด และความไม่เข้าใจคำว่า อนัตตา

การไปทำจะมีเรื่องความจงใจติดตามมาเสมอ เพราะฉะนั้น ถ้าหลีกเลี่ยงเสียหรือถ้าเข้าใจว่า เมื่อฟังเข้าใจแล้ว สติจะระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง โดยการศึกษาอบรม จะดีกว่า อย่าไปติดในคำเลย ผมมีความเห็นแค่นี้

เมื่อวานที่สนทนาธรรมกันที่โบสถ์ มีคำถามหนึ่งที่นักศึกษาท่านหนึ่งตั้งขึ้นมา ซึ่งผมคิดว่าเป็นคำถามที่ดี เกี่ยวกับเรื่องการอบรมเจริญสติปัฏฐาน คำถามมีว่า ขณะที่สติระลึกรู้สภาพนามธรรมและรูปธรรมตามความเป็นจริงนั้น ละกิเลสได้อย่างไร คำถามมีสั้น ๆ เท่านั้น

ส. ขณะนี้แข็ง ขอยกตัวอย่างที่กายซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา สภาพแข็งมี และมีสภาพที่รู้แข็ง เพราะฉะนั้น สติระลึกลักษณะที่แข็ง คำถาม คือ ปัญญาจะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้อย่างไร ใช่มั้ย

ถ. ระลึกได้แล้วว่า นั่นเป็นสภาพธรรมที่แข็ง และรู้สภาพธรรมนั้นว่า รู้แข็ง รู้อย่างนี้แล้วจะละกิเลสได้อย่างไร

ส. รู้ลักษณะที่แข็ง เพราะฉะนั้น ขณะนั้นไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใดนอกจากสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะเพียงแข็ง นี่เป็นความจริง และขณะที่พิจารณาสภาพที่รู้แข็ง ขณะนั้นจะต้องเข้าใจว่า ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงอาการรู้ หรือลักษณะรู้ เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งกำลังรู้แข็ง การรู้อย่างนี้จะค่อย ๆ ละความไม่รู้ที่เคยยึดถือว่าเรากำลังรู้แข็ง หรือว่าแข็งนั้นเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด

นี่คือปัญญาที่จะค่อย ๆ เจริญขึ้นจนกว่าจะไม่ยึดถือว่ามีตัวทั้งตัวที่กำลังกระทบแข็งที่นิ้ว หรือที่มือ หรือที่เท้า เพราะว่าไม่มีมือ ไม่มีเท้า ไม่มี ตัวไม่มี มีแต่แข็ง แต่ความทรงจำที่เป็นอัตตสัญญาอยากที่จะถ่ายทอด ต่อให้ใครจะพูดว่าอย่างไรสักเท่าไรก็ตาม แม้พระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมโดยละเอียดว่า มีแต่นามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น และถ้าพิจารณาร่างกายก็เหมือนกับผงคลีจจริง ๆ เพราะว่ามีอากาศธาตุแทรกอยู่อย่างละเอียด ส่วนที่ละเอียดที่สุดที่แตกย่อยทำลายออกไป



เป็นกลุ่มที่เล็กที่สุดจนมองไม่เห็น ก็โดยอากาศแทรกคั่นอยู่ เพราะฉะนั้น ลักษณะที่แข็งเป็นแต่เพียงสภาพหรือธาตุชนิดหนึ่งที่มีจริงปรากฏให้รู้ได้ ถ้ารู้เช่นนั้นจริง ๆ จะค่อย ๆ ถ่ายถอนอภิปัสสญาณที่เคยเป็นเราตั้งแต่ศักระตลอดเท้า เป็นแต่เพียงผงคลีที่แข็ง แต่ผงคลีที่แข็งทั้งหมดตั้งแต่ศักระจรดเท้าไม่ได้ปรากฏตั้งแต่ศักระจรดเท้า แต่จะปรากฏเฉพาะส่วนที่กำลังกระทบเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าสติปัฏฐานระลึกรู้ลักษณะของส่วนที่กระทบจริง ๆ ร่างกายทั้งหมดไม่มี อภิปัสสญาณค่อย ๆ คลาย จนกว่าปัญญาจะประจักษ์ชัดว่า ในขณะที่มีเพียงธาตุรู้และแข็งที่ปรากฏ สภาพธรรมอื่นไม่มีปะปนอยู่ในที่นั้นเลย

ความจริงก็เป็นอย่างนี้ ธรรมดา ๆ และค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ระลึก ค่อย ๆ รู้ จนกว่าจะละคลายและถ่ายถอนความเป็นตัวตน เท่านั้นเอง ที่ว่าเป็นอนัตตา ต้องไม่เหลือตัวตนเลยตั้งแต่ศักระตลอดเท้า เหลือแต่เพียงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ให้รู้เท่านั้นเอง และสภาพธรรมที่ปรากฏให้รู้ก็เพียงเล็กน้อยจริง ๆ เพราะแต่ละทวารนั้นสั้นมาก ทางตากันนิดเดียว ทางหู สภาพธรรมก็ปรากฏนิดเดียว ทางจมูก นิดหนึ่ง ทางลิ้นนิดหนึ่ง ทางกายนิดหนึ่ง แต่ทางใจที่เป็นอภิปัสสญาณทรงจำและประชุมกันไว้หมดว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้หายไปเลย ยังคงมีอยู่ตั้งแต่ศักระตลอดเท้า

เพราะฉะนั้น ควรที่จะทราบลักษณะของอภิปัสสญาณว่า ขณะใดที่ยังรู้ว่า มีตัวตั้งแต่ศักระตลอดเท้า นั่นคืออภิปัสสญาณ และอภิปัสสญาณจะหมดไปก็ต่อเมื่อ สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมทีละอย่าง ทีละทาง เช่น ในขณะที่กำลังเห็น ถ้าระลึกลักษณะที่เห็นจริง ๆ จะไม่นึกถึงปอด ไม่นึกถึงหัวใจ ไม่นึกถึงผม ไม่นึกถึงขน ไม่นึกถึงเล็บ ไม่นึกถึงฟัน ไม่นึกถึงหนัง เพราะขณะนั้นไม่มี เพราะฉะนั้น ในขณะที่สภาพธรรมกำลังปรากฏแต่ละทาง เป็นเครื่องที่จะทำให้ปัญญาพิจารณารู้ และละการยึดถือสภาพธรรมที่เคยทรงจำว่าเป็นตัวเรา

สำหรับประการที่ ๒ ที่ท่านคิดว่า ถ้าไม่พูดว่า ทำ จะเป็นการกล่าวดู
พระพุทธพจน์



ขอให้พิจารณาว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทั้งหมด เพื่อให้ผู้ฟังรู้ตามความเป็นจริงว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ถ้ามีหนทางใดที่จะกล่าวเตือนให้ระลึกได้ว่า ไม่มีตัวตนที่กำลังเจริญสติ ไม่มีตัวตนที่จะทำ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้าสามารถที่จะทำให้ใครสามารถเข้าใจได้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนจริง ๆ ย่อมไม่ใช่การกล่าวต่อพระพุทธพจน์ เพราะว่าจุดประสงค์ของการทรงแสดงพระธรรมเพื่อให้ปัญญาเจริญขึ้น จนละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องของภาษา หรือไม่ใช่เรื่องของการติดในคำ แต่เป็นเรื่องความเข้าใจของแต่ละคนว่า มีความเข้าใจถูกแค่ไหน มีความรู้ชัดขึ้นแค่ไหน ถ้ายังคงมีความสำคัญว่าเป็นตัวเราอยู่ ขณะนั้นก็ควรที่จะระลึกได้ว่า แม้สติก็เป็นอนัตตา เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

นี่เป็นหนทางเดียวจริง ๆ ที่จะค่อย ๆ ช่วยเป็นสังขารชั้นทำให้ละคลายการยึดถือสติและปัญญว่าเป็นเรา หรือเป็นตัวตนได้ มิฉะนั้นแล้วก็ยากเหลือเกินที่จะละการยึดถือสภาพธรรมแต่ละชั้นว่าเป็นเรา

ขุททกนิกาย จุฬนิกาย อชิตมาณวกปัญหานิทเทส ตอนท้ายปัญหา ท่านอชิตพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ผู้มีปัญญาจงตรัสบอกทางดำเนินของพระอรหันตชีณาสพและพระเสกขบุคคลเหล่านั้นแก่ข้าพระองค์เถิด

นี่เป็นคำถามสุดท้าย แต่ก่อนนั้นถามเรื่องอื่น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวัน คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กิเลสสาม วัตถุสาม ลักษณะของจิตและเจตสิกนานาประการ

และ **ข้อ ๙๗** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



อีกอย่างหนึ่ง พึงเป็นผู้ฉลาดในขันธ ชาติ อายตนะ ปฏิจจสมุปบาท สติปัฏฐาน สัมมปปธาน อิทธิบาท อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ มรรค ผล นิพพาน พึงเป็นผู้ฉลาดในธรรมทั้งปวงแม้ด้วยอาการอย่างนี้

ต่อจากนั้นก็ตรัสเรื่องของการมีสติด้วยสติปัฏฐาน ข้อ ๔๔ มีข้อความว่า

พร้อมด้วยเวลาจบพระคาถา ธรรมจักขุ ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแล้วแก่เทวดาและมนุษย์หลายพันผู้มีฉันทะร่วมกัน มีประโยชน์ (คือ ความเพียร) ร่วมกัน มีความประสงค์ร่วมกัน มีการอบรมวาสนาร่วมกันกับท่านอชิตพราหมณ์ ผู้ซึ่งบรรลุนิพพาน

นี่คือคำถามสุดท้าย ซึ่งถ้าไม่พิจารณาโดยตลอดตั้งแต่ต้นก็อาจจะตรงกับ บางท่านที่ถามว่า ข้อปฏิบัติหรือหนทางปฏิบัติเป็นอย่างไร เหมือนอย่างไร ที่ท่านอชิตพราหมณ์ได้ทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอพระองค์ผู้มีปัญญาจงตรัส บอกทางดำเนินของพระอรหันตชีนาสพและพระเสกขบุคคลเหล่านั้นแก่ข้าพระองค์เถิด

แต่ไม่ใช่คำถามแรก สำหรับคำถามแรก ท่านอชิตพราหมณ์ก่อนที่จะถามถึง หนทางดำเนินของพระอรหันต์และพระเสกขะ ท่านอชิตพราหมณ์เริ่มด้วยการทูลถาม เรื่องอะไรหุ้มห่อโลกไว้ โลกจึงไม่ปรากฏ ไม่ใช่ว่าไม่รู้อะไรเลย ก็ถามเรื่องหนทาง ข้อปฏิบัติเป็นอย่างไร





๑๘๕๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๓๒



เพราะฉะนั้น ทุกท่านจะต้องพิจารณาเปรียบเทียบว่า ก่อนที่จะถามถึงหนทาง ก็ควรจะรู้ว่า ทำไมมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ไม่รู้ตามความเป็นจริง เพราะอะไร ปิดบังไว้ อะไรหุ้มห่อไว้ โลกจึงไม่ปรากฏ อะไรเป็นเครื่องฉาบทาโลก และอะไร เป็นภัยใหญ่ของโลก

คำถามของท่านอดีตพรหมณ์ได้เคยกล่าวถึงแล้ว แต่ก็ขอกล่าวถึงอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ท่านผู้ฟังได้เห็นว่าการที่จะเข้าใจธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ต้องเข้าใจ ตั้งแต่ต้นโดยตลอด พระผู้มีพระภาคเมื่ออดีตพรหมณ์ถามถึงหนทางปฏิบัติ พระองค์ ทรงแสดงธรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวันเพื่อให้เข้าใจ ไม่ใช่เรื่องอื่น แต่เป็นเรื่อง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ กิเลส काम วัตถุ काम ลักษณะของจิตและเจตสิก

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกอย่างหนึ่ง พึงเป็นผู้ฉลาดในขันธ ธาตุ อายตนะ ปฏิจจสมุปบาท สติปัฏฐาน สัมมปธาน อิทธิบาท อินทรีย์ พละ โพชฌงค์ มรรค ผล นิพพาน พึงเป็นผู้ฉลาดในธรรมทั้งปวงแม้ด้วยอาการอย่างนี้

ท่านผู้ฟังหรือท่านที่จะปฏิบัติจะต้องพิจารณาว่า ท่านเป็นผู้ฉลาดในขันธ หรือเปล่า เข้าใจเรื่องขันธในขณะนี้ไหม เพราะว่าขันธไม่ได้อยู่ในหนังสือ ขณะที่ กำลังเห็น มีรูปขันธ มีเวทนาขันธ มีสัญญาขันธ มีสังขารขันธ มีวิญญาณขันธ ครบทั้ง ๕ แต่ที่ครบทั้ง ๕ นี้ ถ้าเป็นการฟัง หรือการอ่าน การศึกษา ก็จะไม่อยู่ในหนังสือทั้งหมด ไม่ใช่อยู่ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เพราะฉะนั้น ยังไม่ใช่ผู้ฉลาด แต่ถ้าเป็นผู้ฉลาดในขันธจริงๆ ก็จะต้องรู้ว่า ในขณะที่กำลังเห็นนี่เองเป็นขันธ และมีขันธ ครบทั้ง ๕ ขันธด้วย ถ้าโดยประการอย่างนี้เป็นผู้ฉลาดในขันธ และการเป็นผู้ฉลาด



ในชั้นนี้ก็ยังไม่พอ ต้องเป็นผู้ฉลาดในธาตุ ในอายตนะ ในปฏิจจสมุปบาท ในสติปัฏฐาน ในสัมมปปธาน ในอิทธิบาท ในอินทริย์ ในพละ ในโพชฌงค์ ในมรรค ในผล ในนิพพาน คือ พึงเป็นผู้ฉลาดในธรรมทั้งปวง

ไม่ใช่ให้ทำอะไรโดยไม่รู้เลย แต่ต้องเป็นผู้ฟังจนกระทั่งมีความเข้าใจจริง ๆ โดยละเอียดในสภาพธรรมทั้งหลาย เพื่อเมื่อความเข้าใจนั้นมีความมั่นคง ก็จะเป็นปัจจัยให้สติระลึกได้ว่า ในขณะนี้เองมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ฉลาด โดยพิจารณาและรู้ตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นนามธรรม หรือเป็นรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ไม่มีที่วาทะให้ทำอะไรโดยไม่รู้ แต่ทรงแสดงธรรมตั้งแต่คำถามแรก ซึ่งไม่ใช่เรื่องหนทางปฏิบัติ แต่เป็นเรื่องอะไรหุ้มห่อโลกไว้ โลกจึงไม่ปรากฏให้รู้ตามความเป็นจริง ซึ่งทุกคนจะเห็นได้ว่า ถ้าไม่มีการศึกษาให้เข้าใจและอยากจะทำ ปฏิบัติ และถามว่าจะปฏิบัติอย่างไร นั้นผิด

มีชาวต่างประเทศท่านหนึ่ง ท่านเริ่มสนใจพระธรรม ซึ่งไม่ใช่แต่เฉพาะชาวต่างประเทศ ชาวไทยซึ่งเคยชินกับภาษาธรรมมาตั้งแต่เกิด แต่ไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดที่จะเข้าใจจริง ๆ ส่วนมากอาจจะเข้าใจผิดได้ เมื่อได้สนทนาถึงอกุศลต่าง ๆ ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และเป็นโทษ และมีอกุศลมากมายเหลือเกิน อย่างละเอียดตั้งแต่ลืมตาตื่นจนกระทั่งหลับตา ขณะใดที่กุศลไม่เกิด ขณะนั้นเป็นอกุศลประเภทต่าง ๆ

เมื่อท่านผู้นั้นได้ทราบว่ามีอกุศลมากอย่างนั้นแล้ว เพื่อที่จะให้ผู้นั้นคิด เพราะต้องเป็นปัญญาของผู้ฟังเอง ดิฉันก็ถามว่า เมื่อรู้ว่ามีอกุศลมากอย่างนี้แล้ว อยากจะละอกุศลอะไร ผู้นั้นก็ตอบทันที ซึ่งคงจะเหมือนกับท่านผู้ฟังท่านอื่น ไม่ว่าจะชาติไหน ภาษาไหน ท่านผู้นั้นตอบว่า อยากจะละโทสะ

ไม่เห็นโทษของอวิชชา แต่เห็นโทษของโทสะ ซึ่งจริง ๆ แล้วอาจจะไม่เห็นโทษ เพียงแต่ไม่ชอบลักษณะของโทสะ เพราะว่าโทสะได้แก่ความกังวล ได้แก่ความหงุดหงิด ได้แก่ความไม่สบายใจ ได้แก่ความห่วงใย ได้แก่ความกลัว อารมณ์



ทั้งหลายที่ไม่น่าพอใจที่ทำให้จิตใจไม่สบายเป็นโทสะ เพราะฉะนั้น ทุกคนจะตอบว่า
อยากจะละโทสะ แต่ไม่เข้าใจเลยว่า เพราะเหตุใดจึงมีโทสะ ถ้ารู้เหตุคือเพราะว่า
มีสภาพธรรมปรากฏและไม่รู้ตามความเป็นจริง จึงยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นเรา
หรือเป็นตัวตน

เพราะฉะนั้น กิเลสทั้งหมดจะค่อย ๆ ละคลายได้ก็เมื่ออบรมเจริญปัญญาว่า
สภาพธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เมื่อไรดับความเห็นผิดที่ยึดถือ
สภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล กิเลสอื่น ๆ จึงจะค่อย ๆ ละคลายได้
เพราะผู้ที่จะไม่มีโทสะ ต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล และผู้ที่จะไม่มีโลภะและโมหะเลย
ก็ต้องเป็นพระอรหันต์

จะเห็นได้ว่า ถ้าขาดการฟังพระธรรมและการพิจารณาโดยถูกต้อง ทุกคนเพียง
ปรารถนาที่จะสบายโดยไม่มีโทสะ แต่ตามความเป็นจริงแล้ว จะต้องอบรมเจริญ
ปัญญารู้ชัดในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมก่อน ถ้ายังไม่รู้ในลักษณะของ
นามธรรมและรูปธรรมแล้ว แม้โทสะที่เกิดและก็มี ความคิดแยกคายที่จะพิจารณา
และขณะนั้นโทสะก็เบาบางไป แต่โทสะก็เกิดอีก และจะต้องเกิดอีกต่อไปเรื่อย ๆ
จนกว่าจะถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคลเมื่อไร เมื่อนั้นโทสะจึงจะเกิดไม่ได้

แสดงให้เห็นว่า ต้องฟังพระธรรม และต้องเข้าใจ และต้องเป็นผู้ที่ละเอียด
มีฉะนั้นจะทำให้เข้าใจผิด เพราะถ้ามีคนบอกว่า ถ้าไม่อยากมีโทสะก็ให้ทำอย่างนั้น ๆ
ผู้นั้นก็ทำอย่างนั้น ๆ และคิดว่าขณะนั้นดีที่ไม่มีโทสะ แต่โทสะก็ต้องเกิดอีกแน่นอน
ตราบใดที่ยังไม่ได้เป็นพระอนาคามีบุคคล

เพราะฉะนั้น ปัญญาเกิดในขณะใด ขณะนั้นอกุศลจึงเกิดไม่ได้

มีข้อสงสัยไหมในเรื่องที่จะทำ หรือเรื่องเป็นตัวตนที่จะทำ เป็นเรื่องที่ไม่สามารถ
จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท นอกจากจะระลึกได้ว่า ไม่ใช่ตัวตน แม้สติที่เกิดขึ้นก็เป็น
สภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย

ถ. ที่ท่านอธิบายมาถามว่า โลกนี้อะไรปิดบังไว้ หมายถึงอตตสัญญา
ใช่ไหม



ส. อวิชชา ความไม่รู้ มูลเหตุของอกุศลทั้งหมด คือ ความไม่รู้ เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นจะต้องรู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า ยังมีความรู้ ถ้าไม่ฟังพระธรรม และถ้าสติปัญญานไม่เกิดระลึก ขณะนั้นก็มีความเข้าใจขั้นปริยัติ แต่ขั้นที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ที่จะดับกิเลส เกิดไม่ได้ถ้าสติปัญญานไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้เข้าใจแล้ว

อกุศลเจตสิกทั้งหมด มี ๑๔ ประเภท แต่อกุศลธรรมที่เป็นเครื่องเน้นเข้าในการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ได้แก่ อกุศลเจตสิก ๓ คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ เป็นธรรมเครื่องเน้นเข้า แม้แต่การศึกษาพระธรรม ถ้ายังคงเป็นผู้ที่สันทนสนาน รื่นเรีงหรือคิดว่าเมื่อเกิดมาในโลกก็ควรจะมีแต่ความสุข นี่ก็เป็นธรรมเครื่องเน้นเข้า เพราะว่าความสุขที่มีอยู่ในโลกนี้ก็เป็นเพียงความสุขสั้น ๆ และถ้าเป็นผู้เห็นประโยชน์ของการศึกษาพระธรรม แต่ไม่เป็นผู้ละเอียดที่จะพิจารณาตนเอง ก็อาจจะไม่รู้ว่าการฟังพระธรรมมีตัณหาแอบแฝงอยู่ซึ่งจะทำให้เป็นเครื่องเน้นเข้าหรือเปล่า เช่น การอยากได้ผลเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าในคราวก่อนก็ได้กล่าวถึงภาวนา ๔ อย่าง ซึ่งมีจิรกาลภาวนา ได้แก่ การที่จะต้องบำเพ็ญอบรมเจริญตลอดกาลนาน ไม่ใช่เพียงชาติเดียว หรือ ๒ ชาติ ๓ ชาติ

เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ใดไม่เข้าใจจิรกาลภาวนา หวังจะเป็นพระโสดาบันในชาตินี้ หรือจะให้วิปัสสนาญาณเกิดในชาตินี้ด้วยความหวัง ขณะนั้นก็ไม่ว่าเป็นธรรมเครื่องเน้นเข้า ซึ่งจะทำให้ห่างไกลจากการประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรม เพราะถ้าไปทำอย่างอื่น คิดว่าเป็นหนทางลัดที่จะทำให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับได้ ก็จะยังไม่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ตามปกติตามความเป็นจริง

จะเห็นได้ว่า ตัณหา แม้ในการต้องการผลอย่างรวดเร็วก็เป็นเครื่องทำให้เน้นเข้าแทนที่จะเป็นเครื่องทำให้เร็ว เพราะบางคนรอไม่ได้ ต้องผสมหลาย ๆ อย่าง คือ ทั้งอย่างนี้ด้วย ทั้งอย่างนั้นด้วย โดยที่ไม่รู้ว่า ถ้าผสมสิ่งผิดจะทำให้ยิ่งเน้นเข้าไปอีก และบางท่านอาจจะไม่ได้พิจารณาละเอียดว่า ในการศึกษาธรรมมีตัณหาแอบแฝงไหม



เพราะว่าบางคนอาจจะพอใจที่เป็นผู้รู้ธรรม หรือเป็นผู้ที่เก่ง แทนที่จะรู้เพื่อขัดเกลา เพราะฉะนั้น ยิ่งรู้ ยิ่งยอมยิ่งขัดเกลา ยิ่งละ จึงจะเป็นจุดประสงค์ที่ถูกต้อง

การศึกษาธรรม ไม่ทำให้เป็นเครื่องเน้นซ้ำ แต่ถ้ารู้แล้วหวังที่จะเก่ง ขณะนั้น เป็นเครื่องเน้นซ้ำ

สำหรับต้นเหตุที่เป็นเครื่องเน้นซ้ำนั้น มีเวทนาเป็นแดนเกิด พระผู้มีพระภาคทรง แสดงธรรมไว้โดยละเอียดถึงเหตุของสภาพธรรมแต่ละอย่าง ต้นเหตุทั้งหมด ความอยาก ความปรารถนาทั้งหมด มีเวทนา ความรู้สึก เป็นแดนเกิด เพราะว่า ทุกคนต้องการสุข สบาย เช่น คำสรรเสริญ ยกย่องสักการะเมื่อไหร่ ทำให้จิตใจรู้สึก เข้มขึ้น พู เบิกบาน สบายใจเมื่อนั้น เพราะฉะนั้น ในขณะที่ต้องการความรู้สึกที่ เข้มขึ้น ปลายปลื้มใจ สบายใจ ขณะนั้นให้ทราบได้ว่า มีต้นเหตุเกิดขึ้น เพราะว่า เวทนา ความรู้สึกที่สบาย เป็นสุข เป็นแดนเกิดของต้นเหตุ

ทุกท่านไม่ปฏิเสธแน่ อยากได้อะไร เพื่ออะไร ก็เพื่อความรู้สึกเป็นสุขทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาจริง ๆ ให้เข้าใจในชั้นนี้ ในธาตุ ในอายตนะ ก็จะเป็นปัจจัยทำให้เป็นผู้ฉลาด และเป็นผู้ที่อบรมเจริญ สัมมามรรค ไม่ใช่มีจามรรค

สำหรับความรู้สึก ทุกคนต้องมี เพราะว่าเกิดกับจิตทุกดวง และทุกคนก็รู้ว่า เวลาเห็นจะมีความรู้สึกเป็นสุขที่เกิดจากเห็นสิ่งที่ดี ๆ น่าพอใจ เวลาได้ยินก็จะมี ความรู้สึกเป็นสุขเกิดขึ้นจากเสียงที่เพราะ ที่น่าฟัง แต่คิดดู การเกิดดับสืบต่อของแม้ ความรู้สึกในชาติหนึ่ง ๆ ไม่ได้ห่างไกลกันเลย และเป็นอย่างนี้มานานแสนนานแล้ว เช่น การเห็นในชาตินี้ ขอให้พิจารณาจริง ๆ ถ้าจะคิดถึงตั้งแต่เมื่อวานนี้จนกระทั่ง ไปถึงเกิด หรือต่อจากวันนี้จนกระทั่งถึงตาย และเมื่อตายแล้ว จิตจิตเกิดดับไปแล้ว ปฏิสนธิจิตก็เกิดสืบต่อทันที หรือการเห็นในชาตินี้หลังจากที่ปฏิสนธิจิตเกิดจนกระทั่ง คลอดแล้วก็มีการเห็น ก็ไม่ห่างไกลจากชาติก่อนเลย

แสดงให้เห็นว่า การเห็นในชาตินี้ ขณะนี้ จะสืบต่อการเห็นชาติหน้า โดยไม่ห่างไกล บางคนอาจจะเสียดายชีวิต เสียดายความสุขในโลกนี้ จากการเห็น



สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ แต่ไม่ต้องเสียตายเลย เพราะว่าทันทีที่จิตติดับ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อไม่นานก็เห็นอีก จะต้องเสียตายอะไรไหม ทันทีที่จิตติดับ ปฏิสนธิจิตเกิดต่อหลังจากนั้นไม่นานก็เห็นอีกแล้ว และนี่คือชาตินี้ เพราะฉะนั้น ชาติก่อนแต่ละชาติ ๆ ที่ใช้คำว่า สังสารวัฏฏ์ นั้น ไม่มีการหยุดเลยของการสืบต่อของการเห็น การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

ทุกคนมีการเห็นมากมายนับไม่ถ้วนในอดีต ในสังสารวัฏฏ์ และสืบต่อมาอย่างไกล ๆ ทุก ๆ ชาติ ไม่มีการทิ้งช่วงว่างที่จะต้องเสียตายชีวิตเลย เพราะว่าไม่ห่างไกลกัน ชาติก่อนก็ไม่ห่างไกลจากชาตินี้ และชาติก่อนกว่าชาตินั้นก็ไม่ได้ห่างไกลกว่าชาติก่อนสืบไปเรื่อย ๆ จะเห็นว่า ไม่มีการห่างเลย การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก มีสืบต่อกันมาทุกชาติ ๆ ไม่เว้นเลย

เพราะฉะนั้น ความต้องการความสุขในแต่ละชาติสั้นมาก ชาติก่อนก็ต้องการความสุขจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และหมดไปแล้ว ความสำคัญของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะของชาติก่อน ซึ่งชาติก่อนนี้อยากได้มาก ปรารถนามาก ก็ดับหมดแล้ว เมื่อถึงความต้องการความสุขจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะของชาตินี้ ไม่นานก็จะหมด และจะเกิดเวทนา ความรู้สึก สืบต่อจากการเห็น การได้ยิน มีความอยากในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะของชาติหน้าต่อไปอีก และจะจบได้อย่างไร ยังไม่สิ้นสุด ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ เพราะฉะนั้น ก็จะต้องเห็นอีก ได้ยินอีก สืบต่อจากชาตินี้เอง

ถ. สำหรับตัวผมเอง ไม่ค่อยเสียตายเรื่องที่จะได้เห็น ได้ยินอะไรในโลกนี้เท่าไร ถ้าตายไปตอนนี้ เสียตายธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียน ยังเข้าใจน้อยเหลือเกิน ตายไปแล้วจะต้องไปเริ่มต้นใหม่ หรือจะติดต่อกันได้อย่างไร

สุ. เมื่อวานนี้มีความเข้าใจธรรมมากไหม ก็มีบ้างพอสมควรจากการฟัง ถ้ามีโอกาสฟังขณะไหนก็เป็นกุศล และก็เข้าใจขึ้นในขณะนั้น เมื่อวานนี้ยังเป็นอย่างนี้ ถ้าจะจุติเดี๋ยวนี้ ชาติหน้า ถ้าเกิดเป็นเทพก็เห็นทันทีเลย สืบต่อทันที



ถ. ถ้าเป็นเทพก็รู้สึกว่าได้ เพราะว่าท่านระลึกได้ แต่ถ้าไปเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นเปรต เป็นสัตว์นรก ธรรมที่สะสมไว้รู้สึกว่าจะถูกทับถมไป ไม่ทราบว่าจะเมื่อไหร่จะติดต่อกันได้อีก

ส. เคยเป็นสัตว์มาก่อนหรือเปล่า

ถ. ก็คงจะเคย

ส. เคยอยู่ในนรกมาก่อนหรือเปล่า

ถ. คงเคยมา

ส. เคยเป็นเปรตมาแล้วหรือยัง

ถ. คงเคยทั้งนั้น

ส. สังสารวัฏฏ์ก็ต้องหมุนเวียนไป เพราะฉะนั้น กุศลก็เป็นส่วนของการสะสมที่เป็นบารมีที่จะทำให้มีโอกาสได้ฟังพระธรรมอีก และได้เข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้น

ถ. ที่เราเข้าใจน้อยในชาตินี้ คงเป็นเพราะแต่ก่อนเราสะสมไว้น้อยหรือเปล่า

ส. ชาตินี้พิสูจน์ให้ทราบว่า ชาติก่อน ๆ มีการได้ฟังพระธรรม มีการได้ยินพระธรรมมากน้อยแค่ไหน

ถ. ผมสังเกตดูตัวเอง ฟังธรรมไม่ค่อยจะเข้าใจได้ทันที จะต้องคิดทบทวน หรือต้องฟังหลาย ๆ ครั้งจึงจะเข้าใจ แสดงว่าชาติก่อนคงอบรมศึกษาไว้น้อย ถ้าตายไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน โอกาสธรรมที่จะต่อเนื่องก็คงจะห่างไกลไปอีก แต่คงจะไม่ถูกต้องที่คิดอย่างนี้

ส. จิรกาลภาวนา ต้องทราบความจริงว่า ทุกคนไม่สามารถเร่งรัดที่จะให้ปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรมได้รวดเร็ว

ถ. จิรกาลภาวนา หมายถึงการเจริญภาวนาที่ต้องใช้เวลานาน

ส. แน่นนอน แม้แต่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระสาวก ก็ต้องเป็นไปตามกำหนดการของการสะสม ถ้าไม่ถึง



๔ อสงไขยแสนกัป ก็ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ต้องเป็นผู้อดทนที่จะต้องเข้าใจ สะสมความเข้าใจถูกความเห็นถูกในลักษณะของสภาพธรรม และรู้ตามความเป็นจริงว่า สภาพธรรมทุกอย่างมีแดนเกิด เช่น ตัณหา ความต้องเกิดขึ้นในขณะใดให้ทราบว่า มีเวทนาเป็นแดนเกิด

และเวทณาก็สั้นมาก ช่วงขณะเดียวที่เห็น ช่วงขณะเดียวที่ได้ยิน ซึ่งชาติหนึ่ง ๆ เวทณาก็เกิดไปอย่างนี้ และก็อยากจะมีแต่ความสุขไปอย่างนี้ และก็สืบต่อมาไม่รู้ว่าจะเนิ่นนานสักเท่าไรโดยไม่มีระหว่างคั่นเลย เพราะฉะนั้น ไม่ใช่อายุเพียงแค่ ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๖๐ ปี ๗๐ ปี แต่นานกว่านั้นอีก ตามสังสารวัฏฏ์ที่เห็นมา ได้ยินมา ไม่รู้ว่าเท่าไร

ถ้าเป็นการสะสมฝ่ายอริชชา ความไม่รู้ที่จะปิดบังโลก ไม่เห็นโลกตามความเป็นจริง ก็ยิ่งมาก เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นการอบรมสะสมปัญญา ก็ค่อย ๆ รู้ขึ้น ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จนกว่าโลกจะปรากฏตามความเป็นจริง คือ สภาพธรรมใดที่เป็นโลก สภาพธรรมนั้นแตกดับจึงเป็นโลก เพราะว่าเกิดขึ้นและดับไป ซึ่งวันหนึ่งก็จะประจักษ์ได้ แต่ต้องเป็นจิรกาลาวนา





๑๘๕๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๓๒



สำหรับธรรมเครื่องเน้นเข้าประการที่ ๒ คือ มานะ ความสำคัญตน เป็นเครื่องกั้นการเจริญของปัญญา สำหรับผู้ที่ไม่ฟังธรรมจากบุคคลที่ควรฟัง เพราะมีความสำคัญตนประการต่าง ๆ เช่น อาจจะสำคัญตนว่าสูงกว่า หรือบางคน อาจจะคิดว่าเสมอกัน หรือบางคนอาจจะคิดว่าต่ำกว่า จึงไม่เข้าไปหา ไม่เข้าไปนั่งใกล้ ไม่เข้าไปฟัง เป็นเหตุให้ไม่มีการสอบถาม ไม่มีการเข้าใจธรรมยิ่งขึ้น

เป็นอย่างนี้หรือเปล่าในชีวิตประจำวัน

มานะมีสัญญาเป็นแดนเกิด ขณะใดที่มีความสำคัญตนให้ทราบว่าเป็นใคร ระลึกถึงตนด้วยความสำคัญในขณะนั้น ก็เป็นเครื่องกั้นอย่างหนึ่งซึ่งเป็นธรรมเครื่องเน้นเข้า

สำหรับธรรมเครื่องเน้นเข้าประการที่ ๓ คือ ทิฏฐิ ความเห็นผิด มีวิตกเป็นแดนเกิด ถ้าเป็นคนที่ไม่ซัดสาด ซัดสาดแล้วก็ไป โดยไม่เป็นเหตุเป็นผลอะไรเลย และไม่ละเอียดย ไม่รอบคอบ ก็จะทำให้เข้าใจสภาพธรรมและหนทางข้อปฏิบัติผิด ซึ่งเป็นเหตุให้มีมิจฉามรรคมีองค์ ๘ เพราะมีมิจฉาสังกับปะ มีวิตกเป็นแดนเกิด

การศึกษาพระธรรมจะศึกษาเพียงสูตรเดียวไม่ได้ หรือถ้าได้ก็หมายความว่าผู้นั้นต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญภาวนามาก ได้ฟังพระธรรมเพียงสั้น ๆ ก็สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และสติปัญญาสามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับท่านผู้ฟังว่า ถ้าท่านฟังครั้งเดียวยังไม่เข้าใจก็ต้องฟังอีก หรือถ้าศึกษาเพียงสูตรเดียวยังไม่เข้าใจโดยละเอียด ก็ต้องศึกษาต่อไปอีก จนกว่าความเข้าใจจะสอดคล้องกันทั้งหมด ซึ่งเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริงที่พิสูจน์ได้



ความแยบคาย โยนิโสมนสิการ ขาดไม่ได้เลยในการฟังพระธรรม

เท่าที่ได้ฟังพระธรรมมาทั้งหมด ความคิดที่แยบคายควรจะเป็นความคิดอย่างไร คือ คิดที่จะสละกิเลส หรือคิดที่จะทำ ถ้าเข้าใจเรื่องสภาพธรรมไม่ใช่ตัวตน ก็คงจะตัดปัญหาเรื่องการคิดที่จะทำได้ แต่สำหรับการคิดที่จะสละกิเลสจะมีมากน้อยประการใด

ถ้าไม่ได้อ่านความประพจน์เป็นไปในแต่ละชาติ ๆ ของพระผู้มีพระภาค เปรียบเทียบกับความประพจน์ปฏิบัติของท่านในชาตินี้ ก็คงไม่ทราบว่า ยังห่างจากการประพจน์ปฏิบัติของพระผู้มีพระภาคอีกแสนไกล เพราะว่าเมื่อฟังพระธรรมและมีความเข้าใจพระธรรมว่าเพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อละกิเลส แต่ระลึกถึงสังขขันธ์ คือ ความจริงใจที่จะขัดเกลากิเลสบ้างไหม

บารมี ๑๐ ได้แก่ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี

บารมีต้องครบ เพราะบางท่านอาจจะไม่ได้พิจารณาความละเอียด แม้สังขขันธ์ เช่น ความจริงใจที่จะขัดเกลากิเลส พุดตามได้ว่า ศึกษาพระธรรมเพื่อขัดเกลากิเลส แต่แล้วก็โกรธ

ขณะที่โกรธจะนึกได้ไหมว่า จริงใจที่จะขัดเกลา ไม่ใช่เพียงแต่บอกว่า จะขัดเกลา แต่ไม่อภัยคนนั้นคนนี้ หรือยังพอใจที่จะคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น ด้วยความชุนเคืองใจ

การคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นด้วยเมตตาได้ย่อมเป็นประโยชน์ แต่ถ้าคิดถึง ความไม่ดีของคนอื่นด้วยความชุนช้อย ทุกครั้งที่คิดถึงก็ชุนเคืองใจ และตั้งหลายวัน มาแล้วที่ฟังพระธรรม เมื่อคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นก็ยังชุนเคืองใจอีก เพราะฉะนั้น สังขขันธ์ที่ว่า ความจริงใจที่จะขัดเกลากิเลส มีมากน้อยแค่ไหน

บารมีทั้งหมดจะขาดไม่ได้เลย แม้แต่ความจริงใจที่จะขัดเกลากิเลสก็ต้องมี เป็นสังขขันธ์ ระลึกได้ที่จะคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นด้วยเมตตา มิฉะนั้นแล้ว จะถึงการดับกิเลสไหม ถ้าไม่เข้าใจเรื่องของบารมี และนอกจากความจริงใจที่เป็น



สัจจบารมีแล้ว ยังต้องมีอธิษฐานบารมี คือ ความมั่นคง ไม่หวั่นไหว แม้มีความจริงใจแล้ว แต่บางครั้งก็ยังหวั่นไหวไป ก็ต้องมีอธิษฐานบารมีว่า ต้องมีความมั่นคงในการเป็นผู้ที่จริงใจต่อการที่จะขัดเกลากิเลสด้วย

นอกจากนั้น ยังต้องมีขันติบารมี คือ อดกลั้น

หลายบารมีที่จะต้องเกิด ที่จะต้องอบรมจริง ๆ เป็นโยนิโสมนสิการ มิฉะนั้นไม่มีทางที่จะเป็นผู้ที่มีโยนิโสมนสิการในการอบรมเจริญปัญญา

ขอกล่าวถึงพระชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงพุทธจริยา คือ ความประพฤติเป็นไป ซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะเห็นว่าเป็นชีวิตธรรมดา แต่ถ้าไม่พิจารณาจะไม่เห็นเลยว่า เป็นบารมีที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญ

โสณนันทบัณฑิตจริยา มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์จุติจากพรหมโลกบังเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาล คนหนึ่งมีสมบัติ ๔๐ โกฏิ ในพรหมวตชนนคร มารดาบิดาได้ตั้งชื่อท่านว่า โสณกุมาร

เมื่อโสณกุมารเดินได้ ก็มีสัตว์อื่นจุติจากพรหมโลกถือปฏิสนธิในครรภ์ของมารดาพระโพธิสัตว์ และมารดาก็ตั้งชื่อบุตรนั้นว่า นันทกุมาร

นันทกุมาร คือ ท่านพระอานนทในชาติสุดท้ายของท่าน

มารดาบิดาได้เห็นรูปสมบัติของบุตรทั้งสอง ก็ให้ศึกษาศิลปะทุกอย่าง และอยากจะให้ท่านครองเรือน แต่พระโพธิสัตว์ไม่ปรารถนาที่จะครองเรือน ปรารถนาที่จะบำรุงบิดามารดาตลอดชีวิต เมื่อมารดาบิดาสิ้นชีวิตแล้วก็ปรารถนาที่จะบวช

มารดาบิดาของท่านพยายามชักชวนให้พระโพธิสัตว์ทราบความประสงค์ที่จะให้ครองเรือน แต่พระโพธิสัตว์ก็มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะบวช มารดาบิดาก็มอบสมบัติให้นันทกุมารแทน แต่นันทกุมารก็กล่าวว่า เมื่อโสณกุมารผู้เป็นพี่ชายไม่รับสมบัติ เพราะฉะนั้น นันทกุมารก็ไม่รับสมบัติ และจะบวชด้วย ซึ่งมารดาบิดาก็แปลกใจมาก ที่บุตรทั้งสองต้องการจะละสมบัติออกบวชในวัยหนุ่ม ทั้ง ๆ ที่มารดาบิดาก็เป็นผู้สูงอายุกว่ามาก เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นความตั้งใจของบุตรทั้งสองก็คิดว่า



เมื่อบุตรซึ่งอยู่ในวัยหนุ่มยังสามารรถออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตได้ มารดาบิดาก็ขอบวชด้วย

ในครั้งนั้น ท่านเหล่านั้นก็ได้สร้างอาศรมอยู่ในป่า และทั้งสองพี่น้องนั้นก็บำรุงมารดาบิดา นั้นทณฺฑิตคิดว่า เราจะให้มารดาบิดาบริโภคน้ำผลไม้ที่เรานำมาเท่านั้น ท่านจึงได้นำผลไม้ที่เหลือจากวันก่อน และที่ตนหาได้ในวันก่อน ๆ มาให้มารดาบิดา บริโภคตั้งแต่เช้าตรู่ เมื่อมารดาบิดาบริโภคน้ำผลไม้เหล่านั้นแล้วก็บ้วนปาก รักษาอุโบสถ ส่วนโศณบัณฑิตไปไกลหน่อย และนำผลไม้ที่ดีที่สุดแล้ว มีรสอร่อย นำไปให้มารดาบิดาบริโภค มารดาบิดากล่าวกับโศณบัณฑิตว่า เราบริโภคแล้ว และรักษาอุโบสถ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ต้องการบริโภคผลไม้ของโศณบัณฑิต แต่ผลไม้ของนันทบัณฑิตนั้น เป็นผลไม้ที่เก็บไว้ก่อน เนื่องจากอยากให้มารดาบิดาบริโภคแต่เช้า เพราะฉะนั้น บางทีก็เป็นผลไม้ที่เสีย

ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์ดำริว่า มารดาบิดาเป็นคนแบบบาง นั้นทะนุบำรุงน้ำผลไม้ดิบบ้าง สุกไม่ดีบ้าง มาให้มารดาบิดาบริโภค มารดาบิดาก็จะอยู่ได้ไม่นาน

คือ เป็นผู้อยู่ในตระกูลสูง เพราะฉะนั้น ไม่ควรบริโภคผลไม้ที่ไม่ดี คือ บางครั้งก็เสีย บางครั้งก็ดิบไปบ้าง

ท่านหามนฺทะ โดยกล่าวว่า ตั้งแต่ไปเวลาที่นั้นทะนุบำรุงน้ำผลไม้มาให้มารดาบิดา ก็ขอให้รอท่านกลับมาก่อน เพื่อให้มารดาบิดาบริโภคร่วมกัน

คือ ไม่ใช่บริโภคแต่ผลไม้ของนันทเท่านั้น

เมื่อโศณบัณฑิตกล่าวอย่างนี้แล้ว นันทบัณฑิตหวังได้บุญ จึงไม่ทำตาม

คือ หวังที่จะให้มารดาบิดาบริโภคแต่ผลไม้ที่ตนนำมาเท่านั้น

เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นนันทบัณฑิตไม่ทำตาม ก็บอกให้นันทบัณฑิตไปอยู่เสียที่อื่น ท่านเองจะเป็นผู้บำรุงมารดาบิดา



นั้นทบทวนคิดเมื่อถูกพี่ชายขับไล่ไม่ให้อยู่ในที่นั้น ก็ได้ไหว้พระโพธิสัตว์ แล้วได้บอกลามารดาบิดา ท่านเจริญกุศลยังสมาบัติ ๘ และอธิกกุศล ๕ ให้เกิดขึ้น และคิดที่จะขอโทษพี่ชาย

นี่เป็นความรู้สึกของผู้ที่สะสมบารมีมาที่จะรู้ว่า สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร

แต่ท่านก็เห็นว่า การที่จะให้พี่ชายยกโทษให้ ก็ควรจะเป็นการยกโทษอย่างดียิ่ง เพราะฉะนั้น ก็คิดว่า ทำอย่างไรพี่ชายจึงจะยกโทษให้อย่างดี ท่านคิดที่จะนำท้าวสักกเทวราชมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อมาขอขมาพี่ชาย แต่ก็คิดว่าทำอย่างนั้นไม่ควร เพราะว่าเมื่อทั้งสองยังอยู่ในโลกนี้ ก็ควรนำพระราชาผู้เป็นใหญ่ของเมืองพรหมวาทนะผู้มีนามว่า มโนชะ ซึ่งเป็นใหญ่กว่าพระราชาทรงหลายมาเพื่อให้ได้รับทราบการขอโทษพี่ชายของท่านด้วย

เมื่อท่านคิดอย่างนั้นแล้ว ท่านก็ได้ไปยังพระราชวังของพระเจ้ามโนชะ และกล่าวว่า จะยี่ดราชสมบัติทั่วชมพูทวีปมาถวาย แต่ขอให้พระองค์ได้เสด็จไปหาพี่ชายของท่าน เพื่อที่ท่านจะได้ขอโทษพี่ชาย ซึ่งในที่สุดท่านก็ได้กระทำอย่างนั้น และท่านก็ได้ขอขมาพี่ชาย

พระโพธิสัตว์ให้นันทบัณฑิตดูแลมารดา ส่วนท่านเองบำรุงบิดาจนตลอดชีวิต และพระโพธิสัตว์ได้แสดงธรรมแก่พระราชาเหล่านั้นด้วยพุทธลีลาว่า

ความยินดี ความบันเทิง อันผู้รู้พึงได้เพราะบำรุงบำเรอมารดาให้ท่านหัวเราะแจ่มใสอยู่ทุกเมื่อ

ความยินดี ความบันเทิง อันผู้รู้พึงได้เพราะบำรุงบำเรอบิดาให้ท่านหัวเราะแจ่มใสอยู่ทุกเมื่อ

การสงเคราะห์เหล่านี้แลในโลกตามสมควรในธรรมนั้น ๆ คือ การให้การเจรจาถ้อยคำอ่อนหวาน การประพฤติเป็นประโยชน์ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย คุณลัทธิที่เล่นไปฉะนั้น

การสงเคราะห์เหล่านี้ไม่เพียงมี มารดาอย่ามไม่ได้การนับถือหรือการบูชา เพราะเหตุแห่งบุตร หรือบิดาอย่ามไม่ได้การนับถือหรือการบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร



คือ ถ้าไม่สงเคราะห์กันอย่างนี้ ก็จะไม่เป็นการบูชามารดาบิดา

เพราะบัณฑิตทั้งหลายพึงเล็งโดยชอบการสงเคราะห์เหล่านี้ ฉะนั้น จึงถึง
ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ และได้ความสรรเสริญ

มารดาบิดาท่านกล่าวว่า เป็นพรหม เป็นบุรพจารย์ และเป็นผู้ควรบูชา
ของบุตรทั้งหลาย เป็นผู้อนุเคราะห์สัตว์

เพราะฉะนั้นแล บัณฑิตพึงนอบน้อม พึงสักการะบิดามารดาเหล่านั้น
ด้วยข้าว ด้วยน้ำ ด้วยผ้า ด้วยที่นอน ด้วยเครื่องนุ่งห่ม ด้วยน้ำอาบ และด้วยการ
ล้างเท้า

บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลกนี้ ด้วยการบำรุงบำเรอ
ในมารดาบิดาทั้งหลาย บุคคลนั้นละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์

มีบารมีอะไรบ้างหรือเปล่าในพุทธจริยา ในพระชาติที่เป็นโสณบัณฑิต ถ้าไม่
พิจารณาจะไม่เห็น

ข้อความตอนท้ายมีว่า

เนกขัมมบารมียอดเยี่ยมอย่างยิ่งของโสณบัณฑิตนั้นก็จริง แม้ถึงอย่างนั้น
ก็พึงกล่าวถึงบารมีที่เหลือโดยนัยดังกล่าวแล้วในหนหลังนั้นแล อนึ่ง พึงประกาศ
คุณานุภาพของพระมหาสัตว์มีอาทิอย่างนี้คือ ความเป็นผู้ไม่คำนึงถึงกามทั้งหลาย
โดยสิ้นเชิง (เนกขัมมบารมี) ความเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงอย่างแรงกล้าใน
มารดาบิดาทั้งหลาย ความไม่อึดด้วยการบำรุงมารดาบิดา แม้เมื่อมีการบำรุง
มารดาบิดาเหล่านั้นอยู่ ก็ยังกาลเวลาทั้งหมดให้น้อมไปด้วยสมบัติ ...

นี่เป็นชีวิตประจำวัน ต้องมีวิริยบารมีในการที่จะไปแสวงหาผลไม่ที่ดี ๆ มา
เพื่อบำรุงมารดาบิดา และต้องมีความอดทน มีความเพียรด้วย ในการที่จะทำอย่างนั้น

ถ้าทุกท่านจะพิจารณาบารมี ๑๐ ของท่านเอง ก็ดูจากความประพฤติของตนเอง
ในปัจจุบันชาติซึ่งสืบต่อมาจากชาติก่อน ๆ โดยไม่มีระหว่างคั่นเลย ไม่ว่าจะเกิด
เป็นอะไร ที่ไหน ชาติไหนก็ตาม แต่ชาติก่อนซึ่งผ่านไปแล้วอุปมาเหมือนกับประตู
ที่ปิดสนิท เพราะฉะนั้น ย่อมไม่มีผู้ที่สามารถมองผ่านประตูนั้นเข้าไปเห็นชาติก่อน



หรือการกระทำความประพฤตินี้ในชาติก่อนทั้งหมดได้ แต่สามารถเห็นการกระทำและความประพฤตินี้ของตนเองในชาตินี้ได้

ถ. จำเป็นไหมที่จะต้องบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐

ส. จำเป็น เพราะถ้าขาดสักอย่างก็จะเป็นผู้ที่เพียงกล่าวว่า จะละกิเลส แต่เป็นผู้จริงจังในการละกิเลสหรือเปล่า ถ้าเป็นผู้ที่จริงจัง ถ้าโกรธหรือคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นแล้วขุ่นเคือง สติก็ควรที่จะเกิดระลึกได้ว่า เป็นผู้จริงจังในการที่จะขัดเกลา กิเลสหรือเปล่า ถ้าระลึกได้ มีความมั่นคง มีความจริงใจ ขณะนั้นจะคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นด้วยเมตตา เพราะฉะนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็น

ถ. ถ้าไม่บำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ จะมีอะไรเกิดขึ้นไหม จะตกอบายไหม

ส. ไม่มีการที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรมเลยได้ เพราะแม้แต่การเจริญปัญญา ก็ต้องอาศัยขันติ อาศัยวิริยะ อาศัยสัจจะ อาศัยอธิษฐาน อาศัยเนกขัมมะ อาศัยทาน อาศัยศีล หลายประการทีเดียว ไม่ใช่ใครอยากจะทำปฏิบัติ ใครอยากจะทำก็จะถึง แต่เป็นจิรกาลาวนาที่จะต้องบำเพ็ญอย่างนานทีเดียว

เจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ประเภท เป็นอัญญสมานาเจตสิก ๑๓ ประเภท เป็นอุกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท เป็นโสภณเจตสิก ๒๕ ประเภท และสำหรับโสภณเจตสิก ๒๕ ประเภทนั้น เป็นโสภณสาธารณะ คือ เกิดกับโสภณจิตทุกดวง ๑๙ ประเภท และมีโสภณเจตสิก ๖ ดวงที่ไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก ได้แก่ อัปมัญญา ๒ ดวง คือ กุรณาเจตสิก และมูทิตาเจตสิก

แม้ว่าท่านผู้ฟังยังไม่ได้ศึกษาเรื่องของเจตสิกโดยละเอียด แต่ก็พิจารณาได้ว่าเป็นความจริงอย่างนั้น เพราะวันหนึ่ง ๆ ไม่ใช่ว่าจะเกิดกุศลที่มีกุรณาเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง หรือไม่ใช่มีมูทิตาเจตสิกเกิดร่วมด้วยทุกครั้ง เนื่องจากกุรณาเจตสิกจะเกิดเมื่อเห็นผู้ที่กำลังเป็นทุกข์เดือดร้อน และก็มีกุศลจิตคิดกุรณาใครที่จะสงเคราะห์ให้ผู้นั้นพ้นจากความเดือดร้อน ส่วนมูทิตาเจตสิก เวลาที่มีผู้ได้รับความสุขความเจริญก็พลอยบันเทิงยินดีด้วย แต่ต้องเป็นกุศล ไม่ใช่เป็นโลภะ เพราะฉะนั้น อัปมัญญา ๒ ดวง คือ กุรณาเจตสิก และมูทิตาเจตสิก จึงไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก



เจตสิกที่ไม่ใช่โสภณสาธารณเจตสิก ๖ ดวง นอกจากกรุณาเจตสิก และมุทิตาเจตสิกแล้ว ก็ได้แก่ วิรติเจตสิก ๓ และปัญญาเจตสิกหรือปัญญาธิรียอีก ๑ ดวง

วิรติเจตสิก ๓ เป็นเรื่องของกรวิรติทุกจริตทางกาย ทางวาจา ได้แก่ สัมมาวาจาเจตสิก วิรติวจีทุจริต สัมมากัมมันตเจตสิก วิรติกายทุจริต สัมมาอาชีวะเจตสิก วิรติมิจฉาอาชีวะหรือมิจฉาอาชีวะ

เพราะฉะนั้น เจตสิกที่ไม่ใช่โสภณสาธารณะ ๖ ดวง ได้แก่ อัปมัญญาเจตสิก ๒ คือ กรุณาเจตสิกและมุทิตาเจตสิก วิรติเจตสิก ๓ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ และปัญญาเจตสิกหรือปัญญาธิรียอีก ๑ ซึ่งจะเห็นได้ว่า กุศลที่เกิดบ่อยในวันหนึ่ง ๆ น้อยครั้งที่เกิดร่วมกับปัญญาเจตสิก





๑๘๕๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒



สำหรับปัญหาในเรื่องบารมี ๑๐ ที่ว่ามีความจำเป็นไหม ก็จะได้เห็นว่า สภาพธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แม้แต่เจตสิกแต่ละประเภททั้งอัญญสมานาเจตสิกก็ดี อกุศลเจตสิกก็ดี โสภณเจตสิกก็ดี ต่างเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และต่างก็เป็นปัจจัย ซึ่งกันและกัน โดยเป็นปัจจัยประเภทต่าง ๆ เกิดสืบต่อตลอดมายาวนานใน แสงโกฏิกัปจนถึงขณะนี้ปัจจุบัน คือ ในขณะนี้ โดยไม่เว้นว่างเลยในสังสารวัฏฏ์

ขอให้คิดถึงสภาพของเจตสิก เช่น ผัสสเจตสิก กระทบอารมณ์ทุกครั้งที่เกิด ไม่มีการว่างเว้นสักขณะเดียวที่เกิด จะต้องมีผัสสเจตสิกและเจตสิกอื่น ๆ เกิด ถอยไปทุก ๆ ชาติ ไม่ว่าอดีตจะยาวนานสักเท่าไร ผัสสเจตสิกก็เกิดพร้อมจิต ดับพร้อมจิต และเมื่อจิตดับไป ปฏิสนธิจิตก็เกิดต่อ แสดงว่าผัสสไม่ได้ว่างเว้น ที่จะกระทบอารมณ์ และเจตสิกอื่น ๆ ก็เกิดกับจิตสืบต่อมา จะว่างเว้นก็เฉพาะ ในขณะที่ผู้ใดปฏิสนธิเป็นอสังขญสัตตาพรหม คือ มีแต่รูปธรรม ไม่มีนามธรรม ในระหว่างที่เป็นอสังขญสัตตาพรหม หรือถ้าเป็นในภุมิที่มีขันธ ๕ ก็ในระหว่างที่ เข้านโรธสมาบัติ ซึ่งจิตเจตสิกไม่เกิด แต่สังสารวัฏฏ์ก็ยาวนานมากจนกระทั่งทุกท่าน จำไม่ได้ ระลึกไม่ได้เลยว่า ในชาติไหนเคยเป็นใคร หรืออาจจะเคยเกิดเป็น อสังขญสัตตาพรหม เพราะว่าสิ่งที่ผ่านไปแล้วในชาติก่อน ก็เหมือนกับประตูที่ปิดสนิท ไม่มีใครสามารถจะมองผ่านไปได้และเห็นได้ แต่ให้ทราบว่า สภาพธรรมไม่หยุดการทำงานเลย

การเห็นชาติก่อน กับการเห็นชาตินี้สืบต่อกันเร็ว และเป็นปกติไปเรื่อย ๆ หลับไปแล้วก็ตื่นขึ้น และก็เห็นอีก ได้ยินอีก คิดนึกอีก ถ้าไม่นับชาติซึ่งเป็นสมมติ ก็จะเห็นว่า ไม่มีการว่างเว้น เพราะว่าสมมติภพนั้นก็คือการตายของชาติหนึ่ง



แต่เมื่อมีการเกิดสืบต่อกันก็เท่ากับว่า จิตของแต่ละท่านเกิดดับมาแล้ว สืบต่อมาแล้ว ทำงานมาแล้ว ไม่ว่างเว้นนับไม่ถ้วนเลย ซึ่งตลอดทุกชาติมาและในชาตินี้ ทุกคนก็อยากจะเจริญธรรมฝ่ายดี คือ อยากจะให้โสภณธรรมเจริญมาก ๆ แต่ธรรมฝ่ายดีก็เจริญช้ากว่าธรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ซึ่งจะเห็นได้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะปัญญาเจตสิกที่ทุกคนหวังและปรารถนามากที่จะให้โสภณธรรมประเภทนี้เจริญ แต่ก็ยังเป็นสภาพธรรมที่เจริญช้ายิ่งกว่าโสภณธรรมอื่น ๆ เช่น ศรัทธา เป็นต้น

ถ้าไม่ได้พิจารณาในเหตุผลของธรรมโดยละเอียด ปัญญาก็ยิ่งเจริญช้า เพราะปัญญาเจตสิกเจริญช้าอยู่แล้ว และถ้าไม่รู้เหตุที่จะทำให้ปัญญาเจริญ ปัญญาเจตสิกก็ยิ่งเจริญช้ามากไปอีก เมื่อเทียบกับการเจริญของอกุศลธรรมในวันหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องของบารมีที่จะต้องบำเพ็ญด้วย

ก่อนที่จะได้ฟังพระธรรม อกุศลจิตย่อมเกิดมาก และไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจเรื่องของการเจริญมรรคมีองค์ ๘ เลย เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วก็มี ความเข้าใจ เรื่องการอบรมเจริญปัญญา เรื่องการอบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘ แต่ทั้ง ๆ ที่ทุกท่านเข้าใจแล้วทุกท่านก็ทราบว่า การที่วันหนึ่ง ๆ สัมมาสติจะเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นน้อยมาก เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะรู้จักตัวเองตามความเป็นจริงว่า เพราะเหตุใดสัมมาสติจึงเกิดน้อย แม้ว่าจะเข้าใจหนทางแล้ว

หนทางมี มองเห็น และรู้ว่าหนทางนี้เป็นทางที่ปัญญาจะเจริญ เป็นทางที่จะละการยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม แต่เพราะเหตุใด สัมมาสติจึงไม่เจริญตามหนทางที่เข้าใจแล้ว ก็เพราะว่าทุกคนซึ่งยังมีกิเลสเปรียบเหมือนผู้ที่เป็นโรค เพราะฉะนั้น ต้องรักษาโรคที่กำลังเป็น จนกระทั่งเป็นผู้ที่แข็งแรงสามารถเดินทางไกล คือ มรรคมีองค์ ๘ ให้ถึงจุดหมายปลายทาง คือ การรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ แต่ถ้าไม่พิจารณาตนเองเลย ก็ยังคงเป็นผู้ที่รู้ทาง แต่ไปไม่ไหวและไม่รู้วิธีว่า ทำอย่างไรถึงจะเป็นผู้ที่แข็งแรงขึ้นจากโรคภัยต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม และการพิจารณาพระธรรมให้เข้าใจ เปรียบเสมือนการแสวงหายารรักษาโรค ซึ่งจะรู้ได้จริง ๆ ว่า ผู้ที่ไม่เคยฟังพระธรรม



ไม่รู้แม้ว่าตนเองเป็นโรค จึงไม่แสวงหายาที่จะรักษาโรค และทั้ง ๆ ที่แสวงหาพระธรรม มีความเข้าใจซึ่งเปรียบเหมือนมียารักษาโรคแล้ว ก็ยังต้องบำรุงร่างกายให้แข็งแรง พอที่จะเดินไปในหนทางไกล คือ การอบรมเจริญมรรคมีองค์ ๘ ให้บรรลุจุดหมายปลายทางได้

ขอให้คิดถึงคนที่เห็นทาง แต่ป่วยไข้ได้เจ็บ และทางนั้นก็แสนไกล ทำอย่างไร จึงจะเดินไปไหวให้ถึงจุดหมายปลายทางนั้นได้ เพราะฉะนั้น ต้องรู้ว่า ถ้าร่างกายไม่สมบูรณ์แข็งแรง ก็ไม่สามารถไปได้ตลอด และธรรมที่จะบำรุงจิตใจให้แข็งแรง ที่จะดำเนินไปในมรรคมีองค์ ๘ ได้ตลอด คือ บารมี ๑๐

ถ. คนที่ไม่ได้เจริญบารมีทั้ง ๑๐ ครบบริบูรณ์ จะไม่สามารถบรรลุพระอริยบุคคลได้เลย ใช่ไหม

ส. ก็เหมือนคนเจ็บ ไม่แข็งแรง จะไปได้อย่างไร เพราะฉะนั้น เรื่องของบารมีเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาจริง ๆ มิฉะนั้นแล้ววันหนึ่ง ๆ ที่ฟังพระธรรม จะไม่ใช่บารมีก็ได้ เพราะบางท่านบอกว่า ท่านฟังไปอย่างนั้นแหละ ดีกว่าไม่ฟัง แสดงให้เห็นว่า ยังไม่เป็นบารมี ยังไม่มีความตั้งใจมั่นคงที่รู้ว่า จุดประสงค์ของการฟังนั้นเพื่อขัดเกลากิเลส เพราะกิเลสเป็นสิ่งที่แม้ยังไม่ต้องดับ เพียงแต่จะบรรเทา จะละคลาย ก็แสนยากแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีกำลังจริง ๆ ไม่มีอธิษฐานบารมี คือ เวลาที่ท่านทำกุศล เช่น ทานกุศล บางท่านก็อธิษฐาน แต่ก็ยังไม่ทราบถึงความหมายของอธิษฐานจริง ๆ นั้น ต้องเป็นความมั่นคงไม่หวั่นไหวในฝ่ายกุศล จึงจะเป็นบารมีที่จะทำให้สามารถอบรมเจริญปัญญาไปโดยตลอดได้

เพราะฉะนั้น ที่ฟังอยู่ทุกวัน ขอให้พิจารณาว่า ฟังด้วยความตั้งใจมั่นคง ที่จะเข้าใจและประพฤติปฏิบัติตามเท่าที่จะประพฤติปฏิบัติตามได้แต่ละชาติ เพื่อที่จะเป็นบารมี หรือว่าเพียงฟังไปเฉย ๆ

แต่ละคนที่ฟังคงจะพิจารณาได้ว่า เริ่มเป็นบารมีหรือเปล่า หรือถ้ายังไม่พูดถึงบารมี ก็ฟังไปเฉย ๆ เรื่อย ๆ จนกว่าจะรู้ว่า ถ้าไม่เป็นบารมีจะไม่ถึงแน่ ต่อเมื่อใดมีความมั่นคง เมื่อนั้นจะต้องบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ จึงจะสมบูรณ์ได้



ถ. อาจารย์ช่วยอธิบายเนกขัมมบารมีว่ามีความหมายแค่ไหน

สุ. ถ้าจะพูดถึงเรื่องบารมี ก่อนที่จะถึงเนกขัมมบารมี ขอเริ่มจากทานบารมี เพื่อจะได้พิจารณาว่า ทาน การให้ของทุกท่านในชีวิตประจำวัน ที่เป็นการสงเคราะห์ทางวัตถุ นั้น เป็นบารมีหรือยัง เพราะว่าการให้เป็นของประจำโลก การสงเคราะห์การช่วยเหลือก็มีอยู่ไม่ว่าชาติไหน ภาษาไหน แต่เป็นบารมีหรือเปล่า

สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการที่จะดับกิเลส การให้สักเท่าไรก็ไม่ใช่บารมี และแม้ผู้ที่ได้เข้าใจพระธรรมแล้วและยังมีการให้อยู่ ก็จะได้พิจารณาว่า การให้ของท่าน เป็นไปในแนวของบารมีหรือเปล่า คือ เป็นการให้วัตถุโดยที่ไม่หวังสิ่งใดตอบแทน แม้แต่การเกิดในสวรรค์ หรือว่ายังอยากจะได้อะไรตอบแทน เช่น ขอให้เกิดเป็นเศรษฐี มั่งมี หรือขอให้เกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ขอให้ได้อาภ ใตยศ ได้สรรเสริญ ซึ่งขณะนั้นเป็นไปด้วยความหวัง ไม่ใช่เป็นไปเพื่อละคลายความหวัง เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า แม้การให้ของท่าน เป็นบารมีหรือไม่ใช่บารมี

ถ้าเป็นบารมีจริง ๆ ก็หมายความว่า ต้องถึงอีกฝั่งหนึ่ง คือ เป็นฝั่งที่ดับกิเลส ต่างจากฝั่งที่เป็นฝั่งของกิเลส เพราะฉะนั้น การที่จะถึงอีกฝั่งหนึ่งซึ่งแสนไกล ก็ไม่ใช่ว่าจะถึงได้โดยง่าย แต่จะต้องมีความเข้าใจจริง ๆ ว่า เป็นเรื่องของการละกิเลส เป็นเรื่องของการขัดเกลากิเลส เพราะฉะนั้น แม้การให้ก็ต้องพิจารณาด้วยว่า มีการมุ่งหวังสิ่งใดหรือไม่ที่เป็นการตอบแทน ถ้ายังคงหวังสิ่งหนึ่งสิ่งใด การให้ นั้น ไม่ใช่บารมี เพราะยังเป็นไปกับกิเลส

การให้ที่จะเป็นการละโลภะ ต้องเป็นการให้เพื่อขัดเกลากิเลส คือ ไม่หวังสิ่งใดตอบแทนทั้งสิ้น และยังต้องพิจารณาเรื่องของท่านในชีวิตประจำวันโดยตลอด คือ นอกจากวัตถุทานแล้ว ก็มีการให้ที่สูงกว่านั้น คือ การให้ธรรม การให้ความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในชาตินี้และในชาติต่อ ๆ ไปด้วย เพราะว่า ถ้าพิจารณาแล้ว การให้วัตถุสิ่งของเพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ขัดสนยากไร้ นั้น เป็นเพียงปลายเหตุ แต่ไม่ได้พิจารณาถึงเหตุที่ทำให้บุคคลนั้นต้องเป็นผู้ที่ยากไร้ ซึ่งการเป็นผู้ที่ยากไร้ย่อมเป็นผลของอกุศลกรรม トラบาติยังมีอกุศลกรรมอยู่ ก็ยังเป็นเหตุให้ภพชาติ



ของการเกิดมาเป็นผู้ยากไร้ต้องมีอยู่ เพราะฉะนั้น การที่จะสงเคราะห์จริง ๆ นอกจากจะสงเคราะห์ทางด้านวัตถุแล้ว ควรสงเคราะห์ให้ถึงต้นเหตุ คือ เหตุที่ทำให้เป็นผู้ยากไร้ โดยการให้เป็นผู้เข้าใจธรรมตามความเป็นจริง

จะเห็นได้ว่า ชีวิตประจำวันที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือกันจริง ๆ สามารถที่จะกระทำได้ทั้งในระดับขั้นของวัตถุนาน และในระดับขั้นของธรรมทาน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นได้มีโอกาสเข้าใจธรรมถูกต้อง และได้ประพฤติปฏิบัติธรรมด้วย นอกจากนั้นการทำให้บุคคลอื่นมีความเข้าใจธรรม จะทำให้กุศลทั้งหลายเจริญขึ้นด้วย เพราะถ้าไม่เข้าใจธรรม กุศลอื่น ๆ ก็เจริญไม่ได้ แม้แต่ในเรื่องของท่าน ในเรื่องของศีล ในเรื่องของภาวนา

ผู้ที่หวังจะให้ผู้อื่นเข้าใจพระธรรมโดยวิธีต่าง ๆ ทั้งโดยการเผยแพร่พระธรรมทางวิทยุ หรือการพิมพ์หนังสือ การสนทนาธรรม การแสดงธรรม โดยไม่หวังผลเป็นบารมี ทั้งหมดต้องเป็นเรื่องของการขัดเกลาจริง ๆ โดยไม่หวังสิ่งหนึ่งสิ่งใดจริง ๆ นั่นคือผู้นั้นมีความมั่นคงและมีความเข้าใจว่า การเจริญกุศลทั้งหมดเป็นบารมี เมื่อไม่เป็นไปด้วยโลกะ

บางท่านที่สนใจในการเผยแพร่พระธรรม ก็ใคร่ที่จะให้มีการประเมินผลการทำงานขององค์การกุศลต่าง ๆ แต่การประเมินผลที่แท้จริงไม่ใช่อยู่ที่จำนวนของคนฟัง หรือไม่ใช้อยู่ที่กิจการต่าง ๆ ที่กระทำ แต่อยู่ที่จิตใจของแต่ละท่านว่า หนึ่งปีที่ผ่านมา ผลของการฟังมีการประพฤติปฏิบัติตามดีขึ้นบ้างไหม นี่จึงเป็นผลจริง ๆ ไม่ใช่เป็นการประเมินทางด้านจำนวนของผู้ฟัง หรือจำนวนของกิจกรรมต่าง ๆ แต่อยู่ที่สภาพจิตของผู้ที่ได้ฟังว่า เมื่อมีการเข้าใจธรรมแล้ว มีความจริงใจเป็นสัจจบารมี มีอธิษฐานบารมี คือ ไม่หวั่นไหวในจุดประสงค์ที่จะละคลายกิเลสมั่นคงขึ้นเรื่อย ๆ หรือเปล่า

ทุกท่านก็กล่าวว่า การฟังพระธรรมมีประโยชน์ แต่ประโยชน์ที่กล่าวนั้นจะรู้ได้ในขณะปัจจุบันทุก ๆ วันว่า การฟังที่แล้งมาเป็นหลาย ๆ เดือนก่อน หรือเป็น



ปี ๆ ก็ตาม ประโยชน์คือสภาพจิตในขณะนี้ ถ้าพิจารณาโดยละเอียด ขณะนั้น ก็เป็นประโยชน์

ทานอีกประการหนึ่ง ซึ่งควรจะพิจารณาสำหรับผู้ที่จะเจริญบารมี คือ อภัยทาน ถ้าไม่คิดว่าเป็นบารมี บางท่านไม่อภัย แต่เมื่อคิดว่า ถ้าไม่อภัยแล้ว จะสามารถบรรลุผลนิพพานดับกิเลสได้อย่างไร ถ้าคิดอย่างนี้ก็จะป้างจยหนึ่ง ที่ทำให้สามารถมีอภัยทานได้ ซึ่งเป็นทานที่สูงกว่าทานชั้นอื่น ๆ เพราะว่าเป็นการ ขัดเกลากิเลสในเรื่องของโทษะ

คิดดู ถ้าไม่สามารถอภัยให้คนที่ไม่ชอบ กุศลอื่น ๆ ที่จะเจริญจากคนที่ไม่ชอบ ก็ย่อมเกิดไม่ได้ แม้วัตถุทานที่จะให้บุคคลนั้นก็ให้ไม่ได้ เพราะไม่อภัยให้ หรือเพราะ ยังโกรธอยู่ หรือแม้แต่ธรรมทานที่จะสนทนาธรรม ที่จะแก้กฏล ที่จะชี้สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นประโยชน์ ก็ทำไม่ได้ เพราะยังไม่อภัยให้บุคคลนั้น หรือยัง โกรธอยู่

เพราะฉะนั้น อภัยทานก็เป็นเหตุที่ทำให้ศีลบารมีเจริญขึ้น เพราะเป็นเหตุ ที่จะให้วิริติกาย วาจา ที่ไม่ควร ที่เกี่ยวเนื่องกับบุคคลซึ่งยังไม่ได้อภัยให้

คิดดู ถ้าไม่อภัยให้ใคร กาย วาจาที่มีต่อบุคคลนั้นจะเป็นอย่างไร ก็ต้องไม่เป็นไปในทางที่เป็นมิตรเลย เพราะฉะนั้น กุศลกีย่อมเจริญไม่ได้ และจะถึงฝั่ง ได้อย่างไร

แสดงให้เห็นว่า การพิจารณากุศลทุกประการในชีวิตประจำวัน ต้องเป็นเรื่องที่ ละเอียดจริง ๆ ถ้าผู้้นต้องการที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็จะต้องรู้สภาพจิตว่า ในเมื่อ จิตยังเป็นอย่างนี้ จิตยังเป็นโรค จิตยังไม่มีกำลัง จะเดินหนทางที่แสนไกลได้อย่างไร เพราะฉะนั้น จะต้องพิจารณาสภาพจิต เพื่อบำรุงจิตให้มีกำลังด้วยบารมีต่าง ๆ แม้รู้อยู่ว่าหนทางมี คือ สติเกิดระลึกศึกษาลักษณะของสภาพธรรม แต่สติ ก็เกิดไม่ได้ เพราะกุศลธรรมซึ่งเป็นบารมีไม่มีกำลังพอ

สำหรับศีลบารมี ทุกคนก็คงเข้าใจเรื่องของศีลอยู่แล้ว



อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถาอภิตติจริยาที่ ๑
มีข้อความว่า

ในกาลที่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดาบสชื่อว่า อภิตติ อยู่ในป่าใบหมากเม่านั้น
ด้วยเดชแห่งการบำเพ็ญตบะ คือ ด้วยอานุภาพแห่งศีลบารมี

จริงอยู่ศีลท่านเรียกว่า ตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมองอันเกิดแต่ทุจริต
หรือเพราะอานุภาพแห่งเนกขัมมบารมีและวิริยบารมี เพราะแม้บารมีเหล่านั้น
ท่านก็เรียกว่า ตบะ เพราะเผาคความเศร้าหมองคือตัณหา และความเกียจคร้าน

ถ้าศึกษาเรื่องของบารมีจะเห็นได้ว่า บารมีทั้ง ๑๐ เป็นปัจจัยเกื้อกูลกัน
ทุกบารมี แม้แต่ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงเป็นดาบสชื่อ อภิตติ ก็มีศีลบารมี พร้อม
ทั้งบารมีอื่น คือ เนกขัมมะและวิริยบารมี

ในพระชาติที่เป็นอภิตติดาบสนั้น ท่านอภิตติดาบสสร้างบรรณศาลา
อาศัยต้นหมากเม่าใหญ่ต้นหนึ่ง ในกาลที่ต้นไม้นั้นมีผลก็บริโภคผลไม้นั้น เมื่อยัง
ไม่มีผล ก็บริโภคใบไม้ขงน้ำ และยังกาลเวลาให้น้อมไปด้วยฌานสมาบัติ

ต้องเป็นผู้ที่มีวิริยบารมีด้วย ที่จะมีความเป็นอยู่อย่างนี้ได้

ท่านอภิตติดาบสแสวงหาใบหมากเม่าเพื่อบริโภคเพียงวันละครั้งเดียวเพราะเห็น
ว่า การแสวงหาอาหารบริโภควันละ ๒ ครั้ง ไม่เป็นการขัดเกลากิเลส

นี่ต้องเป็นขันติบารมี ที่จะไม่เป็นไปตามกำลังของความต้องการในอาหาร

ความประพฤติของท่านทำให้ท้าวสักกะจอมเทพเกิดความสงสัยว่า
ที่ท่านอภิตติดาบสมีความประพฤติทางกาย วาจา และใจ บริสุทธฺิ สะอาด
ไม่อาลัยในชีวิต บริโภคใบหมากเม่าขงน้ำ เป็นตบะที่ทำให้ยากอย่างนี้ เพื่ออะไรหนอ





๑๘๖๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒



คนเราทุกคนควรจะรู้จุดประสงค์ของการทำทุกอย่าง แม้แต่ผู้ที่รักษาศีล ก็ควรรู้ว่าเพื่ออะไร แม้แต่ผู้ที่ละคลายความติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ก็ควรรู้ว่าเพื่ออะไร ไม่ใช่เพียงทำไปโดยไม่มีจุดหมาย เพราะฉะนั้น เมื่อทำวสัฏกะเห็นอย่างนี้ ท่านก็เกิดความสงสัยว่า อะไรทำให้อกิตติดาบส มีความประพฤติเช่นนี้

ทำวสัฏกะจอมเทพคิดว่า หรือว่าท่านอกิตติดาบสทำอย่างนี้ เพื่อปรารภนาจะเป็นทำวสัฏกะจอมเทพ

คือ แล้วแต่ใจของใครที่จะคิด ในเมื่อท่านเป็นทำวสัฏกะจอมเทพท่านก็คิดว่า ที่ท่านอกิตติดาบสประพฤติอย่างนี้ อาจเป็นเพราะปรารภนาที่จะเป็นทำวสัฏกะจอมเทพ

ทำวสัฏกะทรงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ เข้าไปหาอกิตติดาบสด้วยคิดว่า ถ้าอกิตติดาบสปรารภนาจะเป็นทำวสัฏกะ ก็จะทำให้ไบบหมากเม่าชงน้ำแก่พระองค์ แต่ถ้าไม่ปรารภนาก็จะไม่ให้

คิดว่าถ้าปรารภนาเป็นทำวสัฏกะ ก็คงจะบำเพ็ญทานอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น เมื่อปรารภนาอย่างนั้น ก็คงจะให้ไบบหมากเม่าชงน้ำแก่พระองค์ แต่ถ้าไม่ปรารภนา ก็คงจะไม่ให้

เมื่อท่านอกิตติดาบสเห็นพราหมณ์นั้นมีความต้องการด้วยอาหาร ก็ได้เอา ไบบหมากเม่าชงน้ำนั้นให้พราหมณ์นั้นไปจนหมด แม้ในวันที่ ๒ แม้ในวันที่ ๓ ก็เช่นเดียวกัน



แสดงให้เห็นว่า ทั้งทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ขันติบารมี วิริยบารมี สัจจบารมี คือ ความจริงใจที่จะบำเพ็ญกุศลเพื่อพระโพธิญาณ อริยฐานบารมี ความไม่หวั่นไหว ต้องเกี่ยวเนื่องกัน และเป็นปัจจัยเกื้อกูลกันด้วย เพราะว่าท่านอกิตติตาบสไม่หวั่นไหวในการที่จะให้ใบหมากเมาขงน้ำจันทน์หมดทั้ง ๓ วัน แสดงถึงความมั่นคงที่จะไม่หวั่นไหวไปด้วยความตระหนี่

ไม่อาลัยแม้ชีวิต คือ ไม่อาลัยแม้แต่น้อยด้วยความโลก

นี่คือสัจจบารมี

และชื่อว่าเมตตาบารมี ด้วยอหยาตัยเกื้อกูลในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ชื่อว่า อุเบกขาบารมี เพราะว่าถึงความเป็นกลางไม่เดือดร้อนในความผิดปกติที่สัตว์และสังขารกระทำแล้ว

คิดดู มาขอได้ถึง ๓ วันติด ๆ กัน ซึ่งท่านอกิตติตาบสก็ให้ไปโดยไม่หวั่นไหวเลย ไม่ว่าผู้ขอจะเป็นใคร

ชื่อว่าปัญญาบารมี ได้แก่ ปัญญาอันเป็นความรู้ในหนทางที่เกิดพร้อมทั้งจิต และปัญญาให้สำเร็จความประพฤติกุศลในการขัดเกลาภิเลสอย่างยิ่ง เพราะรู้ธรรมเป็นอุปการะและไม่เป็นอุปการะแก่บารมีเหล่านั้น และละธรรมอันไม่เป็นอุปการะเสีย มุ่งประพฤติดูอยู่ในธรรมอันเป็นอุปการะ

เมื่อทำวสัฏฐะทรงทราบอหยาตัยของท่านอกิตติตาบสแล้ว ก็ได้ประทานพรซึ่งพระโพธิสัตว์คือท่านอกิตติตาบสก็ได้แสดงธรรมโดยหัวข้อของการรับพรตามข้อความใน **อกิตติจริยาที่ ๑** ซึ่งมีข้อความว่า

ทำวสัฏฐะผู้เป็นภุคตบดีทอดพระเนตรเห็นท่านอกิตติตาบสพักสำราญอยู่จึงถามว่า

ข้าแต่มหาพรหม พระคุณเจ้าปรารถนาอะไรจึงอยู่ผู้เดียวในฤตูล่อน

เป็นการซักถามถึงความจริงใจของผู้ที่ประพฤติกุศลอย่างสูง จนกระทั่งแม้ทำวสัฏฐะก็ยังเรียกว่า มหาพรหม



ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านท้าวสักกรินทรเทพ ความเกิดใหม่เป็นทุกข์ การแตกทำลายแห่งสรีระเป็นทุกข์ การตายด้วยความหลงเป็นทุกข์ เพราะฉะนั้น อาตมาจึงอยู่ผู้เดียว

ท้าวสักกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสปะ เมื่อพระคุณเจ้ากล่าวคำสุภาสิตอันสมควรนี้แล้ว พระคุณเจ้าปรารถนาอะไร ข้าพเจ้าจะให้พรนั้นแก่ท่าน

เป็นเรื่องของพร ซึ่งบางท่านอาจจะสงสัยว่า ให้ได้หรือ แต่ความจริงแล้ว เป็นการแสดงความตั้งมั่นในการเจริญกุศลของผู้ที่ปรารถนาพร ซึ่งพรที่ท่านอกิตติดาบสปรารถนาก็เป็นไปในธรรมทั้งสิ้น ซึ่งแสดงถึงสภาพธรรมที่เป็นบารมี

ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพทั้งหลาย หากท่านจะให้พรแก่อาตมา ขอจงให้พรดังนี้ คนทั้งหลายได้บุตร ภรรยา ทรัพย์สมบัติ และของเป็นที่รักด้วยความโลภใดแล้วไม่เดือดร้อน ขอความโลภนั้นไม่พึงอยู่ในอาตมาเลย

นี่เป็นความละเอียดของจิตใจที่จะรู้ว่า ไม่ปรารถนาแม้ความโลภในสิ่งที่ไม่ทำให้เดือดร้อน ซึ่งผู้ที่ยังไม่มีความมั่นคงที่จะบำเพ็ญบารมี ก็ยังเห็นว่า ความโลภเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความสะดวกสบาย มีความสุข เมื่อไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน ก็คงจะไม่เป็นอันตรายอะไร แต่แม้กระนั้นท่านอกิตติดาบสก็กล่าวว่า คนทั้งหลายได้บุตร ภรรยา ทรัพย์สมบัติ และของเป็นที่รักด้วยความโลภใดแล้วไม่เดือดร้อน ขอความโลภนั้นไม่พึงอยู่ในอาตมาเลย นี่เป็นความมั่นคงที่เป็นบารมี

ท้าวสักกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสปะ เมื่อพระคุณเจ้ากล่าวดีแล้ว ฯลฯ พระคุณเจ้าปรารถนาอะไรอีก

ท่านผู้ฟังปรารถนาพรที่จะได้เจริญกุศลให้มั่นคงยิ่งขึ้นต่อไปเหมือนอย่างที่ท่านอกิตติดาบสปรารถนาหรือไม่ เพราะว่าเพียงเท่านี้ไม่พอ เพราะฉะนั้น พรที่



ท่านอกิตติดาบสปราภณนาซึ่งแสดงถึงสภาพธรรมที่เป็นบารมีต่อไป ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพทั้งหลาย หากท่านจะให้พรแก่อาตมา ขอจงให้พรดังนี้ นา ไร่ ทอง โค ม้า ทาส และบุรุษ ย่อมเสื่อมไปด้วยโทษใด โทษนั้นไม่พึงอยู่ในอาตมาเลย

การที่ทรัพย์สมบัติทั้งหลายจะเสื่อมไปก็ด้วยอกุศลกรรม เป็นผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว เป็นผลของกรรมของท่านเอง ถ้าไม่เป็นผลของอกุศลกรรมแล้ว นา ไร่ ทอง โค ม้า ทาส บุรุษก็จะไม่เสื่อมไป เพราะฉะนั้น เมื่อมีการเสื่อมในลาภ ในสมบัติต่าง ๆ ก็คือผลของอกุศลกรรมนั่นเอง ท่านอกิตติดาบสจึงกล่าวว่า นา ไร่ ทอง โค ม้า ทาส และบุรุษ ย่อมเสื่อมไปด้วยโทษใด โทษนั้นไม่พึงอยู่ในอาตมาเลย คือ ไม่พึง ไม่ควรที่จะให้เกิดอกุศลกรรมใด ๆ ที่จะเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมต่าง ๆ เหล่านี้

ท้าวสักกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสสปะ พระคุณเจ้าปราภณนาอะไรอีก

ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านท้าวสักกะ หากท่านจะให้พรแก่อาตมา ขอจงให้พรดังนี้ บุคคลไม่พึงเห็น ไม่พึงได้ยินคนพาล ไม่พึงอยู่ร่วมด้วยคนพาล ไม่พึงกระทำและไม่พึงชอบใจในการสนทนาปราศรัยด้วยคนพาล

ทั้งขอให้ไม่พึงเห็น นอกจากไม่พึงเห็นแล้ว ยังไม่พึงได้ยินคนพาล ไม่พึงอยู่ร่วมด้วยคนพาล ไม่พึงกระทำและไม่พึงชอบใจการสนทนาปราศรัยด้วยคนพาล

ท้าวสักกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะอะไรท่านจึงไม่ชอบคนพาล ขอจงบอกเหตุ เพราะเหตุใดพระคุณเจ้าจึงไม่ปราภณนาที่จะเห็นคนพาล



เนกขัมมบารมีจะต้องมีจากการพิจารณาธรรมเหล่านี้ด้วย เพราะถ้าคนพาล
ก็ไม่สามารถมีเนกขัมมบารมีได้ เพราะฉะนั้น เบื้องต้นของการที่จะเข้าใจ
แม้เนกขัมมบารมี จะต้องเข้าใจแม้บารมีอื่น ๆ ด้วย เพราะทำวสัฏกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะอะไรท่านจึงไม่ชอบคนพาล ขอจงบอกเถิด
เพราะอะไรพระคุณเจ้าจึงไม่ปรารถนาที่จะเห็นคนพาล

ท่านอภิตติดาบสกล่าวว่า

คนพาลย่อมแนะนำสิ่งไม่ควรแนะนำ ย่อมชวนชวายในกิจอันไม่ใช่ธุระ
คนพาลแนะนำให้ดีได้ยาก พุทธหวังจะให้เขาเป็นคนประเสริฐกลับโกรธ คนพาลนั้น
ไม่รู้วินัย การไม่เห็นคนพาลได้เป็นความดี

แสดงให้เห็นว่า ยากที่จะอนุเคราะห์หรือเกื้อกูลคนพาล เพราะว่า
แนะนำให้ดีได้ยาก หวังจะให้เขาเป็นคนประเสริฐก็กลับโกรธ การไม่เห็นคนพาลได้
เป็นความดี

ทำวสัฏกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสสปะ พระคุณเจ้าปรารถนาอะไรอีก

ท่านอภิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านทำวสัฏกะจอมเทพ หากท่านจะให้พรแก่อาตมา ขอจงให้พรดังนี้
บุคคลพึงเห็นนักปราชญ์ พึงฟังนักปราชญ์ พึงอยู่ร่วมกับนักปราชญ์ พึงกระทำ
และพึงชอบใจการสนทนาปราศรัยกับนักปราชญ์

น่าสงสัยไหมว่า ทำไม ซึ่งทำวสัฏกะก็ตรัสถามเพื่อความกระจ่าง สำหรับ
ผู้ที่ต้องการความละเอียด หรือความเข้าใจ คือ เพื่อประโยชน์กับผู้ที่จะศึกษา
พระธรรมนั่นเอง

ทำวสัฏกะตรัสว่า

ข้าแต่ท่านกัสสปะ เพราะอะไรท่านจึงชอบใจนักปราชญ์ ขอจงบอกเหตุนี้
เพราะเหตุใดพระคุณเจ้าจึงปรารถนาจะเห็นนักปราชญ์

ท่านอภิตติดาบสกล่าวว่า



นักปราชญ์แนะนำสิ่งที่ดีควรแนะนำ ไม่ชวนชวายเป็นกิจที่ไม่ใช่ธุระ นักปราชญ์แนะนำได้ง่าย พุดหวังจะให้ดีก็ไม่โกรธ นักปราชญ์ย่อมรู้จักวินัย การสมาคมกับนักปราชญ์เป็นความดี

อย่าเพียงหวังที่จะเห็นนักปราชญ์ แต่ต้องทำตามนักปราชญ์ด้วยความ เป็นปราชญ์ของตนเอง เพราะว่า นักปราชญ์แนะนำสิ่งที่ดีควรแนะนำ มีสิ่งใดที่จะ เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ท่านก็แนะนำด้วยความหวังดี เมื่อแนะนำในสิ่งที่ดี ก็เป็นนักปราชญ์ ไม่ชวนชวายเป็นกิจที่ไม่ใช่ธุระ นักปราชญ์แนะนำได้ง่าย เวลาที่ ใครแนะนำท่าน ท่านก็พร้อมที่จะรับพิจารณาและประพฤติปฏิบัติตาม เพราะ เห็นประโยชน์ในสิ่งที่ผู้นั้นแนะนำ พุดหวังจะให้ดีก็ไม่โกรธ นี่ก็คือนักปราชญ์ นักปราชญ์ย่อมรู้จักวินัย การสมาคมกับนักปราชญ์เป็นความดี

ท้าวสักกะตรัสว่า

พระคุณเจ้าปรารถนาอะไรอีก

เพื่อที่จะได้ทราบว่า การที่เป็นคนดี การที่จะอบรมเจริญบารมี จะต้องอาศัย ธรรมอะไรอีกซึ่งจะต้องอบรมต่อไป

ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ หากท่านจะให้พรแก่อาตมา ขอจงให้พรดังนี้ เมื่อราตรีหมดไป ดวงอาทิตย์ขึ้นเป็นเจ้าโลก ของบริโภคอันเป็นทิพย์พึงปรากฏ ผู้ขอพึงเป็นผู้มีศีล เมื่ออาตมาให้ของบริโภคไม่หมดสิ้นไป ครั้นให้แล้วอาตมา ไม่พึงเดือดร้อน เมื่อให้จิตพึงผ่องใส ท่านท้าวสักกะขอจงให้พรนี้เถิด

ท้าวสักกะตรัสว่า

พระคุณเจ้าปรารถนาอะไรอีก

ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

ท่านท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพ หากท่านจะให้พรแก่อาตมา ขอจงให้พรดังนี้ ท่านไม่พึงกลับมาหาอาตมาอีก ท่านท้าวสักกะขอจงให้พรนี้เถิด



นี่เป็นพรสุดท้ายที่ท่านอกิตติดาบสขอ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไม่ประมาท ในอกุศลที่ยังมี ทำวสัฏกะก็แปลกใจมาก เพราะว่าทุกคนปรารถนาที่จะเห็นเทพบุตร และเทพธิดานางฟ้าต่าง ๆ บางท่านก็ถึงกับเจริญกุศลธรรม ความสงบ เพื่อที่จะ เห็นเทพ แต่สำหรับท่านอกิตติดาบส พรสุดท้ายที่ท่านขอ คือ ท่านไม่พึงกลับมาหา อาตมาอีก ท่านทำวสัฏกะของใจให้พรนี้เกิด

ทำวสัฏกะตรัสว่า

นรชาติหญิงชายทั้งหลายปรารถนาจะเห็นด้วยการประพฤติพรตเป็นอันมาก อะไรจะเป็นภัยในการเห็นข้าพเจ้า

เห็นเทวดานี้เป็นภัย แต่อาจจะไม่ทราบถ้าอยากให้เห็น

ท่านอกิตติดาบสกล่าวว่า

อาตมาเห็นท่านผู้มีวรรณะของเทพเช่นนั้น ผู้ล้วนแล้วไปด้วยความสุขสมบูรณ์ ในกาม ก็พึงประมาท หลงลืมซึ่งตบะ นี่เป็นภัยในการเห็นท่าน

ลำดับนั้นทำวสัฏกะตรัสว่า

ดีแล้ว พระคุณเจ้า ตั้งแต่บัดนี้ไป ข้าพเจ้าจะไม่มาหาพระคุณเจ้าอีกแล้ว

ทรงกราบพระดาบสนั้น แล้วเสด็จกลับไป

พระโพธิสัตว์อยู่ ณ ที่นั้นตลอดชีวิต เมื่อสิ้นอายุก็บังเกิดในพรหมโลก ในครั้งนั้น ท่านพระอนุรุธเถระเป็นทำวสัฏกะ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา- สัมพุทธเจ้าเป็นอกิตติดาบส

ไม่ทราบท่านผู้ฟังคิดเรื่องบารมีอย่างไร จะเหมือนท่านอกิตติดาบสซึ่งเป็นผู้ที่ ไม่ประมาทแม้แต่เพียงการเห็นสิ่งที่จะทำให้เป็นภัยไหม เพราะฉะนั้น ก็พิจารณา ชีวิตประจำวันได้ และเทียบการที่จะเริ่มตั้งบารมีของท่านผู้ฟังที่เข้าใจแล้วว่า หนทาง ที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมที่จะดับกิเลสเป็นหนทางไกล ถ้ายังเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจเรื่องบารมี ยังไม่มีความตั้งมั่นคงจริง ๆ ว่า การศึกษาพระธรรมเพื่อเข้าใจ เพื่อน้อมประพฤติ ปฏิบัติตามด้วยความจริงใจ ด้วยสัจจบารมี ด้วยความไม่หวั่นไหวในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ ในสุข ในการเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ไม่หวั่นไหว



ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็จะเป็นผู้ที่เริ่มกระทำกุศลด้วยบารมีที่มั่นคงขึ้น มิฉะนั้นแล้ว ถ้าไม่เข้าใจเรื่องบารมีก็เพียงฟัง แต่ยังไม่ถึงกับเป็นปัจจัยให้เป็นบารมีจริง ๆ ที่จะถึงฝั่ง เมื่อได้ทราบความประพฤตินี้ไปในแต่ละชาติ ซึ่งเป็นการอบรมเจริญบารมีของพระผู้มีพระภาคในจริยาปิฎก เทียบกับการบำเพ็ญบารมีของท่านในแต่ละชาติ ก็รู้ได้ว่ายังห่างไกลกันมาก และยังมีน้อยมากทีเดียว เพราะฉะนั้น ก็จะต้องอบรมต่อไป ไม่ใช่หวังว่า ทำอย่างไรจะประจักษ์ลักษณะของนามธรรมรูปธรรมที่เกิดขึ้นในขณะนี้โดยรวดเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เพราะว่าต้องเป็น จิรกาลภาวณา

ข้อความตอนท้ายของ **อรรถกถาอภิตติจริยาที่ ๑** มีว่า

แม้จิตเลื่อมใสในท่านเหล่านั้น ก็พึงพ้นจากทุกข์ได้ จะพูดไปทำไมถึง การทำตามท่านเหล่านั้นโดยธรรมสมควรแก่ธรรมเล่า

คือ อย่าเพียงแต่เลื่อมใสในบารมีต่าง ๆ ที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงบำเพ็ญมาแล้ว ในพระชาติต่าง ๆ แต่ควรที่จะประพฤติปฏิบัติตามด้วย เพราะว่าเพียงจิตที่เลื่อมใส ก็ยังสามารถทำให้พ้นจากทุกข์ เพราะในขณะนั้นเป็นกุศลจิต เพราะฉะนั้น จะพูดไปทำไมถึงการทำตามท่านเหล่านั้นโดยธรรมสมควรแก่ธรรมเล่า

เพราะฉะนั้น ก็เริ่มบารมีได้สำหรับท่านที่ยังไม่ตั้งบารมี หรือยังไม่มั่นคงพอ ซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะพิจารณาเห็นบารมีของท่านที่เริ่มเกิดได้ในการสนใจฟังพระธรรม ในการประพฤติปฏิบัติธรรม เช่น ในการมาฟังพระธรรม ก็ต้องมีวิริยะ ถ้าขาดวิริยะ ก็คงจะไม่มา ไปฟังอย่างอื่นคงจะสนุกเพลิดเพลินกว่า หรือในขณะที่ฟัง ก็ยังจะต้องมี ขันติบารมีด้วย คือ ต้องมีความอดทน เพราะบางครั้งบางครั้งอาจจะมีความที่ไม่พอใจ แต่ในขณะนั้นก็สังเกตขันติบารมีได้ว่า ต้องมีความอดทนด้วย เพราะถ้า ไม่อดทน บารมีอื่น ๆ ก็จะเป็นไปไม่ได้ เช่น ศีลบารมี ก็คงจะล่วงไปทางกายบ้าง หรือทางวาจาบ้าง เป็นต้น

สำหรับเรื่องการคบหาสมาคมเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งท่านอภิตติดาบสก็ได้กล่าวว่าแม้แต่ตัวท่านเองก็ไม่ปรารถนาที่จะเห็น หรือได้ยิน หรือใกล้ชิดกับคนพาล



เพราะว่าข้อความในมิลินทปัญหา กล่าวเปรียบเทียบการอยู่ร่วมหรือคบหาสมาคมกับคนพาลผู้มีความเห็นผิดว่า เหมือนกับน้ำหวานที่ถูกผสมกับยาพิษก็กลายเป็นน้ำขมเผื่อนไป เพราะว่าทุกคนมีอกุศลอยู่แล้ว และมีกุศลด้วย เพราะฉะนั้นการคบหาสมาคมกับบุคคลที่เป็นพาล ก็คือการคบหาสมาคมกับความเห็นผิด ๆ เพราะว่าผู้ที่เป็นพาลต้องมีความเห็นผิด และถ้าท่านมีอกุศลมาก มีความโน้มเอียงของการสะสมอกุศลซึ่งเหมือนกับมีน้ำขมเผื่อนมาก ถึงแม้ว่าจะมีโอกาสคบหาสมาคมกับบัณฑิต แต่คบหาสมาคมกับบัณฑิตน้อยกว่าคบหาสมาคมกับพาล ถ้าน้ำขมเผื่อนมีมากและน้ำหวานมีน้อย ผลก็คือน้ำหวานจะกลายเป็นน้ำขมไปด้วย

หรือแม้ท่านจะเป็นผู้ที่มีอกุศล แต่เห็นโทษเห็นภัยของการคบหาสมาคมกับคนพาล เพราะฉะนั้น ก็คบหาสมาคมกับบัณฑิตมาก ดังนั้น แม้ว่าจะมีน้ำขมแต่ก็มีน้ำหวานมากกว่า น้ำขมก็กลายเป็นน้ำหวานไปด้วยที่ละเล็กละน้อย เพราะแม้แต่พืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ การใกล้ชิดก็ยังมีส่วนทำให้พืชพันธุ์นั้นเปลี่ยนแปลงได้ทั้ง ๆ ที่ไม่มีจิตใจ โดยสภาพของรูปวัตถุก็ยังสามารถจะเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นเรื่องของจิตใจเป็นเรื่องที่ละเอียด เพราะว่าไม่มีใครสามารถหยั่งรู้ไปถึงการสะสมในอดีตแสนโกฏิกัปได้ว่า สะสมอกุศลประเภทใดมาากน้อยต่างกันแค่ไหน

